

LĀTVJU
TAUTSAIMNIEKS

SAIMNIECĪBAS
GENERALDIREKCIJAS
APGĀDĀ

RĪGA, 1942

W 3/4

SATURA RĀDĪTĀJS.

	Lpp.
<i>Mag. oec. V. Zāgars,</i>	Jaunās Eiropas vēsturiskie pamati 65
<i>Agr. J. Andersons,</i>	Lauksaimniecības uzdevumi 84
<i>J. Vilciņš,</i>	Patērētāju kooperācijas darbs 96
<i>Prof. Dr. J. Bokalders,</i>	Vācu pārtikas saimniecības organizācija 105
<i>Doc. E. Dunsdorfs,</i>	Nīderlandieši Latvijas saimniecības vēsturē . . . 116
<i>Mag. oec. Ž. Štrauss,</i>	Tekstilpreču sadalīšanas kārtība 126
	Chronika un informācija 133
	Rakstu saturs vācu valodā 135

INHALTSVERZEICHNIS.

	Seite
<i>Mag. oec. V. Zāgars,</i>	Die geschichtlichen Grundlagen des neuen Europa 75
<i>Diplomlandw. J. Andersons,</i>	Die Aufgaben der Landwirtschaft 89
<i>J. Vilciņš,</i>	Die Arbeit der Konsumvereine 96
<i>Prof. Dr. J. Bokalders,</i>	Die Organisation der deutschen Ernährungswirtschaft 105
<i>Universitätsdozent E. Dunsdorfs,</i>	Die Niederländer in der Wirtschaftsgeschichte Lettlands 116
<i>Mag. oec. Ž. Štrauss,</i>	Die Verteilungsordnung von Textilien 126
	Chronik und Information 133
	Kurze Inhaltsübersicht in deutscher Sprache . . . 135

LATVJU TAUTSAIMNIEKS

DER LETTISCHE VOLKSWIRT

ŽURNĀLS TAUTSAIMNIECĪBAI, TIRDZNICĪBAI, RŪPNIECĪBAI, FINANCĒM, KOOPERĀCIJAI, LAUKSAIMNIECĪBAS UN MEŽKOPIBAS EKONOMIKAI UN DARBA POLITIKAI

Izdevējs un atbild. redaktors: mag. oec. V. ZĀGARS.
Redaktors: prof. Dr. J. BOKALDERS.
Saimniecības ģenerāldirekcijas apgādā.
Iznāk divreiz mēnesī.
Redakcija: Rīgā, Smilšu ielā 6.

Herausgeber u. verantw. Schriftl.: Mag. oec. V. ZĀGARS.
Schriftleiter: Prof. Dr. J. BOKALDERS.
Verlag der Generaldirektion der Wirtschaft.
Erscheinungsweise — zweimal im Monat.
Redaktion: Riga, Sandstrasse 6.

1. GADS

*

1942. G. 31. JŪLIJĀ

*

Nr. 3/4

Mag. oec. V. Zāgars.

JAUNĀS EIROPAS VĒSTURISKIE PAMATI.

Laikam gan nav temata, kas pašlaik varētu vairāk interesēt Eiropas kontinenta iedzīvotājus, kā jautājums — kāda būs un kādai jābūt jaunajai Eiropai, par kuŗas konkrētām formām un struktūru Eiropas noteicējs spēks, Lielvācijas vadība, pagaidām tikai izvirzījusi vadošās līnijas. Par jauno Eiropu no oficiāliem avotiem zināms tas, ko vācu tautas un jaunās Eiropas vadonis Adolf's Hitler's un citas Lielvācijas vadošās personas deklarējušas savās runās, uzsvērdamas, ka tā nodrošinās Eiropas tautas no kaŗa briesmām un dos iespēju saimnieciskajai dzīvei uzplaukt vēl nepieredzētos apmēros, ierādot jaunajā Eiropā katrai tautai piemērotu vietu sašķaņā ar tās spējām, lielumu, vēsturisko pagātņi un kultūrālajiem sasniegumiem, kā arī ar līdzdalību pašreizējā kaŗa uzvaras kaldināšanā.

Attiecībā uz jaunās Eiropas saimniecību Lielvācijas saimniecības ministrs Funck's devis lielos vilcienos zināmu pārskatu par jaunās Eiropas saimniecisko seju, uzsverot, ka tanī

valdīs divi pamatnoteikumi: darba kopība un saimnieciskā brīvība. Līdz ar to Eiropai nākotnē Vācijas vadībā paveŗas neaprobeŗotas materiālās labklājības pavairošanas iespējas, pateicoties labākām darba metodēm, augstākai produktivitātei, sapratīgākam darba dalījuma un racionālākai saimniecības organizācijai Eiropas lieltelpā. Tas radīs iespēju kāpināt plašāko iedzīvotāju slāņū dzīves līmeni.

Ja daudzi tic jaunās Eiropas nākotnei kā ideālākajam šī kaŗa atrisinājumam, tad ir arī vēl aprindas, kas daudz dzirdēto frazi par vēstures atkārtošanos saprot, ka pēc šī kaŗa jāatjaunojas politiskam stāvoklim, kas vairāk vai mazāk līdzīgs stāvoklim pēc pirmā pasaules kaŗa. Šai sakarībā nāk atmiņā tās pārrunas, kādas dzirdējām pirmajam pasaules kaŗam sekojošos gados. Arī toreiz daudzi gaidīja agrāko „miera laiku“ apstākļu atgriešanos. Sevišķi tas bija vērojams saimniecības laukā. Tādēļ šeit vietā atzīmēt, ka vēsture gan dažreiz atkārtojas, bet tikai vis-

pārīgos veidos un lielos vilcienos. Turpretīm neiespējami būs minēt faktus, kur politiskais un saimnieciskais stāvoklis, pēc lielākiem satricinājumiem kara vai revolūcijas veidā, būtu atgriezies agrākās sliedēs.

Pirms mēģinām rādīt jaunās Eiropas saimniecisko iespēju ainu, — kas būs nākošā apcerējuma temats, — nepieciešams iegūt priekšstatu par jaunās Eiropas rašanās nenovēršamību vēsturiskās attīstības rezultātā. Tas prasa ielūkoties pagātnē un, kaut lielos vilcienos, gūt pārskatu par agrākajiem mēģinājumiem apvienot Eiropu, kā arī novērtēt tos spēkus un iemeslus, kas devuši iespēju radīt lielāku spēku sakopojumus Eiropas telpā.

Eiropas cēlāji ir ziemeļnieki-ārieši, kas ar apbrīnojamu enerģiju saņem vadību savās rokās un patur to līdz tagadnei. Tie nāk no ziemeļiem, no zemēm ap Baltijas jūru — no Dienvidskandināvijas, Jitlandes un piegulošās kontinenta daļas — un dodas iekārot jaunas zemes. Viņu vēsture nebūtu saprotama, ja nebūtu pamata domāt, ka tās bez fiziskā spēka pārpilnības un kareiviskās uzņēmības nebūtu sevī arī ietvērušas lielas gara dotības, kas saskarē ar toreizējām kultūras tautām deva iespēju radīt jaunus, īpatnējus un bagātīgus sasniegumus. Otrajā gadu tūkstoši priekš Kristus šīs tautas sāka iespieties Vidusjūras kultūras aplokā. To virzīšanās uz priekšu notika vairākos galvenos virzienos — uz Āziju un Dienvideiropu. Šis process ilga apmēram 2000 gadus.

Ja neskaita kultūrālā ziņā patstāvīgo un norobežoto Austrumāzijas, kā arī Indijas telpu, tad Vidusjūra senajos laikos bija toreizējās pasaules saimnieciskās, politiskās un garīgās dzīves centrā. Vēstures vecākajā posmā smaguma punkts atradās Vidusjūras austrumu daļā, bet pamazām tas pārceļas vairāk uz rietumiem, ietvērot jau arī plašākus Eiropas apgabalus, bet tomēr nezaudējot savu Vidusjūras raksturu. Ullrich's von Hassel's¹⁾ uzsver, ka ģeopolitiski Vidusjūra arvien dalījusies divi daļās — rietumu un austrumu baseinā.

Varenākā āriešu valsts bija senā Roma. Tā bija Vidusjūras valsts. Vidusjūru ar tai piegulošām zemēm tais laikos uzskatīja par vienu ģeografisku vienību, kas aizstāja vēlākos kontinenta jēdzienus. Mēģinājums aptvert šo ģeografisko vienību vienā vadībā izdevās tikai romiešiem. Agrākos lielākos mēģinājumus šai virzienā, kā persiešu un Aleksandra Lielā lielvalstis, nevar atzīt par realizētiem, jo šo lielvalstu smaguma punkts, kaut gan skāra Vidusjūru, tomēr neatradās tieši pie tās. Romiešu radītā pasaules valsts bija Vidusjūras valsts nevien tāpēc, ka tā aptvēra Vidusjūras krastus, bet arī tāpēc, ka tā balstījās uz vieniem šo zemju organizētiem spēkiem.

Polītisko un saimniecisko saišu vājināšanās Romas lielvalstī atviegloja ģermāņu tautu iebrukumu un sašķēla pasaules valsti austrumu un rietumu daļā.

¹⁾ Ullrich von Hassel — *Das Drama des Mittelmeers*. — Hermann Reintshagen Verlag, Berlin, 1940 — lpp. 32.

Arī pēc Romas sabrukuma nākošos 500 gados par īstu Eiropas kārtību vēl nevar runāt, jo arī tālākā vēstures attīstība risinājās vēl Vidusjūras apkārtnē. Lielā katastrofa, kas ar tautu staigāšanu nāca pār Eiropu un Vidusjūras pasauli, radīja vispirms chaosu, no kuŗa tikai vēlāk izauga Eiropa tagadējā nozīmē.

Teodoricha Lielā mēģinājums radīja, ka vienotas Eiropas attīstība nevarēja iziet no Vidusjūras aploka, jo šejienes ģermāņu valstīs ģermāniskais elements bija pārāk maz iesakņojies un tika drīz vienoģriezts no ģermāņu tautu centra — Viduseiropas, kuŗā veidojās jau franku valsts. Tikai Merovingu un Karolingu dinastijām beidzot izdevās pārcelt politisko smaguma punktu uz Eiropas kontinentu. Patiesībā šis moments, sākot ar 6. un 7. g. s., tad arī uzskatāms par īstās Eiropas vēstures sākumu. Šinī laikā tomēr tautu veidošanās process nebija vēl beidzies. Tāpēc arī tikai tautu apvienotāja universālās valsts ideja, kas Romas pasaules valsts veidā gadsimteņus bija valdījusi, varēja dot kontinentālai kopdzīvei nepieciešamos kārtības principus. Arī kristīgā vienības ideja Sv. Augustīna garā, kas valdīja pār jaunām tautām, gāja tai pašā virzienā.

Valstiskiem un baznīcas spēkiem paralēli sadarbojoties, izcēlās kristīgi romiskā Rietumeiropa, kuŗa aptvēra romāņu-ģermāņu pasauli un kuŗas centrs garīgā ziņā bija Roma, bet valstiskā — Parīze un vēlāk Āchena. Franku nodibinātā valsts īstā Vidusjūras kultūras aploka robežas atbīdīja atpakaļ līdz Luāras

upei, kas vēl daudzus gadsimteņus vēlāk bija raksturīga kā svarīga iekšējā robeža Francijā starp ziemeļu un dienvidu ietekmi. Rietumeiropas vadība atradās franku valsts rokās. Franku kaŗi pret citām apkārtējām ģermāņu brāļu ciltīm bija vēsturiska nepieciešamība, lai beigās franku ķēniņa personā varētu izcelties kristīgās romāņu-ģermāņu Rietumeiropas vienība. Ar varu iekļaujot ģermāņus starp Reinu un Elbu savā jaunajā impērijā, Kārlis Lielais pārcēla Eiropas smagumpunktu tiktāl uz Eiropas vidieni, ka Reina kļuva par šīs impērijas asi un tās austrumu robeža gāja visumā gar Elbi. Karolingu lielvalsts universālismam nebija nacionāla ierobeģojuma. Tās vadlīnija bija kristietības vienība. Tā pārvērtā franku ķēniņu par absolūtu, visu tautu un cilšu atzītu valdnieku pār Rietumeiropas kristīgo pasauli. Tomēr pirmās valstiskās Eiropas organizācijas noteicēģi spēki bija tīri ģermāniski, kaut arī tos radīja kristīgās misijas doma.

Kārļa Lielā impērija aptvēra gandrīz visu toreizēģo kristīgo Eiropu. Kad 800. g. pāvests Kārli Lielo Romā kronēja par impērijas valdnieku un katoļu baznīca tādā kārtā cerēja atjaunot Romas impērijas domu, Kārļa Lielā augstākais ideāls palika tomēr franku valsts ideja.

Kārļa Lielā nepilnu 40 gadu ilgais valdīšanas periods bija pārāk īss laiks, lai konsolidētu toreizējās Eiropas organizāģiju. Viņa dēla Ludviķa Svētā laikā franku lielvalsts saskaldās vairākās daļās, un līdz ar Karolingu dinastijas izmiršanu pārejā no 9. uz 10. g. s. sabrūk arī šī pirmā

Eiropas lielvalsts. Ja tomēr vēl pastāv zināma ģermāņu-romāņu pasaules kopības sajūta, tad tas izskaidrojams ar to, ka šinī laikā kristīgās ticības ideja šais tautās bija jau cieši iesakņojusies.

Pēc Kārļa Lielā pēcnācēju austrumfranku lielvalsts sabrukšanas austrumvācu galvenās ciltis — sakši, austrumfranki, švābi un bavārieši — ciltis, kas bija apvienotas atsevišķās hercogistēs, bija pakļautas pastāvīgiem ienaidnieku, sevišķi ungāru, slavu un vīkingu, uzbrukumiem. Šis apstāklis stiprināja vācu cilšu apziņu un veicināja to saliedēšanos ciešākā vienībā. Sakšu hercoga Heinricha I ievēlēšana par ķēniņu 919. g. atzīstama par patstāvīgās vācu lielvalsts dzimšanas stundu. Līdz ar to lielvalsts smagumpunkts pārsviežas no Reinas uz Harcu un Elbi. Jaunās vācu lielvalsts rašanos veicināja ne tikai pastāvīgās briesmas no austrumiem, bet arī apstāklis, ka nacionālā ziņā tā bija vienotāka par citām sabrukušās Karolingu resp. rietumfranku lielvalsts daļām. Kad viņa dēlu Otto I 962. g. pāvests Romā kronēja par Romas ķeizaru, tad līdz ar to atkal atjaunojās ciešākas saites starp Ziemeļ- un Dienvideiropu. Otto I, ko vēsturē sauc par Lielo, nostiprina savas lielvalsts stāvokli, balstoties uz baznīcas varas. Ar to viņš stiprina arī savu iekāpošanas politiku austrumos, ko bija iespējams veikt tikai sadarbībā ar pāvestu, kā arī nodrošina Vācijas lielvalstij Itāliju, sevišķi Ziemeļītaliju, kas vēl arvien bija Eiropas svarīgākais saimniecības centrs.

Nākošais vācu lielvalsts uzplaukuma periods saistīts ar franku her-

coga Konrada klūšanu par ķēniņu 1024. g. Viņš nodrošina Vācu nācijas Sv. Romas lielvalstij Itāliju, piespiež poļus un čekus atzīt sevi par lēņu virskungu un iegūst arī Burgundes ķēniņvalsti. Līdz ar to vācu viduslaiku lielvalsts ar Ronas upi iegūst tiešu izeju Vidusjūrā. Visa Viduseiropa ir vācu rokās. Pēc būtības un formas vācu ķeizarvalsts vara izpaudās hēgemonijā, vadonībā pār ciešā ticības kopībā sakļautiem valstniekiem, kas vispirmā kārtā no valsts vadības viedokļa bija kristīgie, kaut gan sastādījās no vairākām tautām. Šai periodā organizētā Eiropas daļa paplašinājās. Uz austrumiem un ziemeļiem radās patstāvīgas poļu, čekhu un ungāru, bet ziemeļos — skandināvu valstis. Ja Polija, Čehija un Ungārija, uz īsu laiku dažkārt arī Dānija, atzina vācu ķeizaru par lēņu virskungu, tad istā Skandināvija paturēja pilnīgu neatkarību, kāpēc arī to kristīgā ticība un Rietumeiropas kultūra skāra vēlāk. Ar to arī izskaidrojams, ka varjagu valsts, ko vīkingi 9. g. s. otrā pusē nodibināja Krievijas līdzenumos, iekļāvās Bizantijas kultūras aplokā.

Kaut arī rietumos veidojās patstāvīgas franču un angļu valstis, tomēr vācu ķeizarvalsts bija Eiropas spēcīgākā politiskā organizācija, kuŗas autoritāti atzina arī citas valstis. Tās hēgemonijas stāvoklis tomēr bija cieši saistīts ar pāvesta garīgo varu. Rietumu kristīgo pasaule atzina šo dubulto hēgemoniju, bet tā varēja funkcionēt tikai tik ilgi, kamēr starp abiem varas nesējiem valdīja harmonija.

Prof. Dr. Paul's Herre²⁾ uzsver, ka Eiropas kārtība, ko kristīgās vienības idejas garā realizēja vācu ķeizaru valsts, sabruka ne tik daudz atsevišķu tautu pretestības dēļ, kā tieši cīņā ar baznīcas universalismu. Apdraudēta no baznīcas puses, ķeizarvalsts meklēja jaunu atbalstu, atgriežoties pie antīkās pasaules valsts idejas. Līdz ar to ideja par pasaules hēgemoniju kristīgās kopības kalpībā pārvērtās par imperiālistisku pasaules valdīšanas ideju. Tas notika laikā, kad ķeizaru valdīšanas sistēmas smaguma punkts no Vācijas nosvērās uz Itāliju, un tās priekšgalā nāca dienvidvācu Hohenštaufeni kā šīs jaunās politikas veidotāji. Frīdriha Barbarosas laikā Vācijas ķeizarvalsts augstāko varu atzina arī slavu valdnieki Donavas baseinā un Balkānos, kā arī angļu karalis Ričards Lauvassirds.

Ķeizaru Heinricha VI un Frīdriha II laikā vācu Romas lielvalsts vēl vairāk paplašinās. Tā iegūst ne tikai Itālijas dienvidus, bet uz laiku savai ietekmei pakļauj pat Bizantiju un daļu Mazāzijas. Šinī laikā tomēr smaguma punkts no Vācijas ir pārsviedies uz Vidusjūru ar centru Sicīlijā, un šo Vidusjūras lielvalsti īstenībā vairs nevar atzīt par vācu lielvalsti. Barbarosas dēla dēla Frīdriha II pasaules valstī Vācija kļūst tikai par nomaļu zemi, līdz ar ko ķeizara reālā vara Eiropas vidienā stipri novājinās. Vācijā pieaug lokālo varas faktoru ietekme. Arvien lielāku nozīmi iegūst ārpus ķeizarvalsts stāvošā Francija, kas 12. g. s.

kultūras jautājumos kļūst pat par vadītāju un kuņģa germāņu un romāņu elementi, sajaukdamies ar ķeltu-franku masu, ir noteicēji. Rodas jauns Rietumeiropas jēdziens, ko iemieso franču bruņniecība.

No 900. līdz 1200. gadam vācu tauta bija pieaugusi no 3 līdz 8 miljoniem. Tas izsauca vajadzību pēc jaunām zemes platībām, un sākās spiediens uz austrumiem. Rietumslavus starp Elbi un Vislu sakāva un uzsūca. Sākās plaša kolonizācija uz austrumiem. Vācu kolonizācijai austrumos šinī laikā īstenībā vairs maz kā kopīga ar kristīgās ticības izplatīšanas ideju, bet tā pirmā kārtā bija dzīves spējīgas tautas ekspansija.³⁾ Tā bija arī Rietumeiropas paplašināšana uz austrumu rēķina.

Neraugoties uz vācu dzīves telpas paplašināšanos, vācu hēgemonija pār Eiropu tomēr vairs neatjaunojās. Ķeizarvalsts ideja bija pazaudējusi savu konstruktīvo saturu un kļuvusi tikai par vērtīgu morālisku līdzekli interešu politikas realizēšanai, ko izlietoja lielākas varas sasniegšanai. Vācu impērijas sabrukumam uz pēdām sekoja franču ekspansijas politika. Arī vēlākos gados Eiropā vairs nav izdevies atjaunot ķeizara sistēmu, kas stāvētu Eiropas tautu priekšgalā. Arī veiklajai Habsburgu ķeizarnama politikai, kaut gan tai izdevās laiku pa laikam pakļaut savai varai lielas Eiropas platības, tomēr neizdevās atjaunot kaut ko līdzīgu agrākajam ķeizarvalsts stāvoklim. Plašā mērogā realizētai sekmīgajai Habsburgu nama ieprecēšanas poli-

²⁾ Prof. Dr. Paul Herre — *Deutschland und die europäische Ordnung*. — Deutscher Verlag, Berlin — lpp. 26.

³⁾ Prof. P. Herre, op. cit. 31. un 32. lpp.

tikai, kas viduslaiku beigās šīs dinastijas ietekmi paplašināja tālu pāri Vācijas robežām, pamatā bija tikai tīri dinastiski varas iegūšanas mērķi. Kā uz stiprām tradīcijām pamatota organizācija vācu nācijas Sv. Romas impērija pastāvēja vēl apm. pusgadu tūkstoši. Jau viduslaikos sākās impērijas saskaldīšanas process. Atdalījās Šveice, Nīderlande, Burgunde, Itālija u. c. Arī Polija leišu valdnieku Jageloņu vadībā novērsās no vācu varas un kultūras ietekmes. Nacionālā ziņā uzplaukušās Rietumeiropas tautas nespēja Eiropas jaunizveidošanu ietekmēt. Tādā kārtā viduslaiku vēlākā periodā viscaur valdīja partikulārisms. Asāk kā agrākos gadu simteņos vāci, franči, angļi, itāļi, spāņi u. c. pasvītrot savas nacionālās īpatnības, un, kaut arī visas šīs kultūras pamatojas uz grieķu-romiešu kristīgās kultūras tradīcijām, to īpatnības pastiprinājās, un Eiropa ieguva tautiskā ziņā to raibo izskatu, kāds ir tās tagadējā raksturīgā īpatnība. Neraugoties uz to, 14. un 15. g. s. bija dzīvs arī uz kristīgās ticības pamatots eiropiskās kopības gars, ko pastiprināja turku briesmas. Ja agrajos viduslaikos Rietumeiropas tautas pie Eiropas nepieskaitīja Austrumeiropu, Bizantiju, un ar Eiropas jēdzienu saprata tikai Romas katoļticīgos, tad, turkiem spiežoties arvien vairāk uz rietumiem, radās jauns Eiropas jēdziens, kas ietvēra jau arī Bizantijas Eiropas daļu.

Renesanse un humānisms radīja jaunu Eiropas garu — zinātniskā

kriticisma garu, kas sakusa ar viduslaiku reliģisko internacionālismu un deva Eiropai jaunu triecienu spēku pasaules iekarošanai. Šis jaunais gars tuvināja tautas dvēseliskā un garīgā ziņā un deva daudz to kopības sajūtas izveidošanai, bet valstu dzīvē šim garam bija pilnīgi pretēja ietekme. Ar indivīda izcelšanu, reālās domāšanas pārsvaru politikā un ar atziņu par valsti kā varas faktoru, kas valdnieku absolūtisma gribu un rīcību dziļi ietekmēja, jaunais gars sagatavoja ceļu atsevišķu patstāvīgu valstu attīstībai.

Par tagadnes valstu sistēmas izcelšanās sākumu Wolfgang's Windelband's⁴⁾ uzskata Francijas karaļa Kārļa VIII iebrukumu Itālijā 1494. g.

Sākās laikmets, kad valsts vara izpaužas absolūtismā, un tai nav nekāda augstāka mērķa kā tikai uzturēt un pavairot savu politisko varu. Par vadītāju kļūst egoistiskā ideja, princips, kas kopš 16. g. s. vidus gūst apzīmējumu „valsts labums”. Vistīrākie praktiskie aprēķini noteic valsts izturēšanos kā iekšējā, tā ārējā politikā. Pats par sevi saprotams kļuva uzskats, ka valsts intereses attaisno katru rīcību; izšķirīgs ir tikai panākums. Tie bija pamati, uz kuriem veidojās Makiavelli teorija. Šī politiskās teorijas klasika grāmata par valdīšanas mākslu gadu simteņiem top atzīta par Eiropas politikas bībeli. Tā ir rokas grāmata, no kuŗas valdnieki smēļ sev pamācības. Makiavelli ir modernās politikas tēvs. Visas jaunākās mācības šai virzienā balstās vai

⁴⁾ Wolfgang Windelband — *Die auswärtige Politik der Großmächte in der Neuzeit v. 1494 bis zur Gegenwart*. — Essener Verlagsanstalt, Essen, 1936 — lpp. 25.

izriet no viņa teorijas. Īstenībā viņš tomēr nekā principiāli jauna nav radījis, bet vienīgi fiksējis savos darbos renesanses laikmeta uzskatus, parādot tos asā, skaidrā formulējumā un nesaudzīgā atklātībā.

Valstu patstāvība un tās dabiskās sekas — cīņa starp valstīm — ir tas pamats, uz kā balstās Makiavelli teorija. Tādā kārtā izveidojas princips, kas gadu simteņiem ilgi Eiropas politikā ir bijis noteicējs: Eiropas līdzsvars. Valstu sistēma un līdzsvars ir divi jēdzieni, kas viens ar otru cieši saistīti. Jaunākā politiskā literatūra tagad asi kritizē līdzsvara principu sakarā ar neskaitāmiem kariem, ko tas radījis.

Eiropas jaunlaika vēsturi raksturo pastāvīgās cīņas pret to varu, kas attiecīgajā momentā Eiropā ir stiprākā, līdz tam laikam, kamēr šī vara sabrūk vai iznīkst un tās vietā stājas cita. Tad atkal cīnītāju koalīciju sastāvs grozās, un cīņa sākas no jauna. Tā, piemēram, visus 16. g. s. līdz 17. g. s. vidum raksturo citu Eiropas valstu cīņa pret Spānijas vadītāju lomu Eiropā. Šī cīņa turpinājās ar lielākiem vai mazākiem pārtraukumiem līdz 17. g. simteņa vidum, kad Eiropā draud nodibināties Francijas pārsvars. Tagad sākas atkal cīņas, lai apkarotu Francijas vadītāju lomu Eiropā.

Cīņa sākot ar 16. g. s. vairs nenotiek tikai par ietekmi Eiropas kontinentā. Jauno laiku sākumā Eiropas seja vērsta uz aizjūras kolonijām. Ar to pieaug tāljūras braucēju valstu svars, bet ar to sākas arī cīņas koloniju dēļ šo valstu starpā.

Spānijas un Portugales ar pirmās iniciatīvas tiesībām iegūto koloniju

dēļ sacenšas Francija, Anglija un Nīderlande. Eiropas vienotības ideāls likās zudis uz visiem laikiem, jo kariem pievienojās reliģiskās cīņas. Tomēr 17. g. s. otrā pusē šķiet, ka Francija kļūs nevien Eiropas vadošā nācija, bet arī vienotāja mazākais kultūras laukā. Luija XIV laikā Francija ir vadošā diplomātijā, saimniecībā, mākslā un zinātnē. Pret topošo Eiropas vadoni Franciju visvairāk vēršas tā Eiropas valsts, kas atrodas Eiropas perifērijā — Anglija. Ilgstošā cīņa augstāko pakāpi sasniedza Napoleona I laikā.

Pēdējais lielais mēģinājums radīt vienotu kontinentālu Eiropu notika Napoleona vadībā. Tas cieta neveiksmi ne tikai nelaimīgā Krievijas kara gājiena un Anglijas veiklās diplomātijas un propagandas dēļ, bet viņa kontinentālās Eiropas ideju jau no paša sākuma nevēlami ietekmēja visu izlīdzinošais revolūcionārās Francijas racionālisms, kas pārāk zemu novērtēja citu tautu nacionālo ideju spēku.

Dažkārt izteiktas domas, ka 19. un 20. gadu simteņa vēsture būtu ievirzījies daudz veselīgākās sliedēs, ja kontinentālai Eiropai Napoleona vadībā būtu izdevies ierobežot Anglijas virskundzību uz jūras. Pamatotā vēsturiskā nepieciešamība tomēr toreiz prasīja, lai Eiropas kopība pirmā kārtā vērstos pret kontinentālo universālvaldnieku. Varbūt nacionālās robežās palikusi Francija, kas saistīja kontinentālo Eiropu ar spēcīgu iniciatīvu un vadību, būtu varējusi izveidoties par to spēku, kas apvienotu Eiropas kontinentu. Bet franču revolūcijas proklamētās tautu pašnoteikšanās

tiesības, kuŗām toreizējā uztverē vajadzēja kļūt par Eiropas glābēju un apvienotāju, tieši šo ideju sludināja nācija pati visrupjākā kārtā ignorēja attiecībā pret citām tautām un deva Anglijai pret sevi visus trumpjus rokā.

Aptuveni simts gadus pēc Napoleona pēdējā kaŗa gandrīz visas Eiropas kontinenta valstis izcīnīja savstarpēju cīņu. Pirmais pasaules kaŗš beidzās ar kosmopolītiskās, Eiropas īstām interesēm svešās Tautu savienības nodibināšanu. Vārds „Eiropa” šīs Tautu savienības leksikonā neeksistēja.

Nākotnes Eiropas konstruktīvs ideāls izvirzījās tikai pirmā pasaules kaŗa radīto kļūdu rezultātā.

Šinī otrā pasaules kaŗā līdzšinējā Eiropas kārtība ir sabrukusi. Principi, uz kuŗiem tā bija veidota, satricināti pašos pamatos. Tālab rodas jautājums, kāda izskatīsies jaunā Eiropa pēc šī kaŗa, kādu veidu tā gūs un uz kādiem principiem tā balstīsies. Starp vairākiem vācu autoriem, kas izteikušies par jaunās Eiropas jautājumu, lielu autoritāti bauda prof. Dr. Paul's Herre, kuŗa darbs „Deutschland und die europäische Ordnung” iznācis Austrumu ministrijas politiskā departamenta direktora G. Leibrant'a izdevumā un par kuŗa izdodamo politisko rakstu seriju uzņēmis protektorātu reichsministrs Alfred's Rosenberg's.

Herre's domu gājiens ir šāds. Jaunās Eiropas veidošanā vispirms būs jāņem vērā pārmaiņas Eiropas kartē pēc lielajām vācu uzvarām. Būs jāveidojas jaunām robežām starp Eiropas tautām, jo jaunās Eiropas kārtības uzdevums ir ne tikai līdz galam

iznīcināt 1919. g. demokratiskās sistēmas kļūdas, bet bez tam arī novērst apstākļus, kas izriet no svešu spēku radītās politiskās konstellācijas. Svarīgākais jaunajā Eiropā būs nevis robežu, bet eiropiešu kopdzīves izveidošanas jautājums. Eiropas jauno kārtību paredzēts veidot idejām un metodēm, ko nacionālsociālisms un fašisms ar sekmēm realizējis. Vācija un Itālija savā kopībā ietveŗ jauno, gribas pilno Eiropas kopību. Šinī kopībā Vācija ir galvenais reprezentants, pamatojoties ne tik daudz uz tās lielāko teritoriju un iedzīvotāju skaitu, kā uz vēsturisko un ģeografisko stāvokli kontinenta vidienā.

Eiropas tautu apvienošanas uzdevumu vācu tautas un jaunās Eiropas vadonis Adolf's Hitler's savā 1936. g. 7. marta runā raksturojis šādi: „Esmu mēģinājis naida pilno šķiru cīņas teorijas jautājumu Vācijas iekšienē atrisināt no augstākā saprāta viedokļa, un tas man ir izdevies. Kāpēc arī nebūtu iespējams vispārējo Eiropas tautu un valstu pretišķības problēmu izslēgt no neprāta un kaislības sfairas un nostādīt to augstākas izpratnes mierīgajā gaismā (unter das ruhige Licht einer höheren Einsicht zu stellen).”

Jau šī Vadoņa deklarācija nozīmē, ka Eiropas jaunuzbūve nedalāmi cieši saistīta ar vadības problēmu. Jaunā Eiropa, kas rodas vācu vadībā, ievērojami atšķirsies no agrākās Eiropas struktūras. Nevar runāt par valstu sistēmām, kas pēdējos 400 gadus Eiropai uzspiedušas savu zīmogu. Jau šodien tās vairs neeksistē. Tagad izzudis valstu līdzsvara princips, kas valdīja kopš

Kārļa V laika un ko Anglija ar vislielākiem panākumiem izlietoja savas pasaules varas nodibināšanai un šķīrējtiesneša lomas realizēšanai Eiropā. Arī Eiropas koncerts, kas reprezentēja sava veida lielvalstu kolektīvo hēgemoniju un kam bija liela loma kopš Napoleona gāšanas līdz pirmajam pasaules karam, vairs nepastāv. Pēc pirmā pasaules kara to aizstāja Anglijas un Francijas kopīgā hēgemonija. Francijas lomas izbeigšanās un Anglijas izslēgšana no līdzrunāšanas Eiropas kontinenta lietās dod Eiropas valstu kopdzīvei jaunu izskatu. Ir droši, ka līdzsvara principa izslēgšana grozīs arī mazo valstu stāvokli. Viņām jāpateicas par savu eksistenci lielvalstu vidū daudzkārt tikai to politisko pretišķību veiklai izmantošanai un veiklai manevrēšanai no vienas puses uz otru. Tas radīja briesmas mieram. Gandrīz divus gadu simteņus ilgi mazo valstu pasaule ir bijis tas instruments, ar kuru Anglija ir realizējusi savu līdzsvaru politiku un šķīrējtiesneša funkcijas. Ar Anglijas kā Eiropas kontrolieņa stāvokļa iznīcināšanu izzudīs arī mazo valstu pakalpojums (Dienstbarkeit) par labu britu salu valstij. Arī šīs valstis jutīsies nākotnē kā kontinentālās kopības locekļi, un tām būs jāievēro skaidra līnija savā politikā.

Vadība pār Eiropu, kādu grib izveidot Vācija, ir kas jauns. Varbūt vistuvāk tā stāv viduslaiku vācu ķeizarvalsts organizatoriski vadītājai lomai, tomēr atšķiras no tās tādējādi, ka viduslaikos kristīgās vienības idejām bija svarīgāka loma, bet nacionālās apziņas toreiz vēl trūka.

Ir pamats sagaidīt, ka Eiropas jaunuzbūve nenotiks pēc vienas schēmas, bet ka lietojamās metodes atkarāsies no vajadzībām katrā atsevišķā gadījumā, no attiecīgo iedzīvotāju izturēšanās un no brīvas sadarbības iespējām. Tagadējā kara rezultātā Eiropas jaunizveidošanās notiks daudz agrāk un, domājams, daudz pamatīgāk, nekā ja visi pārkartojumi būtu notikuši miera ceļā. Var rasties iespajds, ka vadītāja vācu tauta varētu Eiropas intereses nobīdīt otrā plānā, salīdzinot ar pašu vācu interesēm. Bet te jāievēro, ka 1918. gadā uzvarētājas demokrātiskās valstis ir devušas vācu tautai mācību, ko tā vairs neaizmirsīs. Šīs tautas parādīja tieši — kā nevajaga rīkoties. Vācu tautas vadība tagad nav vecā stila varas rokās. Stingrā atbildības sajūta to pilnīgi atšķir no visiem agrākajiem Eiropas hēgemonijas mēģinājumiem. Pat viduslaiku vācu ķeizarvalstij nebija šīs atbildības sajūtas iepretim Eiropai; tā jutās atbildīga tikai pret dievišķo pasaules kārtību. Uzvarētājas Vācijas izturēšanās vēl kara vidū pret citām tautām dod daudzus labas gribas piemērus pakalpot Eiropas kopības interesēm.

Atbildības sajūta, kas raksturo vācu vadību, nostājas pretim zināmiem agrākiem uzskatiem par nāciju patstāvīgu dzīvi. Kopības atbildības sajūta nākotnē būs svarīgāka kā visi pakti, līgumi un savienības, ja pat kā nospraustās robežas un atsevišķu tautu valstiskās formas. Pie vācu vadības raksturīgajām īpašībām pieder arī tas apstāklis, ka tās atbildības sajūta visciešākā mērā ir saistīta ar pašiero-

bežošanās gribu. Kā mums rādījusi Eiropas vēstures attīstība, līdz šim gandrīz vienmēr valdījis vēstures likums, ka tā vara, kas ieguvusi vai cerējusi sasniegt pārsvaru Eiropā, drīz pēc tam mēģinājusi realizēt pasaules virskundzību. Vācu vadībai pasaules virskundzības ideja ir sveša; tā atzīst arī pārējo pasaules tautu tiesības. Pats par sevi saprotams, ka vācu pretenzijas uz vadību Eiropā tomēr neizslēdz Eiropas valstu piedalīšanos Eiropas uzbūvē ārpus lielvācu telpas. Tieši pretimnākšana citu tautu vēlējumiem un interesēm un to piesaistīšana kopīgā darbā ir raksturīga vācu praksei, un tā rada iespēju, ka ar laiku arī Rietumeiropas tautas saaus ciešā kopībā ar vācu tautu. Viduslaiku vācu ķeizarvalsts vēl nereprezentēja pilnīgi vācu vadības iemiesojumu Eiropā, jo to, saskaņā ar attiecīgā laikmeta

garu, nevadīja vācu specifiskā svara ideja.

Ārpus Eiropas pasaules valstu varas pieaugums pēdējos gadu desmitos ir vislabākais pierādījums tam, ka Eiropas tautu dzīvības intereses prasa apvienoties, ja zemes mazākā kontinenta tautas grib šinī pasaules daļu sacensībā paturēt savu veco stāvokli kā augstās, specifiski eiropiskās kultūras nesējas un izplatītājas. Tik tālu ir Herre's domu gājiens.

Šo apskatu noslēgsim ar reichministra Rosenberg'a vārdiem: „Blakus iekšējai vācu valsts atdzimšanai un atjaunošanai mums kā mūsu laika sūtība parādās jaunkārtotās Eiropas vīzija. Tā nav dzīvei svešas fantāzijas auglis. Tā ir lielas pagātnes reāls novēlējums, tagadnes politiskā iespējamība un plaši tvertis nākotnes uzdevums.“⁵⁾

⁵⁾ Alfred Rosenberg, *Neugeburt Europas als werdende Geschichte* — Halle/Saale, 1939. 18. lpp.

DIE GESCHICHTLICHEN GRUNDLAGEN DES NEUEN EUROPA.

Es wird wohl kein anderes Thema geben, das die Einwohner des europäischen Kontinents augenblicklich mehr interessieren könnte, als die Frage — welcher Art das Neue Europa werden wird und soll, über dessen konkrete Formen und Aufbau die bestimmende Kraft Europa — die Führung Großdeutschlands, vorläufig nur die Grundlinien ausgeführt hat. Aus offiziellen Quellen wissen wir über das Neue Europa das, was der Führer des deutschen Volkes und des Neuen Europa, Adolf Hitler, und andere führende Persönlichkeiten Großdeutschlands in ihren Reden zum Ausdruck gebracht haben, wobei hervorgehoben worden ist, daß es die Völker Europas gegen Kriegsgefahr sichern und ein noch nie gesehenes Aufblühen des Wirtschaftslebens ermöglichen wird, in dem jedes Volk im Neuen Europa eine angemessene Stelle in Übereinstimmung mit dessen Fähigkeiten, Größe, geschichtlichem Entwicklungsgang und Kulturerrungenschaften, sowie dem Beiträge zum Endsiege im jetzigen Kriege zugewiesen bekommen wird.

Was die Wirtschaft des Neuen Europa anbetrifft, so hat der Wirtschaftsminister Großdeutschlands Funck in großen Zügen eine gewisse Übersicht über das wirtschaftliche Gesicht des Neuen Europa gegeben, wobei hervorgehoben wurde, daß hier zwei Grundsätze bestimmend sein werden: Arbeitsgemeinschaft und wirtschaftliche Freiheit. Damit werden für Europa unter der Führung Deutschlands unbegrenzte Möglichkeiten zur Hebung des materiellen Wohlstandes eröffnet, dank besseren Arbeitsmethoden, höherer Leistungsfähigkeit, vernünftigerer Arbeitseinteilung und rationellerer Wirtschaftsorganisation im Großraum Europa. Damit wird die Möglichkeit gegeben sein, den Lebensstandard weitester Bevölkerungsschichten zu heben.

Wenn auch schon viele an die Zukunft des Neuen Europa als die idealste Lösung dieses Krieges glauben, so gibt es noch Kreise, welche das oft gehörte Schlagwort über die Wiederholung der Geschichte in dem Sinne verstehen, daß nach diesem Kriege eine politische Lage wieder entstehen müsse, welche sich mehr oder weniger denjenigen nach dem ersten Weltkriege ähneln würde. In diesem Zusammenhange kommt der Meinungs-austausch in Erinnerung, welcher in den dem ersten Weltkriege folgenden Jahren gehört wurde. Auch damals erwarteten viele die Wiederkehr der früheren »Friedenszeiten«. Besonders war dies auf dem Gebiete der Wirtschaft zu beobachten. Es erscheint deshalb angebracht hier zu bemerken, daß die Geschichte sich zwar manchmal wiederholt, aber nur in allgemeinen Formen und großen Zügen. Es wird nicht möglich sein Tatsachen anzuführen über Fälle, wo die politische und wirtschaftliche Lage nach größeren Erschütterungen durch Krieg oder Revolution wieder ins alte Gleis zurückgekehrt ist.

Bevor wir versuchen ein Bild der wirtschaftlichen Möglichkeiten des Neuen Europa zu entwerfen — dies bleibt einem folgenden Aufsatz vorbehalten — ist es notwendig eine Vorstellung über die Unabwendbarkeit der Entstehung derselben als Resultat des geschichtlichen Entwicklungsganges zu gewinnen. Dies erfordert einen Rückblick in die Vergangenheit und einen, wenn auch nur in großen Zügen gehaltenen, Überblick über die früheren Versuche Europa zu vereinigen, sowie auch eine Wertung derjenigen Kräfte und Ursachen, welche größere Kraftkonzentrierungen im europäischen Raum zuließen.

Die Erbauer Europas sind die nordischen Arier, welche mit einer bewundernswerten Energie die Führung in ihre Hände übernommen und bis zur Jetztzeit behalten ha-

ben. Sie kommen aus dem Norden, aus dem Raum des Baltischen Meeres — aus Südkandinavien, Jütland und dem anliegenden Teil des Kontinents — um neue Länder zu erobern. Ihre Geschichte wäre nicht verständlich, wenn wir keinen Grund zur Annahme hätten, daß sie außer einer überfließenden Körpertüchtigkeit und kriegerischem Unternehmungsgeist auch hervorragende geistige Eigenschaften besessen haben, welche Eigenschaften im Verkehr mit den damaligen Kulturvölkern die Schaffung neuer eigenartiger und reicher Errungenschaften ermöglichten. Im zweiten Jahrtausend v. Chr. begann das Eindringen dieser Völker in den Kulturkreis des Mittelmeeres. Ihr Vordringen entwickelte sich in mehreren Hauptrichtungen — nach Asien und nach Südeuropa. Dieser Prozeß dauerte etwa 2000 Jahre.

Von den kulturell selbständigen und abgegrenzten Räumen Ostasiens und Indiens abgesehen, war im Altertum das Mittelmeer das Zentrum des wirtschaftlichen, politischen und geistigen Lebens der damaligen Welt. In älteren Zeiten der Geschichte lag der Schwerpunkt am östlichen Teil des Mittelmeerraumes, doch allmählich verlagert er sich mehr nach Westen, wobei sich hier zwar bereits größere Bezirke Europas eingliedern, doch der ausgesprochene Mittelmeercharakter nicht verloren geht. Ullrich von Hassel¹⁾ betont, daß geopolitisch der Mittelmeerraum sich stets in zwei Teile gegliedert hat — das östliche und das westliche Becken.

Der mächtigste arische Staat war das alte Rom. Es war ein Mittelmeerstaat. Das Mittelmeer mit den anliegenden Ländern wurde damals als eine geschlossene geographische Einheit betrachtet, welche die späteren Kontinentbegriffe ersetzte. Nur den Römern gelang der Versuch diese geographische Einheit unter geschlossene Führung zu bringen. Die früheren bedeutenderen Versuche in dieser Richtung, wie die Großstaaten der Perser und Alexanders des Großen, kann man nicht als durchgeführt ansehen, da der Schwerpunkt dieser Staaten zwar an das Mittelmeer grenzte, doch nicht

unmittelbar an ihm lag. Das Weltreich der Römer war ein Mittelmeerstaat, nicht nur weil es die Ufer des Mittelmeeres umfaßte, sondern auch, weil es sich auf sämtliche organisierten Kräfte dieses Raumes stützte.

Auch in den ersten 500 Jahren nach dem Zusammenbruch Roms kann von einer ausgesprochenen europäischen Ordnung kaum die Rede sein, da auch der weitere Geschichtsverlauf sich im Mittelmeerkreis abwickelte. Die große Katastrophe, welche die Völkerwanderung über Europa und die Mittelmeerwelt brachte, schuf zuerst ein Chaos, aus dem nur später Europa im jetzigen Sinne des Wortes hervorwuchs.

Der Versuch Theodorichs des Großen bewies, daß die Entwicklung eines geeinten Europa nicht vom Mittelmeerraum ausgehen konnte, denn in den dortigen germanischen Staaten war das germanische Volkstum nicht tief genug eingewurzelt und es wurde schon früh vom Zentrum der germanischen Völker — von Mitteleuropa — abgeschnitten, wo bereits das Reich der Franken im Entstehen war. Erst den Dynastien der Merovinger und Karolinger gelang es, den Schwerpunkt des politischen Geschehens nach dem europäischen Kontinent zu verlagern. Deshalb ist dieser Zeitpunkt — etwa vom 6. und 7. Jahrhundert aus gerechnet — als der eigentliche Anfang der Geschichte Europas anzusehen.

Der Bildungsprozeß der Völker war auch in dieser Zeit noch nicht beendet, deshalb konnten die für ein kontinentales Zusammenleben unerläßlichen Prinzipien der Gemeinschaftsordnung nur durch die völkervereinigende Idee des Universalstaates, welche jahrhundertlang in der Form des römischen Weltreiches geherrscht hatte, gegeben werden. Auch der Gedanke der christlichen Einigung im Geiste des St. Augustin, welcher in den jungen Völkern der herrschende war, entwickelte sich in der gleichen Richtung.

Im gleichlaufenden Zusammenwirken der Kräfte des Staates und der Kirche entstand das christlich-römische Westeuropa, welches die romanisch-germanische Welt umfaßte, und dessen geistiges Zentrum Rom

¹⁾ Ullrich von Hassel — *Das Drama des Mittelmeers*. — Hermann Reinshagen Verlag, Berlin, 1940 — Seite 32.

und das staatliche — Paris und später Aachen waren. Der von den Franken gegründete Staat drängte die Grenzen des Kreises der echten Mittelmeerkultur bis zum Loirefluß zurück, welcher noch viele Jahrhunderte lang in Frankreich eine wichtige innere Grenze zwischen dem südlichen und nördlichen Einfluß bildete. Die Führung Westeuropas befand sich in den Händen des fränkischen Staates. Die Kriege der Franken mit anliegenden germanischen Brudervölkern waren eine geschichtliche Notwendigkeit, damit schließlich in der Person des Frankenkönigs ein einheitliches christliches romanisch-germanisches Europa entstehen könnte. Indem Karl der Große die Germanen zwischen Rhein und Elbe mit Gewalt in sein neues Imperium eingliederte, verlagerte er den Schwerpunkt Europas soweit nach Mitteleuropa, daß der Rhein zur Achse dieses Imperiums und die Ostgrenze desselben im großen Ganzen die Elbe wurde. Der Universalismus des Karolingerstaates hatte keine nationalen Einschränkungen. Die führende Linie war hier die christliche Einigkeit. Diese verwandelte den Frankenkönig zum absoluten, von allen Völkern und Stämmen anerkannten Herrscher über die christliche Welt Westeuropas. Dennoch waren die bestimmenden Kräfte der ersten staatlichen Organisation Europas rein germanische, wenn sie auch von dem Gedanken der christlichen Mission geschaffen wurden.

Das Imperium Karls des Großen umfaßte fast das sämtliche damalige christliche Europa. Als der Papst im Jahre 800 in Rom Karl den Großen zum Herrscher des Imperiums krönte und die katholische Kirche damit den Gedanken der Erneuerung des römischen Imperiums zu erreichen hoffte, blieb Karl der Große doch der Idee des Frankenstaates treu.

Die knapp 40 Jahre lange Regierungszeit Karls des Großen war zu kurz, um die Organisation des damaligen Europa zu konsolidieren. Während der Regierung seines Sohnes, Ludwigs des Heiligen, zersplitterte das fränkische Großreich in mehrere Teile und mit dem Aussterben der Karolingerdynastie stürzt dieser erste europäische Großstaat zusammen. Wenn ein gewisses Zusammengehörigkeitsgefühl der germanisch-

romanischen Welt dennoch fortbesteht, so erklärt es sich dadurch, daß in dieser Zeit die Ideen des Christentums sich in den betreffenden Völkern bereits kräftig eingewurzelt hatten.

Nach dem Zusammenbruch des fränkischen Großstaates der Nachfolger Karls des Großen wurden die bedeutendsten Stämme der Ostgermanen — Sachsen, Ostfranken, Schwaben und Bayern — also Stämme, die in selbständige Herzogtümer vereinigt waren — ständigen feindlichen Angriffen, insbesondere seitens der Ungarn, Slawen und Wikinger ausgesetzt. Dieser Umstand festigte das Selbstbewußtsein der germanischen Stämme und förderte ihre engere Einigung. Die Wahl des Sachsenherzogs Heinrichs des Ersten im Jahre 919 zum König ist als die Geburtsstunde des selbständigen deutschen Großstaates anzusehen. Damit wandert der Schwerpunkt des Großstaates vom Rhein zum Harz und der Elbe. Die Entstehung des neuen deutschen Großstaates wurde nicht nur von der stets drohenden Gefahr aus dem Osten, sondern auch von dem Umstande, daß rein völkisch betrachtet er viel einheitlicher war, als die zusammengebrochenen Teile des Großstaates der Karolinger bzw. Westfranken, gefördert. Als der Sohn Heinrichs, Otto I, im Jahre 962 vom Papst in Rom zum römischen Kaiser gekrönt wurde, wurden damit auch engere Bindungen zwischen Nord- und Südeuropa erneuert. Otto I, von der Geschichte »der Große« genannt, festigt die Lage seines Staates, indem er sich auf die Macht der Kirche stützt. Damit festigt er auch seine Eroberungspolitik im Osten, da sie nur im Zusammenwirken mit dem Papst durchzuführen war, und sichert dem deutschen Großstaat Italien, besonders Norditalien, welches nach wie vor das wichtigste Wirtschaftszentrum Europas war.

Die nächste Periode des Aufblühens des deutschen Großstaates ist mit der Krönung des Frankenherzogs Konrad zum König im Jahre 1024 verbunden. Konrad sichert Italien für das römische Kaiserreich deutscher Nation, zwingt die Polen und Tschechen ihn als oberen Lehnsherrn anzuerkennen und erobert auch das Königreich Burgund. Damit erwirbt der deutsche mittelalterliche Großstaat durch den Rhonefluß einen di-

rekten Ausgang ins Mittelmeer. Ganz Mitteleuropa ist in deutscher Hand. Nach Form und Inhalt wirkt sich die Macht des deutschen Kaiserreiches in einer Hegemonie, in einer Führerschaft der durch die Religionsgemeinschaft eng verbundenen Untertanen, welche vom Standpunkt der Staatsführung zuerst Christen waren, wenngleich sie auch verschiedenen Völkern angehörten, aus. In dieser Zeit erweiterte sich der organisierte Teil Europas. Nach Osten zu entstanden die selbständigen Staaten der Tschechen, Polen und Ungarn, nach Norden — die skandinavischen Staaten. Wenn Polen, die Tschechen und Ungarn, auf kurze Zeit auch Dänemark, den deutschen Kaiser als ihren Lehnsherrn anerkannten, so behielt der skandinavische Kern seine völlige Unabhängigkeit und wurde deswegen vom Christentum und der westeuropäischen Kultur erst später berührt. Damit erklärt es sich auch, daß die Warangerstaaten, welche von den Wikingern in der zweiten Hälfte des neunten Jahrhunderts in den Ebenen Rußlands gegründet wurden, sich dem byzantinischen Kulturkreis anschlossen.

Wenn auch im Westen die selbständigen französischen und englischen Staaten in der Bildung begriffen waren, so war das deutsche Kaiserreich dennoch die kraftvollste politische Organisation Europas, deren Autorität auch von anderen Staaten anerkannt wurde. Diese Stellung der Hegemonie war aber eng mit der geistlichen Machtstellung des Papsttums verbunden. Die westliche Welt des Christentums anerkannte diese Doppelhegemonie, doch konnte dieselbe nur so lange funktionieren, als beide Machtträger sich einig waren.

Prof. Dr. Paul Herre¹⁾ hebt hervor, daß die europäische Ordnung, welche im Geiste der christlichen Einheitsidee vom deutschen Kaiserreich realisiert wurde, nicht so sehr wegen des Widerstandes einzelner Völker, als im Kampf gegen den Universalismus der Kirche zusammenbrach. Von der Kirche bedroht, suchte das Kaiserreich neue Stützen, indem es zur Staatsidee der Antike zurückgriff. Damit verwandelte sich die Idee über eine Welthegeemonie im Dienste der christ-

lichen Einigung zur Idee einer imperialistischen Beherrschung der Welt. Dies geschah in der Zeit als der Schwerpunkt des Herrschersystems des Kaisertums sich von Deutschland nach Italien verlagerte, und als die süddeutschen Hohenstaufen als Schöpfer dieser neuen Politik zur Führung kamen. Zu den Zeiten Friedrich Barbarossas wurde die oberste Macht des deutschen Kaiserreiches auch von den Slawenführern im Donau- becken und im Balkan, sowie von dem englischen König Richard Löwenherz anerkannt.

In den Zeiten der Kaiser Heinrichs VI und Friedrichs II vergrößert sich das deutsch-römische Reich noch mehr. Es erwirbt nicht nur Süditalien, sondern erstreckt zeitweilig seinen Einfluß auch auf Byzanz und einen Teil Palästinas. In dieser Zeit hat sich aber der Schwerpunkt aus Deutschland nach dem Mittelmeer, mit Sizilien als Zentrum verschoben und diesen Großstaat des Mittelmeerraumes kann man eigentlich nicht mehr als einen deutschen Großstaat betrachten. In dem Weltreich des Enkels Friedrich Barbarossas, Friedrichs II, ist Deutschland nur mehr ein Randstaat, womit die reelle Macht des Kaisers in Mitteleuropa stark abgeschwächt wird. In Deutschland sind die örtlichen Machtfaktoren am Ansteigen. Das außerhalb des Kaiserreiches stehende Frankreich gewinnt eine immer größere Bedeutung und wird im 12. Jahrhundert sogar zur kulturell führenden Macht; die bestimmenden sind hier die romanisch-germanischen Elemente, in Mischung mit der keltisch-fränkischen Masse. Es entsteht ein neuer Begriff von Westeuropa, welcher vom französischen Rittertum verkörpert wird.

Von 900. bis zum 1200. Jahre hatte sich das deutsche Volk von 3 auf 8 Millionen vermehrt. Dadurch entstand die Notwendigkeit nach neuem Siedlungsland, und es begann der Drang nach Osten. Die Westslawen zwischen Elbe und Weichsel wurden assimiliert. Es begann eine umfassende Kolonisierung des Ostens. Zu dieser Zeit hatte die deutsche Kolonisierung im Osten wenig gemeinsames mit der Idee der Verbreitung des Christentums, sondern sie war in erster

¹⁾ Prof. Dr. Paul Herre. — *Deutschland und die europäische Ordnung.* — Deutscher Verlag, Berlin — Seite 26.

Linie die Expansion eines lebensfähigen Volkes³⁾. Zugleich war es eine Erweiterung Westeuropas auf Kosten des Ostens.

Ungeachtet der Erweiterung des deutschen Lebensraumes konnte die deutsche Hegemonie in Europa nicht mehr erneuert werden. Der Gedanke des Kaiserreichs hatte seinen konstruktiven Wert verloren und war nunmehr zum wertvollen moralischen Mittel zur Erreichung einer größeren Macht geworden. Auch in späteren Jahren gelang es nicht mehr das System des Kaisertums in Europa zu erneuern. Selbst der gewandten Politik des habsburgischen Kaiserreichs gelang es zwar von Zeit zu Zeit große Flächen Europas unter ihre Herrschaft zu bringen, doch keineswegs etwas der früheren herrschenden Lage des Kaiserreichs ähnliches zu erreichen. Der Grundgedanke der in weitgehendem Umfange durchgeführten geschickten Heiratspolitik der Habsburger, wodurch der Einfluß dieser Dynastie am Ausgang des Mittelalters weit über die Grenzen Deutschlands erweitert wurde, war lediglich das Ziel der Erreichung und Erweiterung einer rein dynastischen Macht. Als eine auf feste Traditionen begründete Organisation bestand das heilige Römische Reich deutscher Nation noch etwa ein halbes Jahrtausend. Bereits im Mittelalter fing der Prozeß der Spaltung des Imperiums an. Es traten aus die Schweiz, die Niederlande, Burgund, Italien u. a. m. Auch Polen wandte sich unter der Führung der litauischen Herrscher — der Jagellonen — von dem Einfluß der deutschen Macht und Kultur ab. In nationaler Hinsicht konnten die Völker Westeuropas den Werdegang Europas nicht beeinflussen. Aus diesen Gründen herrschte in dem letzten Abschnitt des Mittelalters überall der Partikularismus. Schärfer als in den vorhergehenden Jahrhunderten werden von den Deutschen, Franzosen, Engländern, Italienern, Spaniern u. s. w. ihre nationalen Eigentümlichkeiten unterstrichen; wenn auch alle diese Kulturen auf den Traditionen der griechisch-römischen christlichen Kultur beruhen, prägten sich die nationalen Merkmale immer schärfer aus und Europa gewann in völkischer Zu-

sammensetzung jene Buntheit, die auch jetzt noch charakteristisch ist. Dessenungeachtet war im 14. und 15. Jahrhundert noch der auf dem christlichen Glauben begründete Geist der europäischen Gemeinschaft lebendig und wurde durch die drohende Türkengefahr verstärkt. Wenn die Völker Westeuropas im frühen Mittelalter abgeneigt waren Byzanz und Osteuropa zu Europa zu rechnen und der Begriff Europa nur die römischen Katholiken umfaßte, so entwickelte sich mit dem immer weiteren Vordringen der Türken nach Westen ein neuer Begriff von Europa, der bereits auch den europäischen Teil von Byzanz umfaßte.

Die Renaissance und der Humanismus schafften einen neuen europäischen Geist — den Geist des wissenschaftlichen Kritizismus, der mit dem religiösen Internationalismus des Mittelalters zusammenschmolz und für Europa eine neue Triebkraft zur Eroberung der Welt ergab. Dieser neue Geist näherte die Völker seelisch und geistig und förderte wesentlich das Gemeinschaftsgefühl derselben. Doch im Staatsleben hatte dieser Geist einen direkt umgekehrten Einfluß. Durch Hervorhebung des Individuums, durch Überwiegen einer realen Denkart in der Politik, durch Erkenntnis des Staates als eines Machtfaktors, wodurch der Wille zum Absolutismus und dessen Durchführung die Herrscher stark beeinflusste, bereitete der neue Geist den Weg zur Entwicklung einzelner selbständiger Staaten.

Wolfgang Windelband⁴⁾ bezeichnet als den Ausgangspunkt des jetzigen Staatensystems den Einbruch des französischen Königs Karl VIII in Italien im Jahre 1494. Hiermit fängt ein Zeitalter an, in dem die Staatsgewalt zum Absolutismus wird, ohne jedes andere Ziel als die Sicherung und Mehrung ihrer politischen Macht zu haben. Es führt die egoistische Idee, das Prinzip, welches seit der Mitte des 16. Jahrhunderts als «Staatraison» bezeichnet wird. Das Verhalten eines Staates sowohl in der inneren wie der äußeren Politik wird durch reinste praktische Berechnungen bestimmt. Die Aussicht, dass die Staatsraison jede Hand-

³⁾ Prof. P. Herre — op. cit., Seiten 31 und 32.

⁴⁾ Wolfgang Windelband — *Die auswärtige Politik der Grossmächte in der Neuzeit v. 1494 bis zur Gegenwart*. — Essener Verlagsanstalt, Essen, 1936 — Seite 25.

lungsweise entschuldigt, wird zur Selbstverständlichkeit; allein der Erfolg ist maßgebend. Dies waren die Grundlagen, aus denen sich die Theorie Macchiavellis entwickelte. Das Buch dieses Klassikers der politischen Theorie über die Kunst des Herrschens wird jahrhundertlang als die Bibel der europäischen Politik bezeichnet. Es ist ein Handbuch, aus dem die Herrscher sich Belehrungen schöpfen.

Macchiavelli ist der Vater der modernen Politik. Alle neueren Lehren in dieser Richtung gründen sich auf seine Theorie oder gehen von ihr aus. Eigentlich hat er nichts neues geschaffen, sondern nur die Anschauungen der Renaissancezeit in seinen Schriften festgelegt, in dem er sie in einer scharfen und klaren Ausführung und mit rücksichtsloser Offenheit formulierte. Die Selbständigkeit der Staaten und deren unabwendbare Folge — der Kampf zwischen den Staaten — ist die Grundlage der Theorie Macchiavellis. So entsteht ein Prinzip, das jahrhundertlang in der europäischen Politik bestimmend war: das europäische Gleichgewicht. Das Staatensystem und der Gleichgewichtsgedanke sind zwei Begriffe, die eng miteinander verbunden sind. Die neuste politische Literatur kritisiert jetzt scharf das Gleichgewichtsprinzip im Zusammenhange mit den unzähligen Kriegen, die dadurch hervorgerufen worden sind.

Die neuere Geschichte Europas bestimmten die stetigen Kämpfe gegen die Macht, welche im gegebenen Moment in Europa die stärkste ist, bis zur Zeit, da diese Macht zusammenbricht oder verschwindet und durch eine andere ersetzt wird. In diesem Falle gruppieren sich die Koalitionen der Kämpfer um, und der Kampf beginnt von neuem. So, z. B. bezeichnet das ganze 16. und die Hälfte des 17. Jahrhunderts der Kampf der anderen Staaten gegen die führende Rolle Spaniens in Europa. Dieser Kampf wird mit größeren oder kleineren Unterbrechungen bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts fortgesetzt, als Frankreich sich zum Machtfaktor zu entwickeln droht. Nun fangen wieder Kämpfe gegen die Führerschaft Frankreichs in Europa an.

Mit dem 16. Jahrhundert geht der Kampf nicht mehr nur um den Einfluß im euro-

päischen Kontinent. Zum Anfang der Neuzeit wendet Europa seine Blicke den überseeischen Kolonien zu. Damit wächst das Potential der seefahrenden Nationen, damit fangen aber auch die Kämpfe zwischen diesen Nationen der Kolonien wegen an.

Um die von Spanien und Portugal mit dem Recht der ursprünglichen Initiative erworbenen Kolonien entsteht ein Wettstreit zwischen Frankreich, England und den Niederlanden. Das Ideal des einheitlichen Europa scheint auf immer verloren zu sein, denn den Staatskriegen gliedern sich auch die Religionskämpfe an. Dennoch scheint es in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts, dass Frankreich nicht nur zur führenden Nation Europas werden wird, sondern auch zur Einigerin wenigsten auf dem Felde der Kultur. Zur Zeit Louis XIV ist Frankreich der führende Staat in der Diplomatie, der Wirtschaft, Kunst und Wissenschaft. Gegen den werdenden Führer Europas, Frankreich, wendet sich in erster Linie der an der Peripherie Europas liegende Staat — England. Der andauernde Kampf beider Kräftegruppen erreicht seinen Höhepunkt in der Zeit Napoleons I.

Der letzte große Versuch ein geeinigtes kontinentales Europa zu schaffen wurde unter der Führung Napoleons unternommen. Daß dieser Versuch nicht gelang, erklärt sich nicht nur durch den unglücklichen russischen Feldzug und durch die gewandte Diplomatie und Propaganda Englands, sondern damit, daß die Idee des kontinentalen Europas, wie Napoleon es sich vorstellte, schon von Anfang an ungünstig durch den alles gleichschaltenden Rationalismus des revolutionären Frankreich, der die Kraft der nationalen Ideen anderer Völker viel zu gering einschätzte, beeinflusst wurde.

Verschiedentlich ist der Gedanke zum Ausdruck gebracht worden, daß die Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts sich in viel gesunderen Formen entwickelt haben würde, wenn es dem kontinentalen Europa unter Führung Napoleons gelungen wäre, die Herrschaft Englands auf dem Meere einzuschränken. Die begründete geschichtliche Notwendigkeit forderte aber damals, daß die europäische Völkergemeinschaft sich zuerst gegen den kontinentalen

Universalherrscher wandte. Vielleicht hätte ein in nationalen Grenzen verbliebenes Frankreich, welches das kontinentale Europa durch kraftvolle Initiative und Führung binden konnte, zu einer den europäischen Kontinent einigenden Kraft sich entwickeln können. Doch das Recht der Selbstbestimmung der Völker, welches von der französischen Revolution proklamiert war und in der damaligen Auffassung zum Retter und Einiger Europas werden sollte, wurde gerade von der Nation, welche dieses Recht predigte, am größten anderen Völkern gegenüber ignoriert, womit England alle Trümpfe in die Hand bekam.

Annähernd hundert Jahre nach dem letzten napoleonischen Kriege standen fast alle Staaten des europäischen Kontinents sich im Kampf gegenüber. Der erste Weltkrieg endete mit der Gründung des kosmopolitischen, den echten Interessen Europas fremden Völkerbundes. Das Wort «Europa» existierte im Wörterbuch des Völkerbundes überhaupt nicht.

Das konstruktive Ideal eines Zukunftseuropas entstand erst als Ergebnis der von dem ersten Weltkriege geschaffenen Fehler.

In dem jetzigen zweiten Weltkriege ist die bisherige Ordnung Europas zusammengebrochen. Die Prinzipien, aus denen sie hervorgegangen war, sind in ihren Grundlagen erschüttert. Deshalb entsteht die Frage, wie das neue Europa nach dem Kriege aussehen wird, welche Gestalt es annehmen, auf welche Prinzipien es sich gründen wird. Unter verschiedenen deutschen Autoren, welche die Frage des Neuen Europas behandeln, genießt ein großes Ansehen Prof. Dr. Paul Herre, dessen Arbeit «Deutschland und die europäische Ordnung» vom Direktor des Politischen Departement des Ostministeriums, G. Leibrant, herausgegeben ist; über die von dem letzteren herausgegebene Reihe politischer Schriften hat der Reichsminister Alfred Rosenberg das Protektorat übernommen.

Der Gedankengang Herres ist etwa der folgende. Beim Gestalten des Neuen Europa müssen zuerst die Veränderungen in der Landkarte Europas nach den großen deutschen Siegen berücksichtigt werden. Neue Grenzen zwischen den Völkern Euro-

pas müssen entstehen, denn die Aufgabe der neuen europäischen Ordnung ist nicht nur die Fehler des demokratischen Systems vom 1919 endgültig auszumerzen, sondern auch die Umstände, welche von einer durch fremde Kräfte geschaffenen Konstellation hervorgerufen sind, abzuwenden. Das wichtigste im Neuen Europa wird nicht die Frage der Grenzen, sondern die Gestaltung des Zusammenlebens der Europäer sein. Die neue europäische Ordnung soll nach Ideen und Methoden gebildet werden, welche der Nationalsozialismus und der Faschismus bereits mit Erfolg durchgeführt haben. Deutschland und Italien verkörpern in ihrer Gemeinsamkeit die neue willensstarke europäische Gemeinschaft. Deutschland ist der führende Vertreter in dieser Gemeinsamkeit, nicht so sehr wegen seines größeren Territoriums und seiner Einwohnerzahl, als wegen seiner historischen und geographischen Lage in der Mitte des Kontinents.

Die Aufgabe der Vereinigung der Völker Europas hat der Führer des deutschen Volkes und des Neuen Europa, Adolf Hitler, in seiner Rede vom 7. März 1936 wie folgt umrissen: «Ich habe versucht, die Frage eines hasserfüllten Klassenkampftheorie in Inneren Deutschlands im Sinne einer höheren Vernunft zu lösen, und es ist mir gelungen. Warum soll es nicht möglich sein, das Problem der allgemeinen europäischen Volks- und Staatengegensätze aus der Sphäre des Unvernünftigen, Leidenschaftlichen herauszuheben und unter das ruhige Licht einer höheren Einsicht zu stellen?»

Schon diese Deklaration des Führers bedeutet, daß der Neuaufbau Europas aufs engste mit dem Führungsproblem verbunden ist. Das unter deutscher Führung werdende Neue Europa wird sich bedeutend von der früheren Struktur Europas unterscheiden. Von den Staatssystemen, welche während der letzten 400 Jahre Europa ihren Stempel aufgedrückt haben, kann keine Rede mehr sein. Diese Systeme existieren schon jetzt nicht mehr. Das Prinzip des Gleichgewichts der Staaten, das seit den Zeiten Karls V das leitende war und welches von England mit größtem Erfolg zur Gründung seiner Weltmacht und Ausübung der Rolle eines europäischen Schiedsrichters benutzt worden

ist, ist verschwunden. Auch das europäische Konzert, das eine gewisse kollektive Hegemonie der Großstaaten repräsentierte und von dem Sturz Napoleons an bis zum ersten Weltkrieg eine bedeutende Rolle spielte, besteht nicht mehr. Nach dem ersten Weltkrieg wurde es durch die gemeinsame Hegemonie Englands und Frankreichs abgelöst. Frankreich hat jetzt seine Rolle ausgespielt, und England ist vom Mitreden in Angelegenheiten des europäischen Kontinents ausgeschaltet; dadurch gewinnt das Zusammenleben der Staaten Europas ein neues Gesicht. Es erscheint sicher, daß die Ausschaltung des Gleichgewichtsprinzips auch die Lage der Kleinstaaten ändern wird. Diese Staaten danken ihre Existenzmöglichkeit vielfach nur einer gewandten Ausnutzung ihrer politischen Gegensätzlichkeiten und einem gewandten Manövrieren von einer zur anderen Seite. Dadurch war der Friede bedroht. Fast zwei Jahrhunderte lang war die Welt der Kleinstaaten das Instrument, durch das England seine Gleichgewichtspolitik und die Funktionen des Schiedsrichters ausüben konnte. Mit der Vernichtung der Rolle Englands als Kontrolleur Europas wird auch die Dienstbarkeit der kleinen Staaten gegenüber dem Inselreiche der Briten verschwinden. Auch diese Staaten werden sich in der Zukunft als Mitglieder der kontinentalen Gemeinschaft fühlen können und werden in ihrer Politik eine klare Linie einhalten müssen.

Die Führung über Europa, welche Deutschland durchführen will, ist etwas neues. Vielleicht steht sie am nächsten der organisatorischen und führenden Rolle des deutschen mittelalterlichen Kaiserreiches, doch mit dem großen Unterschied, daß im Mittelalter die Ideen der christlichen Gemeinschaft viel stärker waren, während das nationale Selbstbewusstsein damals noch fehlte.

Man kann mit gutem Grund erwarten, daß der Neuaufbau Europas sich nicht nach einem Schema vollziehen wird, sondern daß die anzuwendenden Methoden von den Erfordernissen jedes Einzelfalles, von dem Verhalten der betreffenden Einwohnerschaft, von der Möglichkeit einer freien Zusammenarbeit abhängig sein werden. Der Neu-

aufbau Europas wird als Resultat des jetzigen Krieges viel schneller und vermutlich auch viel gründlicher vollbracht werden können, als es möglich wäre, wenn alle Veränderungen auf friedlichem Wege erreicht worden wären. Man könnte den Eindruck haben, daß das führende deutsche Volk die Interessen Europas gegenüber denjenigen des eigenen Volkes an zweiter Stelle behandeln würde. Man darf aber nicht vergessen, daß im Jahre 1918 die demokratischen Siegerstaaten dem deutschen Volk eine Lehre gegeben haben, die nicht zu vergessen ist. Diese Völker haben geradezu klassisch gezeigt — wie man nicht handeln soll. Die Führung des deutschen Volkes liegt nicht mehr in den Händen einer Macht alten Stils. Das strenge Verantwortlichkeitsgefühl sondert sie von allen früheren Versuchen der Erreichung einer europäischen Hegemonie ab. Selbst das mittelalterliche deutsche Kaiserreich hatte dieses Verantwortlichkeitsgefühl gegenüber Europa nicht; es fühlte sich nur der göttlichen Weltordnung verantwortlich. Das Verhalten des siegreichen Deutschlands noch während des Krieges anderen Völkern gegenüber gibt viele Beispiele eines guten Willens zum Dienst den Gemeinschaftsinteressen Europas.

Das für die deutsche Führung bezeichnende Verantwortlichkeitsgefühl steht im Gegensatz zu gewissen früheren Anschauungen über das selbständige Leben der Nation. Das Gefühl der gemeinschaftlichen Verantwortung wird in Zukunft wichtiger sein, als alle Pakte, Verträge und Staatenbündnisse, ja selbst die festgelegten Grenzen und die Staatsformen einzelner Staaten. Zu den bezeichnenden Eigenschaften der deutschen Führung gehört auch der Umstand, daß ihr Verantwortlichkeitsgefühl mit einem Willen zur Selbsteinschränkung verbunden ist. Wie der geschichtliche Werdegang Europas uns beweist, herrschte bisher fast immer das geschichtliche Gesetz, dass jede Macht, welche ein Übergewicht in Europa erreicht hatte oder zu erreichen hoffte, auch sehr bald die Beherrschung der Welt anstrebte. Der deutschen Führung ist der Gedanke des Weltbeherrschens fremd; sie erkennt auch die Rechte der anderen Völker an. Natürlich ist es

eine Selbstverständlichkeit, daß das deutsche Streben zur führenden Rolle in Europa die Beteiligung der europäischen Staaten am Aufbau Europas außerhalb des großdeutschen Raumes keineswegs ausschließt. Gerade das Entgegenkommen den Wünschen anderer Völker gegenüber und deren Einschaltung in die gemeinschaftliche Arbeit sind besonders bezeichnend für die deutsche Praxis und ergeben die Möglichkeit, daß mit der Zeit auch die Völker Westeuropas zu einer engen Gemeinschaft mit dem deutschen Volke zusammenwachsen werden. Das mittelalterliche deutsche Kaiserreich konnte die deutsche Führung in Europa noch nicht völlig verkörpern, denn er wurde, gemäß dem zeitgenössischen Geist, nicht von dem Gedanken des deutschen spezifischen Gewichts geleitet.

Das Anwachsen der Macht der außer-europäischen Weltstaaten in den ersten

Jahrzehnten ist der beste Beweis dafür, daß die Lebensinteressen der Völker Europas eine Einigung verlangen, wenn die Völker des kleinsten Kontinents der Welt in der Konkurrenz der Weltteile ihre frühere Position als Träger und Verbreiter einer hohen spezifischen europäischen Kultur behalten wollen. Soweit der Gedankengang Herres.

Wir wollen diesen Aufsatz mit den Worten des Reichsministers Rosenberg abschließen: „Neben der inneren Wiedergeburt und Wiederaufrichtung des deutschen Reiches erscheint uns als Sendung unserer Zeit die Vision eines neugeordneten Europas. Nicht als Ausgeburt einer lebensfremden Phantasie, sondern als erfaßbares Vermächtnis einer großen Vergangenheit, als politische Möglichkeit der Gegenwart, als großdeutsche Aufgabe für die Zukunft.“⁵⁾

---

⁵⁾ Alfred Rosenberg — *Neugeburt Europas als werdende Geschichte* — Halle/Saale, 1939, Seite 18.

Agr. J. Andersons,
Lauksaimniecības galvenais direktors.

LAUKSAIMNIECĪBAS UZDEVUMI.

Lauksaimniecība ir mūsu tautas galvenā nodarbības nozare, kas sagādā pārtiku un ražo daudzas izejvielas rūpniecībai. Latvijas tautas saimniecībā nav tādas nozares, kas lielākā vai mazākā mērā nebalstītos uz zemniekiem un viņu darbu. No lauksaimniecības attīstības un stāvokļa atkarīgas visas pārējās saimniecības nozares.

Kaža laikā lauksaimniecības uzdevumi kļūst vēl svarīgāki un plašāki. Jāapgādā ar pārtiku ne tikai civiliedzīvotāji, bet arī armija un jāražo izejvielas rūpniecībai plašākos apmēros, nekā miera laikos.

No lauksaimniekiem kaža apstākļos prasā un prasīs arvien vairāk lauksaimniecības ražojumu, kā maizes, kartupeļu, gaļas, piena, sviesta, olu, vilnas, šķiedrvielu u. t. t. Lai apmierinātu pieaugošās prasības, dabiski jāiegūst lielākas kopražas; tas nozīmē celt ražošanu visās lauksaimniecības nozarēs, bet sevišķi graudkopībā un lopkopībā. Daudzos gadījumos ražošanas celšana nebūs panākama, bet tādos gadījumos jāpieliek visas pūles ražošanas uzturēšanai līdzšinējā līmenī.

Lauksaimniekiem šogad dots norādījums paplašināt kartupeļu, dārzāju, cukurbiešu, linu un ziemāju platības.

Neskatoties uz bargo ziemu, kad sals jūtami bojāja ieziemtos kartupeļus, lielākā daļa lauksaimnieku kartupeļu platību šogad pavairojusi. Paplašinātie kartupeļu lauki dos iespēju apmierināt armijas un iedzīvotāju pārtikas vajadzības un atlicināt daļu kartupeļu spirta un, cietes rūpniecībai, kā arī dos iespēju sīkos un bojātos kartupeļus izlietot cūkkopībā. Ražotspējīgā cūkkopība savukārt palīdzēs kārtot kaža apstākļos ļoti svarīgo taukvielu problēmu.

Latvijas kartupeļi maz cieš no slimībām, un tie labi noderīgi kā sēklas materiāls izešanai uz citām zemēm. Svarīgs uzdevums ir rūpēties, lai izsargātu kartupeļus

no slimībām un uzturētu kartupeļu — kā sēklas materiāla — labo slavu. Jaunajā Eiropā mūsu kartupeļiem pavežas plaši, jauni tirgi, kas pilnībā jāizmanto.

Arī dārzāju un lopbarības sakņaugu platību uzturēšanai piegriezta vislielākā uzmanība. Izlietoti visi pieejamie sēklas daudzumi. Dārzāju un lopbarības sakņaugu sēklu taupīšanai bija ierīkotas dēstu audzētavas, kas sekmīgi veikušas savus uzdevumus. Šogad piegriezta jo liela vērība dārzāju un lopbarības sakņaugu sēklas ražošanai pašu zemē, zinot, ka nākošajā pavasarī no ārienes maz varēs ievest. Lopbarības nodrošināšanai sevišķa vērība jāpiegriež sakņaugu platību pavairošanai, jo kartupeļus arī uz priekšu nevarēs izlietot govslōpu ēdināšanai.

Cukurbiešu platība šogad pārsniedz 20.000 ha. Tāda platība līdz šim vēl nav sasniegta. Tas dos iespēju pilnīgi izmantot cukurfabriku pārstrādāšanas jaudu. Paplašinātie cukurbiešu lauki savukārt dos vairāk lopbarības — lapu, melases un cukurbiešu graizījumu, kas palīdzēs uzturēt piena ražošanu.

Kaža saimniecības apmierināšanai ar šķiedrvielām šogad liela vērība piegriezta linu sējplatību pavairošanai. Arī šo grūto uzdevumu lauksaimnieki godam veikuši. Lai atvieglotu linu apstrādāšanu no paplašinātiem linu sējumiem, lauksaimnieki jāapgādā ar linu kulstišanas ratiem, noorganizējot linu kopapstrādāšanas punktus. Sevišķa vērība jāpiegriež linsēklu labai ievākšanai. Mūsu linsēklas plaši pazīstamas kā labākās linsēklas sējai. Līdz šim daudz darīts gaŗšķiedraino linu izkopšanai. Šis darbs turpināms. Rūpīgi jāseko, lai neiekļūtu linsēklas no citām zemēm, kas varētu kaitēt mūsu izkoptai linkopībai.

Vasarāju labību lauki arī apsēti pilnos apmēros. Daudz uzmanības veltīts lopba-

rības ražošanas kāpināšanai. Bargajā ziemā ne visai labi bija pārziemojuši āboliņa lauki, un bojātā āboliņa vietā tagad iesēta zaļbarība un citi lopbarības augi.

Šogad piegriezta lielāka vēriņa āboliņa sēklu audzēšanai, kas pazīstamas kā labs sēklas materiāls. Tāpat paplašināta zāļu sēklu audzēšana.

Vēl jāveic liels uzdevums — jāpaplašina ziemāju sējumu platība vismaz par 25%. Tas dos iespēju apgādāt armiju un civiliedzīvotājus ar pārtiku. Paplašinātie ziemāju sējumi savukārt dos vairāk pakaišu, kas palielinās kūtsmēsļu daudzumu un dos iespēju nākošajā gadā celt ražas. Kara apstākļos jārēķinās, ka mākslīgie mēsli nebūs pieejami pietiekošā daudzumā un tie jāaizstāj ar kūtsmēsliem. Tādēļ salmu ražošana pakaišiem un reizē arī pakaišu kūdras ražošana jāuzskata par svarīgu lauksaimnieku uzdevumu, kas palīdzēs uzturēt lauksaimniecības ražošanu. Jāsaņiedz tāds stāvoklis, lai ar kūtsmēsliem savus laukus varētu mēslot ik pa trim gadiem un atlicināt vēl daļu kūtsmēsļu zālāju mēslošanai.

No ziemāju platībām galvenā kārtā jāpaplašina rudzu sējplatība. Rudzi arī sliktākās augsnās dod labāku ražu nekā kvieši. Ziemāju platības pavairošanai jāizmanto boļševiku laikā atmatās aizlaistie lauki. Ziemāji jāsej arī panīkušo zālāju vietā un pēc novāktiem kartupeļiem. Tur, kur zem ziemājiem nav sēts āboliņš, arī šie lauki jāizlieto jaunu ziemāju sēšanai. Nepietiekoša zirgu spēka dēļ ziemāju lauku paplašināšana prasīs no lauksaimniekiem jo lielu piepūli. Tomēr šis uzdevums ir jāveic, zīnot, ka ne vienreiz vien vēstures gaitās maizes jautājums ir izšķīris tautu likteni.

Ziemāju sēja jāveic laikā, jo tā nodrošina un ceļ ražas. Visi darbi iekārtojami tā, lai ziemāju galveno platību apsētu jau līdz septembra vidum. Ziemāju ražas nodrošināšanā svarīga loma piekrīt ziemāju sēklas kodināšanai, kas izsargā rudzu sējumus no sniega pelējuma posta un kviešu sēju laukus — no melnplaukām. Ir gādāts par kodināšanas līdzekļiem, kuņu saņemšana paredzēta augusta pirmajā pusē.

Sēklu izkopšanas darbs arī kara apstākļos turpinās ar lielāko neatlaidību. Šo-

gad ievestas no Vācijas uzlabotas labības un kartupeļu sēklas. Šoruden un arī nākošajā pavasarī būs lauksaimniekiem pieejams lielākos daudzumos labs sēklas materiāls, ko varēs iegūt saziņā ar rajonu agronomiem.

Ļoti svarīgs jautājums ir ziemāju sēklas apgāde. Bija parasts, ka centīgākie lauksaimnieki sēklu arvien atstāja no iepriekšējā gada ražas. Kara apstākļos maizes labība lauksaimniekiem šogad visa bija jānodod. Visi ziemāji tātad būs jāapsēj ar sēklu no jaunās ražas. Ziemāju sēklas apgādei jānoorganizē pirmā kārtā ziemāju kulšana saimniecībās, kurās ir atzīti ziemāju sējumi vai kurās sējumi piemēroti sēklas iegūšanai. No izkultiem daudzumiem ziemāju sēklu varēs saņemt apkārtējās saimniecības. Tie lauksaimnieki, kas savu labību būs nodevuši sēklai, saņems viņiem pienākošos pārtikas devu. Izmēģinājumu iestādes un sēklu audzēšanas saimniecības arī šogad apgādās lauksaimniekus ar uzlabotu ziemāju sēklu. Ir gādāts, lai šo sēklu saņemtu laikā.

Lai labības kulšanas darbi nekavētos, atkārtoti atgādināts laikā nobeigt kuļmašīnu remontus. Ja uz vietas remontu darbnīcām mašīnu remontam trūktu materiāla, tad jāgriežas pie lauksaimniecības mašīnu instruktora aprīņķi, kas palīdzēs apgādāt trūkstošo materiālu.

Liels un svarīgs uzdevums ir ražas novākšana. Jādara viss iespējamais, lai šogad, neskatoties uz visai nelabvēlīgiem laika apstākļiem, pilnīgi nopļautu visas pļavas, jo tas palīdzēs nodrošināt lopkopību ar lopbarību. Šogad jānopļauj arī tās pļavas, ko lauksaimnieki parasti nepļāva. Tas jādara tāpēc, ka siena raža šogad ir vājāka. Lietainais laiks ļoti nokavējis siena pļauju.

Siena novākšanai pilnos apmēros būs nepieciešamas papildu darba rokas.

Pēdējās nepieciešamas arī labības novākšanai, linu plūksšanai, kartupeļu rakšanai un cukurbiešu novākšanai. Nekas no ražas nedrīkst zust. Lai zemi apstrādātu un laikā novāktu ražu, laukos jābūt pienācīgam skaitam darba roku. Pašreiz mūsu lauksaimniecībā izjūtams liels darba roku trūkums. Tas izskaidrojams ar to, ka

daudzus spēcīgos lauku darba darītājus aizveduši boļševiki. Daudzi brīvprātīgi cīnās pret boļševikiem vai arī atrodas kārtības sargu rindās. Darba roku trūkums visos Latvijas apgabalos nav vienāds. Vis-smagāks tas ir Zemgalē, Kurzemē un Vidzemē. Latgalē stāvoklis ir labvēlīgāks. *Tādēļ jāpanāk lauku darba spēka vienmērīga sadalīšana pa visiem novadiem.*

Lauku darbu veikšanai jāatbrīvo visas iespējamās darba rokas, kas nav saistītas nepieciešamos kara rūpniecības vai transporta darbos.

Vasarā lauku darbos jāsaista studenti un skolu jaunatne, kā arī ierēdņi, kuŗus darbā iespējams kādu laiku atvietot. Svarīgākais tomēr ir — neatvilkt vēl darba rokas no laukiem citām vajadzībām.

Darba spēka saistīšanai lauku darbos piegriežama sevišķi liela vērība ģimenes cilvēkiem — deputātniekiem. Kara apstākļos lauksaimniecības darbam vēl plašāki izmantojami kara gūstekņi.

Latviešu pašpārvaldība ir rūpējusies par darba talciniekiem lauku darbos. Šie talcinieki pieprasāmi pagasta valdē.

Lai atslogotu darba roku skaitu, kā arī lai uzlabotu zemes apstrādāšanu, nepieciešams iepludināt lauksaimniecībā daudz darba rīku un it īpaši daudz lauksaimniecības mašīnu. Šogad lauksaimnieki saņēma ap 10.000 divlemešu arkļus un nelielu skaitu ražas novākšanas mašīnu. Kara apstākļos nevar gaidīt, ka iegūs visu vēlamu mašīnu skaitu. Te jāizpalīdzas pašiem, pilnīgi izmantojot saimniecībās esošās lauksaimniecības mašīnas. Vissvarīgāka ir kaimiņu savstarpēja izpalīdzība, plaši izpalīdzoties ne tikai ar lauksaimniecības mašīnām un darba rīkiem, bet arī ar cilvēku un zirgu darba spēku.

Lai nerastos sastrēgumi ražas novākšanas darbos, pagastu vecākiem vajadzības gadījumā jānorīko pagasta robežās izpalīgi tām saimniecībām, kuŗas ražas novākšanas darbus nespēj laikā veikt pašas ar saviem spēkiem.

Tāpat zemes apstrādāšanai svarīgs ir zirgu jautājums. Mūsu zirgu materiāls, sevišķi darba spējīgo zirgu grupā, t. i. no

3—15 gadu vecumā, ieskaitot pēdējo zirgu rekvizīciju, samazinājies par apm. 30%. Darbu veikšanai jo pilnīgi jāizmanto atlikušais zirgu spēks, jo pretējā gadījumā darāmos darbus nevarēs laikā veikt. Agrākos gados lauksaimnieki plašāki sāka lietot lauku darbos arī traktorus. Aiz degvielu trūkuma traktorus vairs nav iespējams pilnīgi izmantot. Lai aizpildītu šo robu, 900 traktorus pārbūvē par gāzes ģenerātoriem. Šis darbs jau uzsākts un norit sekmiģi. Šos pārbūvētos traktorus vajadzēs pilnīgi izmantot zemes strādāšanas un kuļšanas darbos.

Mūsu augsnas no dabas nav bagātas, un augstu ražu iegūšana atkarīga no zemnieku centības un zināšanām. Svarīga loma ražu celšanā piekrīt zemes pareizai apstrādāšanai, vispusīģai mēslošanai, labai sēklai un sējumu kopšanai. Mūsu izmēģinājumu un pētījumu iestādes ar savu pētījumu darbu ir likušas drošus pamatus lauksaimniecībai. Tagad mēs savu darbu balstām uz vietējām izmēģinājumu un pētījumu iestāžu atziņām, kas atbilst vietējiem klimata, saimniecības un augsnas apstākļiem. Šīs atziņas lauksaimniekos izplatāmas tieši kara apstākļos, un tām ir liela nozīme, kad aprobežotos apmēros pieejami citi ražošanas celšanas līdzekļi.

Lai nodrošinātu augstākas ražas kara apstākļos, ir jāatrisina zemes mēslošanas jautājumi. Mūsu zemēs trūkst slāpekļa, fosforskābes un kalija. Tās ir tās augu barības vielas, kas kara laikā grūti pieejamas. Sevišķa vērība tādēļ jāveltī tiem mēslošanas līdzekļiem, kas atrodas pašu lauksaimnieku rīcībā, t. i. kūtsmēsliem un vircai. Kā jau minēts, jāpiegriež vislielākā vērībā kūtsmēsļu pavairošanai un kūtsmēsļu un vircas pareizai izlietošanai. Jo vairāk pakaišu, jo vairāk būs kūtsmēsļu. Lielāka vērība piegriežama kūdras pakaišu ražošanai un izlietošanai un komposta sagatavošanai. Mēslošanas jautājuma atrisināšanā liela loma piekrīt pareizai augu sekai un arī zaļmēslošanai. Neaizmirsīsim arī zemes kaļķošanu. Izmantosim cukurfabrikas filtrpreskaļķi un merģeli.

Kara apstākļos plašāki meliorācijas darbi materiālu un darba roku trūkuma dēļ nebūs iespējami. Tomēr šis darbs jāveic

iespējamības un nepieciešamības robežās, sevišķu vērību piegriežot esošo ierīču uzturēšanai kārtībā. Mēs rīkosimies tālredzīgi, ja arī kaŗa apstākļos brīvākā laikā pēc iespējas centīsimies iztīrīt pļavas un ganības no krūmiem un ciņiem, lai vairāk varētu lietot mašīnu darbu.

Daudz rūpes sagādās šogad panīkušie kultivētie zālāji. Tuskās vietas zālajos apsejamas kaut vai ar āboliņa-timotoņa maisījumu. Zālāju mēslošanai būs jāatlicina daļa kūtsmēslu un pēc iespējas vairāk jāražo komposta.

Jau tagad jādoma arī par lopu ēdināšanu nākošajā pavasarī. Jāapsēj agrai zaļbarībai pavasarī rudzu-vīķu maisījums. Visas sakņaugu lapas un rudenī neizmantojamais atāls jāizlieto skābbarības pagatavošanai. Saimniecībās, kur nav izbūvētas speciālas skābbarības tvertnes, jāierīko skābbarības bedres.

Nav jāaizmirst arī uzdevums ieskābēt sīkos un bojātos kartupeļus cūku ēdināšanai, jo ar to izsargājamies no lieliem kartupeļu zudumiem uzglabāšanā, taupām kurināmo un darba spēku.

Latvijas lauksaimniecībā lopkopība ieņem redzamāku vietu. Lopkopības ražojumi — gaļa, piens, sviests, olas un vilna nepieciešami kā armijas, tā civiliedzīvotāju vajadzībām. Labi un pareizi ievadītais lopkopības celšanas darbs norit divos galvenajos virzienos: lopu sugas izkopšanas un lopu ēdināšanas uzlabošanas virzienos, kas kaŗa apstākļos nedrīkst apstāties. Salīdzinot ar kaimiņu zemēm, mums ir augsti izkopta lopkopība. Nākotnē Latvijas sugas lopiem atveŗas visplašākās tirgus iespējas. Tādēļ lopkopības uzturēšanai jāpiegrieŗ vislielākā vērība.

Pirmskaŗa gados latvieŗu lauksaimnieku naudas ieņēmumi no lopkopības sastādīja ap 58%, laukkopības ap 30%, māļputnu ap 5% un no pārējām nozarēm ap 7%. Šie skaitļi nepārprotami rāda lopkopības svarīgo lomu. Lopkopības attīstības sekmēšanai paplašināms lopkopības pārraudzības darbs. Tāpat ierīkojamas jaunas vaislas lopu audzētavas un stacijas. Raŗotais piens nogādājams pienotavās. Lai atvieglotu piena piegādi pienotavās, lauksaimniekiem

plašāki jāizveido kopīga piena piegāde. Ja arī kaŗa apstākļos govslōpu skaits samazinājies, tad no atlikušiem lōpiem ar pareizu ēdināšanu jācenŗas uzturēt līdzsainēŗas raŗas.

Ganāmpulku atjaunoŗanai jāaudzē vairāk jaunlōpu, jo armijas apgāde prasa gaŗas nodevas. Govslōpu saudzēŗanai panākts, ka liellopa vietā var nodot vienu cūku, tādēļ cūku skaita vairoŗana ir svarīga, jo cūkas uzaudzējamās ātrāki nekā liellopi. Saglabāts ganāmpulks pēc kaŗa būs lielākā saimnieciskā vērtība. Lai gan cūku skaits paŗreiz ir mazāks nekā pirmskaŗa gaŗos, tomēr iepriecina parādība, ka tagad ir vairāk vaislas cūku nekā agrāk. Tas dod iespēju pēc vajadzības pavairot cūku skaitu.

Arī aitkopība jāpaplaŗina un jāizkopj, jo mums paŗiem tagad jāapgādā apgēŗbs un jānodod daļa vilnas armijai. Jāturpina aitkopības izkopŗanas darbs, lai celtu vilnas raŗas. Tiek gādāts, lai lauksaimnieki pēc vilnas nodevu pildīŗanas viņu rīcībā esoŗo vilnu varētu nodot pārstrādāŗanā savām vajadzībām. Tas būs liels atvieglōjums lauksaimniekiem un ierosināŗjums aitkopības paplaŗināŗanai un izkopŗanai.

Sākot ar 1943. g. 1. febr. no olu nodevām atbrīvos vienu vistu, rēķinot katram māŗas saimes loceklim. Atbrīvoŗana no olu nodevām notiks vienīgi tad, ja vistu skaits 1943. g. 1. janvārī, salīdzinot ar 1942. g. 1. janvārī, būs palielināts, pie kam jāievēro, ka tikai no vistu pieauguma atstās no nodevām atbrīvotās vistas. Šie noteikumi sekmēs putnkopības attīstību.

Zirgu skaita vairoŗanai piegrieŗama vislielākā vērība. Jāturpina vaislas materiāla izlase un jaunu vaislas ērzeļu staciju ierīkoŗana.

Sabiedriskie lopkopības pasākumi, kā lopkopības pārraudzība, cūku pārraudzība, vaislas ērzeļu un ķēvju izlase, sugas lōpu uzņemŗana ciltsgŗāmatās, vaislas ērzeļu, buļļu, kuiļu, teķu u. t. t. vaislas staciju ierīkoŗana, un citi pasākumi jāturpina un jāizveido. Lauksaimnieku pienākums ir līdzdarboties šai darbā un pilnīgi izmantot visas iespējas. Nav atstājamās novārtā arī pārējās lauksaimniecības nozaŗes, kā biŗ-

kopība un dārzkopība. Sevišķa vērība jāpiegriež 1939/40. gada bargā ziemā izsalušu dārzu atjaunošanai.

Kur dabas apstākļi ir labvēlīgi, piegriežama lielāka vērība ienesīgai dīksaimniecībai un vispār zivkopībai. Līdz kaņam saldūdens zivju nozveja gadā svārstījās ap 3 milj. kg, bet no dīķiem ap 0,5 milj. kg. Ir vēl daudz iespēju šos nozvejas daudzumus celt.

Ražošanas uzturēšanai un celšanai lauksaimniecībā nepieciešamas bez praktiskā darba arī daudzas zināšanas. Lauksaimniekiem pašiem jāpapildina savas zināšanas kursus, priekšlasījumos, lasot grāmatas, lauksaimniecības žurnālus un aprunājoties ar kaimiņiem, kuņu padomi var būt īstā vietā. Jaunai paaudzei jādod plašāka iespēja apmeklēt lauksaimniecības skolas, lai iegūtu labu izglītību. Ar zināšanām aprunoto lauksaimnieku darbs būs sekmīgāks un svētīgs plašākai apkārtnē. Zināšanu papildināšanai visu tipu lauksaimniecības mācības iestāžu audzēkņiem iekārtota prakse mācību saimniecībās. Tas tuvina skolu praktiskai dzīvei.

Lauksaimniekiem savā darbā nav jānoslēdzas savās saimniecībās, bet aktīvi jā piedalās kopējos pašdarbības un saimnieciskos pasākumos. Lauksaimniecības biedrībā, kopsienotavā un lopkopības pārraudzības biedrībā jāpiesaista visi lauksaimnieki. Kopdarbība un pašdarbība ir lauksaimniecības stiprākie balsti sevišķi kaņa apstākļos.

Daudz grūtības lauksaimniekiem nākas pārvarēt savā atbildīgā ražošanas darbā. Lai celtu ražošanu lauksaimniecībā un uzturētu dzīves un darba prieku lauksaimniekos, kārtojami sekojoši lauksaimniecības jautājumi:

1. Ražošanu ievērojami veicinātu lauksaimnieku saimnieciski-tiesiskā stāvokļa nokārtošana. Nokārtojams to saimniecību tiesiskais stāvoklis, kuņas boļševiki atņēma mašīntraktoru staciju, mašīnu-zirgu punktu, aerodromu, šaujlaikumu ierīkošanai un nodeva dažādu trestu u. t. t. lietošanā. Tāpat lauksaimniekiem pēc iespējas jāatdod atpakaļ boļševiku atņemtais inventārs.

2. Lauksaimniecības ražojumu cenas elastīgi veidojamas tā, lai tās segtu ražošanas pašizmaksu, dotu iespēju samaksāt nodokļus, sociālās nodevas un darba algas.

3. Tā kā vecās ražošanas līdzekļu rezerves pamazām izsīkst, pēc iespējas nokārtojama lauku apgāde ar lauksaimniecības mašīnām un rīkiem, mākslīgiem mēsliem, būvmateriāliem un sīko lauksaimniecības inventāru.

4. Kārtojama arī darba roku un zirgu trūkuma novēršana.

5. Nodevas sadalāmas pēc iespējas vienmērīgi, cieši pieskaņojot tās atsevišķo saimniecību faktiskām ražotspējām.

Lauksaimniekos ir dzīva vēlēšanās celt ražošanu, un zemnieks pacietīgi gaida, lai kaņa laika iespējamības robežās viņu atbalstītu ražošanas darbā. Mūsu pienākums ir nākt talkā laukiem, lai zemnieks nejustos viens lielajā cīņā par uztura sagādāšanu. Zemnieks gaida arī mazu atbalstu ar apaviem, drēbēm un sīko saimniecības inventāru, nerunājot par lielākām lauksaimniecības mašīnām un nepieciešamiem ražošanas līdzekļiem.

Lauksaimniecības pamats ir pats darba darītājs un zemes arājs. No viņa spēka un garīgās stājas atkarājas viņa zemes un mājas zelšana vai nīkšana. Nedrīkst būt vietas vienaldzīgām pagurumam. Gan darbs pārvarēs arī tās grūtības, ko uzliek pašreizējie kaņa apstākļi. Vajaga tikai atminēties baigos boļševiku laikus, lai rokas atkal ciešāki tvertu arkla balstu un arī druvā un tīrumā veiktu savu pienākumu, tāpat kā to dara mūsu dēli un brāļi kaņa laukā. Zemes bagātība un tautas iztika ir mūsu lauki. Tāpēc jādara viss, lai viņu svētība būtu jo pilna. Negaidīsim nekādu palīdzību no ārienes. Reāls palīgs ir kaimiņš kaimiņam, un te palīdzībai jābūt gan darbos, gan gurdās sirdis jāuzmundrina vārdiem. Mēs ticam savai nākotnei, un šo ticību var papildīt tikai darbs. Kā to darīt, kā tautas druvā lieti derēt, to kārtos lauksaimniecības biedrības. Kas zemī kopj, to zeme kops, jo zeme ir svēta.

---

*Diplomandwirt J. Andersons,
Hauptdirektor der Landwirtschaft.*

AUFGABEN DER LANDWIRTSCHAFT.

Die Landwirtschaft ist der Hauptideal der Landwirtschaft, welcher die Nahrungsmittelversorgung sicherstellt und viele Rohstoffe für die Industrie erzeugt. In der Volkswirtschaft Lettlands gibt es keinen Zweig, der sich nicht mehr oder weniger auf den Landwirt und seine Arbeit gründen würde. Alle übrigen Wirtschaftszweige sind von dem Zustand und der Entwicklung der Landwirtschaft abhängig.

In der Kriegswirtschaft wurden die Aufgaben der Landwirtschaft noch wichtiger und umfangreicher. Nicht nur die Zivilbevölkerung, sondern auch die Wehrmacht muss mit Nahrungsmitteln versorgt und die Erzeugung von Rohstoffen für die Industrie muss gegenüber den Friedenszeiten bedeutend erweitert werden.

Während der Kriegszeit werden von dem Landwirt immer mehr landwirtschaftliche Erzeugnisse, wie Brotgetreide, Kartoffeln, Fleisch, Milch, Butter, Eier, Wolle, Faserstoffe usw. gefordert. Um diese ansteigenden Forderungen erfüllen zu können, müssen natürlich grössere Gesamterträge erzielt werden; dies bedeutet eine Produktionssteigerung in sämtlichen Zweigen der Landwirtschaft, insbesondere aber im Getreideanbau und in der Viehzucht. In vielen Fällen wird eine Steigerung der Erzeugung kaum zu erreichen sein, doch in diesen Fällen darf keine Mühe gescheut werden, um die Erzeugung auf dem bisherigen Stand zu erhalten.

Die Landwirte wurden in diesem Jahre angewiesen, die Anbauflächen von Kartoffeln, Gemüse, Zuckerrüben, Flachs und Wintergetreide zu erweitern.

Ungeachtet des strengen Winters, in dem die eingemieteten Kartoffeln vom Frost wesentlich gelitten hatten, konnten die meisten Landwirte die Anbauflächen für Kartoffeln erweitern. Diese Erweiterung wird es ermöglichen, nicht nur den Bedarf

der Ernährungswirtschaft der Wehrmacht und der Zivilbevölkerung zu decken, sondern einen Teil für die Spiritbrennereien und Stärkefabriken zu erübrigen, sowie die kleinen und beschädigten Kartoffeln für die Schweinezucht zu verwenden. Eine leistungsfähige Schweinezucht wird wiederum helfen die in der Kriegswirtschaft so wichtige Frage der Fettversorgung zu lösen.

Die lettischen Kartoffeln sind gegen Krankheiten wenig anfällig und können zur Ausfuhr nach anderen Gebieten als Saatgut verwendet werden. Eine wichtige Aufgabe ist die Kartoffeln gegen Krankheit zu sichern und damit den guten Ruf unseres Saatguts aufrechtzuerhalten. Im neuen Europa eröffnen sich unseren Kartoffeln umfangreiche neue Märkte, die auch vollständig ausgenutzt werden müssen.

Auch die Erhaltung der Anbauflächen von Gemüse und Knollenfutter wurde mit der allergrössten Sorgfalt behandelt. Es wurden alle verfügbaren Samenvorräte ausgenutzt; um das Saatgut weitmöglichst zu strecken, wurden für Gemüse und Knollenfrüchte Stecklingschulen errichtet, die ihre Aufgaben auch mit Erfolg gelöst haben. Im laufenden Jahr wurde besondere Aufmerksamkeit dem Züchten einheimischen Saatguts gewidmet, da es bekannt ist, dass im kommenden Frühjahr mit einer grösseren Einfuhr von Sämereien kaum gerechnet werden kann. Zur Sicherung der Viehzucht ist eine Vergrösserung des Gemüseanbaus besonders wichtig, da Kartoffeln auch fernerhin für das Verfüttern an Rindvieh nicht in Frage kommen werden.

Die Anbaufläche von Zuckerrüben übersteigt in diesem Jahr 20.000 ha. Damit ist die vollständige Ausnützung der Produktionskapazität der Zuckerfabriken gesichert. Die erweiterten Anbauflächen werden wiederum mehr Viehfutter — Blätter, Melasse,

Schnitzel von Zuckerrüben — liefern, was für die Erhaltung der Milcherträge wichtig ist.

Um die Bedürfnisse der Kriegswirtschaft an Faserstoffen zu befriedigen, wurde in diesem Jahre auch der Erhöhung der Anbaufläche von Flachs erhöhte Aufmerksamkeit zugewendet. Auch diese schwierige Aufgabe wurde von den Landwirten in allen Ehren gelöst. Um die Bearbeitung der erhöhten Flachserträge zu erleichtern, müssen die Landwirte mit Flachs-brechrädern versorgt werden, was durch die Organisierung von gemeinschaftlichen Flachsverarbeitungspunkten möglich erscheint. Die hiesige Leinsaat ist als bestes Saatgut weitgehend bekannt. Es wurde schon viel getan, um die Hochzüchtung von langfaserigem Flachs zu erreichen; diese Arbeit muss fortgesetzt werden. Wir müssen sorgfältig darauf achten, dass hier keine Leinsaat von anderen Gebieten zur Verwendung gelangt, die unseren hochentwickelten Flachs-anbau schädigen könnte.

Die Bestellung der Sommersaatfelder ist in vollem Ausmass gelungen. Viel Aufmerksamkeit wurde der erhöhten Erzeugung von Viehfutter gewidmet. Die Kleefelder waren in dem strengen Frost nicht besonders gut überwintert; wo es nötig war, wurde die Kleesaat durch Grünfutter oder andere Futterpflanzen ersetzt.

Im laufenden Jahre wurde verstärkte Aufmerksamkeit der Erzeugung der als gutes Saatgut bekannten Kleesaat gewidmet; ebenso wurde die Erzeugung von Grassämereien erweitert.

Eine grosse Aufgabe steht noch bevor: die Erweiterung der Anbauflächen von Wintergetreide um 25%. Damit wird die Versorgung der Wehrmacht und der Zivilbevölkerung gesichert werden. Die grösseren Anbauflächen von Wintergetreide werden wiederum mehr Streu ergeben, was grössere Mengen an Stalldüngern bedeutet und die Möglichkeit erhöhter Ernten im nächsten Jahr in Aussicht stellt. Während der Kriegszeit muss man damit rechnen, dass Kunstdünger nicht in genügender Menge zur Verfügung stehen werden, und mit Stalldung ersetzt werden sollen. Deshalb gehört die Erzeugung von Strohstreu und

gleichzeitig auch von Torfstreu mit zu den wichtigsten Aufgaben des Landwirts, welche die Stabilisierung der landwirtschaftlichen Erzeugung erreichen helfen. Es müsste erreicht werden, dass die Felder mit Stalldung jedes dritte Jahr gedüngt werden könnten und dass ein Teil des Stalldungs auch für die Düngung der Wiesen übrigbleibt.

Von den Anbauflächen des Wintergetreides müssen in erster Linie die Roggenflächen erweitert werden. Roggen erzielt auch in schlechterem Boden bessere Ernten als Weizen. Zur Erweiterung der Winter-saatenflächen müssen die während der Bolschewistenzeit brachgelassenen Felder benützt werden. Ebenso ist Wintersaat an Stelle der verkümmerten Wiesensaaten und nach der Aberntung der Kartoffeln zu setzen. Auch dort, wo nach Wintergetreide kein Klee gesät worden ist, müssen die Felder zu neuer Wintersaat benützt werden. Wegen Mangels an Pferden wird die Erweiterung der Wintersaatfelder von den Landwirten grosse Anstrengungen beanspruchen. Die Aufgabe muss dennoch gelöst werden, denn wir wissen, dass schon öfters in der Geschichte die Brotfrage das Schicksal des Volkes entschieden hat.

Die Saatarbeiten des Wintergetreides müssen rechtzeitig beendet werden, denn dadurch werden die Ernten gesichert und gehoben. Alle Arbeiten sind so zu ordnen, dass die Hauptfläche der Wintersaaten bereits bis zur Mitte September besät worden wäre. Eine wichtige Rolle zur Sicherung des Ertrags der Wintersaaten ist dem Beizen der Wintersaat beizumessen, denn damit werden die Roggensaaten vor dem Verschimmeln unter der Schneedecke und die Weizensaaten vor dem Brandkorn geschützt. Für die Beschaffung der Beizmittel ist gesorgt worden; die Beizmittel werden vermutlich Mitte August eintreffen.

Die Verbesserung des Saatguts wird auch während der Kriegszeit mit grösster Nachdrücklichkeit fortgesetzt. In diesem Jahre wurde aus Deutschland verbessertes Markensaatgut (Getreide und Kartoffeln) eingeführt. In diesem Herbst und auch in nächstem Frühjahr wird den Landwirten gutes Saatmaterial in grösseren Mengen zur

Verfügung stehen, welches im Einvernehmen mit den Bezirksagronomen erworben werden kann.

Sehr wichtig ist die Frage der Besorgung des Wintersaatguts. Es war üblich, dass die strebsamsten Landwirte stets die Saat von der Ernte des Vorjahres reservierten. In den Umständen der Kriegswirtschaft musste in diesem Jahre sämtliches Brotgetreide abgeliefert werden. Alle Wintersaat muss jetzt mit Saat von der neuen Ernte bestellt werden. Zur Beschaffung der Wintersaat musste Drusch des Wintergetreides zuerst in den Gesinden organisiert werden, wo anerkannte Wintergetreideflächen bestehen, oder wo der Saatenstand den Forderungen der Saattergewinnung entspricht. Von den Druschergebnissen werden die Gesinde der näheren Umgebung mit Saatgetreide beliefert. Die Landwirte, welche Saat von ihren Ernten abgeliefert haben, werden an Stelle die ihnen zustehende Nahrungsration zugewiesen bekommen. Auch in diesem Jahre werden die Prüfungsstationen und Saatgutwirtschaften die Landwirte mit verbessertem Wintersaatgut beliefern. Es ist dafür Sorge getragen, dass das Saatgut rechtzeitig erhalten wird.

Um die Drescharbeiten nicht zu verzögern, wurde wiederholt in Erinnerung gebracht, dass die Reparatur der Dreschmaschinen rechtzeitig durchgeführt werden muss. Sollte an Ort und Stelle für die Reparatur kein Material vorhanden sein, muss man sich unverzüglich an den Landwirtschaftsmaschineninstructor des Kreises wenden, welcher behilflich sein wird, die fehlenden Materialien zu beschaffen.

Wichtig und gross ist die Aufgabe des Einbringens der Ernte. Trotz der sehr ungünstigen Witterungslage muss alles Mögliche getan werden, um in diesem Jahre alles Heu einzubringen, da damit der Versorgung der Viehzucht mit Futtermitteln geholfen sein wird. Selbst diejenigen Wiesenflächen, wo sonst kein Heu gemäht wurde, müssen in diesem Jahre gemäht werden, und zwar deshalb, weil die Heuernte heuer schwächer ist; das regnerische Wetter hat die Heuernte sehr verzögert.

Um alles Heu einzubringen, werden zusätzlich Arbeitskräfte vonnöten sein. Dieselben werden auch bei der Getreideernte, der Kartoffeln- und Zuckerrübenerte notwendig sein. Nichts von der Ernte darf verloren gehen. Um die Äcker zu bearbeiten und die Ernte rechtzeitig hereinzubringen, muss das Land eine entsprechende Zahl von Arbeitskräften haben. Z. Zt. macht sich auf dem Lande ein starker Mangel an Arbeitskräften bemerkbar. Dies erklärt sich dadurch, dass viele arbeitsfähige Landbewohner von den Bolschewisten verschleppt wurden. Viele kämpften als Freiwillige an der Front oder sind in die Reihen des Sicherheitsdienstes eingetreten. Der Mangel an Arbeitskräften ist nicht in allen Gebieten Lettlands der gleiche. Am schwersten macht er sich in Semgallen, Kurland und Livland bemerkbar. In Lettgallen ist die Lage günstiger. *Deshalb muss eine gleichmässige Verteilung von Arbeitskräften nach den einzelnen Gebieten erreicht werden.*

Zur Teilnahme an den Landarbeiten müssen alle diejenigen Arbeitskräfte freigegeben werden, welche nicht zuunabkömmlichen Aufgaben der Kriegsindustrie oder des Transports eingesetzt sind.

Während des Sommers müssen zu den Landarbeiten die Studenten und die Schuljugend, sowie auch diejenigen Beamten, welche zeitweilig ersetzt werden können, herangezogen werden. Das wichtigste ist aber: es dürfen mehr keine weiteren Arbeitskräfte vom Lande zum anderweitigen Arbeitseinsatz abgezogen werden.

Um Arbeitskräfte an das Land zu binden, muss man besonders grosse Aufmerksamkeit verheirateten Arbeitern mit Familien — den sog. Deputatarbeitern — widmen. Während der Kriegszeit müssen in der Landwirtschaft auch die Kriegsgefangenen in noch höherem Masse eingesetzt werden.

Die Selbstverwaltung hat für die Stellung von Aushilfsarbeiten vorgesorgt. Diese Aushilfsarbeiter müssen durch die Gemeindeverwaltungen angefordert werden.

Um den notwendigen Arbeitseinsatz zu vermindern und auch die Bodenbearbeitung zu verbessern, erscheint es notwendig

viel landwirtschaftliches Gerät und insbesondere viel landwirtschaftliche Maschinen der Landwirtschaft zur Verfügung zu stellen. In diesem Jahre erhielten die Landwirte ca 10.000 Doppelscharpflüge und eine kleinere Anzahl Erntemaschinen. In den Kriegszeiten kann man nicht erwarten, dass die gesamte notwendige Anzahl an Maschinen zu erwerben sein wird. Hier tut Selbsthilfe Not, indem die in den Gesinden sich befindlichen Maschinen vollständig ausgenützt werden. Am wichtigsten ist die nachbarliche Aushilfe; dieselbe sollte sich nicht nur auf weitgehende Aushilfe mit landwirtschaftlichen Maschinen und Gerät, sondern auch auf die Stellung von Arbeits- und Pferdekraft erstrecken.

Um Engpässe bei Erntearbeiten zu vermeiden, müssen die Gemeindeältesten im Notfall in den Grenzen der Gemeinde Hilfskräfte denjenigen Gesinden anweisen, welche die Erntearbeiten mit eigenen Kräften nicht rechtzeitig beenden können.

Ebenso wichtig für die Bodenbearbeitung ist die Frage der Arbeitspferde. Unser Pferdematerial, insbesondere in der leistungsfähigen Altersgruppe (von 3—15 Jahren), hat sich, die letzten Requirierungen inbegriffen, um ca 30% vermindert. Zur Erledigung der Arbeiten muss der verbliebene Pferdebestand möglichst vollständig ausgenutzt werden. In früheren Jahren waren die Landwirte in ziemlich bedeutendem Ausmasse auch zur Benützung von Traktoren in der Landarbeit übergegangen. Wegen Mangels an Kraftstoff können jetzt die Traktoren nicht mehr vollständig ausgenützt werden. Um diese Lücke auszufüllen, werden 900 Traktoren auf Gas-generatorantrieb umgebaut. Diese Arbeit ist bereits angefangen und verläuft zufriedenstellend. Die umgebauten Traktoren müssen bei der Bodenbearbeitung und den Drescharbeiten vollständig ausgenützt werden.

Unsere Bodenkrume ist von der Natur aus nicht ertragreich; die Erzielung hoher Ernten hängt von den Fachkenntnissen und dem Fleiss der Landwirte ab. Eine wichtige Rolle in der Hebung der Ernten spielt eine richtige Bodenbearbeitung, ausgleichene Düngung, gutes Saatgut und

Pflege der Felder. Unsere Versuchs- und Forschungsanstalten haben durch ihre Forschungsarbeit der Landwirtschaft sichere Grundlagen geschaffen. Wir gründen jetzt unsere Arbeit auf die Erkenntnisse der örtlichen Prüfungs- und Forschungsanstalten, welche den hiesigen klimatischen, wirtschaftlichen und Bodenverhältnissen entsprechen. Diese Erkenntnisse müssen inmitten der Landwirte gerade in den Kriegszeiten popularisiert werden, da sie von grosser Bedeutung jetzt, wo andere Mittel zur Hebung der Erträge nur in beschränktem Ausmass zur Verfügung stehen, sind.

Um höhere Ernten während der Kriegszeiten zu erzielen, muss die Frage der Düngung gelöst werden. In unserer Ackerkrume fehlen Stickstoff, Phosphorsäure und Kali. Es sind diejenigen Pflanzennährmittel, die während des Krieges schwer zugänglich sind. Besondere Aufmerksamkeit muss daher denjenigen Düngemitteln zugewandt werden, welche zur Verfügung der Landwirte stehen, d. h. den Stalldüngern und der Jauche. Es ist schon erwähnt, dass der Hebung der erzielbaren Stalldüngermengen und der richtigen Ausnützung der Stalldünger und der Jauche eine besondere Aufmerksamkeit zugewandt werden soll. Je mehr Streu, desto mehr Stalldünger. Grössere Aufmerksamkeit muss der Vorbereitung und Ausnützung von Torfstreu und der Bereitung von Kompost gewidmet werden. Zur Lösung der Düngungsfrage ist auch ein richtiger Wechsel der Kulturen und die Gründung vom Werte. Es sollte auch die Bodenkalkung nicht vergessen werden. Nützen wir den Filterpresskalk der Zuckerfabriken und den Mergel aus!

Umfangreiche Meliorationsarbeiten werden während der Kriegszeiten wegen Mangels an Materialien und Arbeitskräften nicht möglich sein. In den Grenzen der Notwendigkeit und des Möglichen ist aber auch diese Arbeit zu leisten, wobei die Hauptaufmerksamkeit der Instandhaltung der vorhandenen Einrichtungen zu widmen ist. Wir werden weitsichtig handeln, wenn wir die freiere Zeit auch während des Krieges zur Säuberung der Wiesen und Weiden von Gestrüpp und Bodenunebenheiten

benützet werden, um eine umfangreiche Anwendung von Maschinen zu ermöglichen.

Viel Sorgen werden die in diesem Jahre verkümmerten kultivierten Wiesen bereiten. Die kahlen Stellen sind wenn auch nur mit einer Klee-Thymotheumsaatsmischung zu besäen. Für die Düngung, der Wiesen ist ein Teil der Stalldünger zu erübrigen und nach Möglichkeit mehr Kompost zu bereiten.

Schon jetzt muss man an die Viehfütterung im nächsten Frühjahr denken. Als frühestes Grünfutter ist im Frühjahr ein Roggen-Wickengemisch zu säen. Sämtliche Blätter der Hackfrüchte und der im Herbst nicht verwendbare Grasnachwuchs sind zur Bereitung von Sauerfutter auszunutzen. In Gesinden, wo keine speziellen Grünfuttersilos ausgebaut sind, müssen Grünfüttergruben eingerichtet werden.

Man darf auch nicht vergessen, die kleinen und beschädigten Kartoffeln zum Schweinfutter einzusäuern, da dadurch grosse Kartoffelverluste bei der Aufbewahrung verhindert sowie Brennmaterial und Arbeitskraft eingespart werden.

Die Viehzucht steht in der lettischen Landwirtschaft an führender Stelle. Die Erzeugnisse der Viehzucht, wie Fleisch, Milch, Butter, Eier, Wolle, sind nicht nur für die Bedürfnisse der Wehrmacht, sondern auch der Zivilbevölkerung unerlässlich. Eine richtig und gut eingeleitete Arbeit zur Hebung der Viehzucht verläuft in zwei Hauptrichtungen: die Hochzucht der Viehrassen und die Verbesserung der Viehfütterung — beides Richtungen, welche während der Kriegszeit nicht verkümmern sollen. Mit den Nachbarländern verglichen ist der Stand unserer Viehzucht hoch. In der Zukunft eröffnen sich für das lettische Rassevieh die breitesten Marktmöglichkeiten. Aus diesem Grunde muss der Viehzucht die grösste Aufmerksamkeit gewidmet werden.

In den Vorkriegsjahren betragen die Geldeinnahmen der lettischen Landwirte von der Viehzucht ca 58 v. H., Feldbau — ca 30%, Geflügelzucht ca 5% und die restlichen 7 v. H. von den übrigen Zweigen. Diese Ziffern beweisen unwiderleglich die wichtige Rolle der Viehzucht. Um die Ent-

wicklung der Viehzucht weiter zu fördern, ist die Arbeit der Viehzuchtsaufsicht zu erweitern. Ebenso müssen neue Viehzüchtereien und Zuchtpunkte errichtet werden. Die erzeugte Milch muss an die Molkereien herangebracht werden. Um die Heranbringung zu erleichtern, ist seitens der Landwirte eine Erweiterung des gemeinsamen Transports zu erreichen. Wenn auch während der Kriegszeit der Viehbestand sich verringert hat, so muss man anstreben, durch richtige Fütterung den Ertrag des verbliebenen Viehbestandes zu sichern.

Zur Erneuerung des Viehbestandes soll mehr Jungvieh gehalten werden, denn die Versorgung der Wehrmacht erfordert Fleischabgaben. Um die Rindviehbestände zu schonen, ist es erreicht, dass man anstatt eines Rindviehs ein Schwein abgeben kann. Aus diesem Grunde ist es wichtig die Zahl der Schweine zu vermehren, denn hier ist der Anwuchs weit schneller zu erreichen als beim Rindvieh. Nach dem Kriege wird eine erhaltene Herde der grösste wirtschaftliche Wert sein. Ist auch der Schweinebestand jetzt geringer als in den Vorkriegsjahren, so ist es doch erfreulich, dass die Zahl der Zuchtschweine sich gegenüber früheren Zeiten vergrössert hat. Daraus ergibt sich die Möglichkeit den Schweinebestand nach Bedarf zu vergrössern.

Auch die Schafzucht muss erweitert und verbessert werden, denn für die Bekleidung müssen wir jetzt selber sorgen und einen Teil der Wolle auch für die Wehrmacht abliefern. Die Pflege der Schafzucht ist fortzusetzen, damit höhere Wollerträge erzielt werden können. Es wird dafür gesorgt, dass die Landwirte nach Erfüllung der Wollabgabe die zu ihrer Verfügung verbliebene Wolle zur Verarbeitung für den Eigenbedarf abgeben könnten. Damit wäre eine grosse Erleichterung für die Landwirte sowie auch ein Ansporn zum Erweitern und Verbessern der Schafzucht erreicht.

Mit dem 1. Februar 1943 wird je ein Huhn, auf jedes Gesindemitglied gerechnet, von der Eierabgabe befreit werden. Die Befreiung wird nur in dem Falle vorgenom-

men, wenn die Anzahl der Hühner am 1. Januar 1943, gegenüber dem 1. Januar 1942, sich vergrößert haben wird, wobei die von der Abgabe zu befreienden Hühner nur von dem Zuwachs gerechnet werden. Diese Bestimmungen werden die Entwicklung der Geflügelzucht fördern.

Der Vergrößerung des Pferdebestandes ist die grösste Aufmerksamkeit zu widmen. Die Auslese des Zuchtmaterials und die Errichtung neuer Zuchthengstpunkte muss fortgesetzt werden.

Die öffentlichen Unternehmen der Viehzucht, wie die Viehzuchtkontrolle, die Schweinezuchtkontrolle, die Auswahl der Zuchthengste und -Stuten, die Registrierung des Rasseviehs in den Stammbaumrollen, die Errichtung von Zuchtpunkten für Zuchthengste, Stiere, Eber, Hammel usw., sowie andere ähnliche Unternehmen sind weiter auszubauen und fortzusetzen. Die Pflicht des Landwirts ist bei dieser Arbeit aktiv mitzuwirken und jede gegebene Möglichkeit völlig auszunützen. Dabei sind andere Zweige der Landwirtschaft, wie z. B. die Bienenzucht und der Gartenbau nicht zu vergessen. Besondere Aufmerksamkeit erfordert die Erneuerung der in dem strengen Winter 1939/40 erfrorenen Fruchtgärten.

Wo die gegebenen Naturverhältnisse günstig sind, muss grössere Aufmerksamkeit einer intensiven Teichwirtschaft und der Fischzucht überhaupt gewidmet werden. Vor dem Kriege schwankte die jährliche Ausbeute an Süswasserfischen um 3 Mil. kg und aus den Teichen — um 0,5 Mil. kg. Es gibt noch viele Möglichkeiten diese Erträge zu steigern.

In der Landwirtschaft werden zur Erhaltung und Hebung der Erträge ausser der praktischen Arbeit auch viele Fachkenntnisse benötigt. Die Landwirte müssen selbst ihre Kenntnisse in den Kursen, Vorlesungen, durch Lesen von Büchern und landwirtschaftlichen Zeitschriften und in Besprechungen mit den Nachbarn, deren Rat an richtiger Stelle sein könnte, vervollkommen. Dem Nachwuchs müssen erweiterte Möglichkeiten zum Besuchen der landwirtschaftlichen Schule geboten wer-

den, damit er eine gute Bildung erhält. Die Arbeit der wissenschaftlich gerüsteten Landwirte wird erfolgreicher und auch für den weiteren Umkreis vom Segen sein. Zur Vervollständigung der Kenntnisse sind für Zöglinge von landwirtschaftlichen Lehranstalten aller Arten praktische Arbeiten in Lehrfermen angeordnet. Damit wird die Schule dem praktischen Leben genähert.

Die Landwirte sollen in ihrer Arbeit sich nicht in ihren Wirtschaften verkapseln, sondern sich aktiv in allen gemeinsamen gemeinschaftlichen und wirtschaftlichen Unternehmen beteiligen. Die landwirtschaftlichen Vereine, Gemeinschaftsmolkereien, Viehzuchtkontrollvereine sollen alle Landwirte vereinigen. Gemeinschaftsarbeit, Selbstinitiative sind die stärksten Stützen des Landwirts, besonders in Kriegszeiten.

Die Landwirte haben viele Schwierigkeiten in ihrer verantwortlichen Erzeugungsarbeit zu überwinden. Um die landwirtschaftliche Erzeugung zu heben und die Lebens- und Arbeitsfreude des Landwirts zu erhalten, sind folgende landwirtschaftliche Fragen zu regeln:

1. Die Erzeugung würde bedeutend durch die Regelung der eigentumsrechtlichen Verhältnisse der Landwirte gefördert werden. Es wäre die rechtliche Lage derjenigen Gesinde zu regeln, die von den Bolschewisten zur Gründung von Maschinentraktorenstationen, Maschinenpunkten mit Pferdespann, Flugplätzen, Schiessplätzen usw. enteignet und verschiedenen Trusts usw. zur Nützung übergeben wurden. Ebenso wäre den Landwirten nach Möglichkeit das von den Bolschewisten enteignete Inventar zurückzugeben.
2. Die Preise der landwirtschaftlichen Erzeugnisse sind elastisch zu bilden, damit sie die Produktionsunkosten decken und es ermöglichen, die Steuern, sozialen Abgaben und Arbeitslöhne zu bezahlen.
3. Da die alten Vorräte an Erzeugungsmitteln langsam zu Ende gehen, muss die Versorgung des Landes mit land-

wirtschaftlichen Geräten und Maschinen, Kunstdüngern, Baumaterialien und landwirtschaftlichem Kleingerät nach Möglichkeit geordnet werden.

4. Zu ordnen ist auch die Abwendung des Mangels an Arbeitskräften und Pferden.
5. Die Abgaben müssen nach Möglichkeit ausgeglichen verteilt werden, indem man dieselben der faktischen Produktionsfähigkeit der einzelnen Gesinde anpasst.

Die Landwirte wünschen stark die Produktion zu heben und der Bauer wartet geduldig, dass man ihn im Rahmen der Möglichkeiten der Kriegswirtschaft in der Erzeugungsarbeit unterstützen werde. Es ist unsere Pflicht dem Lande behilflich zu sein, damit sich der Bauer in der grossen Erzeugungsschlacht nicht vereinsamt fühlt. Der Bauer erwartet auch eine kleine Unterstützung mit Schuhwerk, Bekleidungsstücken und landwirtschaftlichen Kleingerät, von grösseren landwirtschaftlichen Maschinen und notwendigen Erzeugungsmitteln garnicht zu reden.

Die Grundlage der Landwirtschaft ist der Landbearbeiter, der Pflugführer selbst. Von seiner Kraft und Mentalität ist das

Aufblühen oder das Verkümmern seines Landes, seines Hofes eng abhängig. Eine gleichgültige Erschlaffung ist in keinem Falle angebracht. Arbeit, nur Arbeit kann die Schwierigkeiten überwinden, welche durch die jetzigen Kriegsumstände entstanden sind. Wir müssen uns nur an die schreckliche Bolschewistenzeit erinnern, damit die Hände wieder kräftiger die Pflugschar ergreifen und damit wir auch auf dem Acker und dem Felde ebenso unsere Pflicht und Schuldigkeit erfüllen, wie es unsere Söhne und Brüder an der Front tun. Die Ackerkrume ist der Reichtum und das Volkseinkommen unseres Landes. Wir müssen deshalb alles tun, damit der Segen der Erde reichlich wird. Wollen wir keine Hilfe von Aussen erwarten. Der reelle Helfer ist der Nachbar dem Nachbar; hier muss die Hilfe sowohl in Taten ausgedrückt sein, wie auch die müden Herzen durch Zuspruch ermuntert werden. Wir glauben an unsere Zukunft und dieser Glaube kann nur durch die Tat bewiesen werden. Was am besten zu tun ist, wie ein vollwertiger Volksgenosse zu werden, das werden die landwirtschaftlichen Vereine ordnen. Wer die Scholle pflegt, wird von der Scholle gepflegt werden, denn die Scholle ist heilig.

J. Vilciņš,
Centrālās savienības «Turība» direktors.

PATĒRĒTĀJU KOOPERĀCIJAS DARBS.

Kad 1941. g. jūlijā, pēc Lielvācijas armijas uzvarām vainagotās visu gaidītās ienākšanas Latvijā varēja sākt pārskatīt un vērtēt, kas no agrākiem Latvijas tirdzniecības uzņēmumiem pēc padomju varas padzišanas vēl palikuši, tad redzējām, ka tie ir gandrīz vai vienīgi patērētāju kooperatīvi un to savienība «Turība». Padomju varas laikā saimnieciskie uzņēmumi visās nozarēs nacionālizācijas, konfiskācijas un ekspropriācijas aktos pārvērsti un ietilpināti dažādu formu valsts uzņēmumos. Arī tirdzniecībā visas akciju sabiedrības, paju sabiedrības, lielākie un vidējie vienpersonu uzņēmumi nacionālizēti un ieskaitīti valsts uzņēmumos. Nav nacionālizēti vienīgi patērētāju kooperatīvi un to savienība «Turība», kā arī mazie vienpersonu sīktirdzniecības uzņēmumi. Kaut patērētāju kooperatīvi un «Turība», tāpat kā nacionālizētie uzņēmumi, bija privātsaimnieciska rakstura uzņēmumi, tomēr tie palikuši nenacionālizēti, pateicoties to īpatnējai struktūrai un darbības formām. Jautājums par Rīgas patērētāju biedrības «Vienība» un citu lielākās pilsētās pastāvošo patērētāju kooperatīvu nacionālizāciju vairākkārt jau cilāts un, cik zināms, attiecīgu iestāžu starpā principā par to esot bijusi pilnīga vienprātība. Tomēr nacionālizācija atlikta un šajās pilsētās atstāti blākus valsts tirdzniecības uzņēmumiem līdz turpmākam arī patērētāju kooperatīvi, tāpat kā mazie vienpersonu uzņēmumi. Tas, kā visas zīmes rāda, darīts ne tādēļ, ka boļševiki atzinuši par neaizskaramu patērētāju kooperatīviem piederošo privātīpašumu (konstitūcijā tas gan deklarēts), bet gluži vienkārši nacionālizācija pagaidām atlikta, līdz kamēr rastos politiski piemērots moments, piem., kad varētu deklarēt, ka daži patērētāju kooperatīvi noziegusies pret naudas apgrozības noteikumiem, turot kasē un nenododot bankā lielākas naudas summas, nav pietiekami rūpējušies

par preču ātru apgrozību vai tamlīdzīgi. Tomēr boļševiku roku neskārta patērētāju kooperācija nav palikusi. Ja nav grozīta patērētāju kooperatīvu un viņu savienības agrākā juridiskā forma, tad iesākti plaši pārkārtējumi šo uzņēmumu iekšējā dzīvē — pārvaldes un darbinieku personālā sastāvā, grāmatvedības un norēķinu sistēmā, tirdzniecības darba metodēs. Nodibinātas arī jaunas organizācijas katrā apriņķī, izņemot Aizputes un Ilūkstes, pa vienai savienībai apriņķa patērētāju biedrību apgādei ar precēm un darbības vadībai. Bet arī šie tikai iesāktie pārkārtējumi atstājuši tādu mantojumu, kuŗa sāpīgās sekas vēl ilgi būs jūtamas. Tās tomēr vēl pārciešamas. Patērētāju kooperatīvi nav pilnīgi ruinēti vienīgi, pateicoties laika trūkumam un tiem veciem, uzticamiem kooperācijas darbiniekiem, kas kooperatīvā darbā bija palikuši no agrākiem laikiem vai arī boļševiku laikā pārnākuši no citām darba nozarēm.

Kādā stāvoklī atradās patērētāju kooperācija pēc boļševiku padzišanas un kāds ir patērētāju kooperācijas darbs pagājušā vienā gadā, kas pavadīts kuŗa un boļševisma seku likvidācijas apstākļos?

Pirms padomju varas ienākšanas, t. i. 1940. g. 17. jūnija, Latvijā darbojās 225 patērētāju biedrības, kuŗas bija apvienotas savā speciālā savienībā — Centrālā savienībā «Turība». Boļševiku laikā nodibinātas vairākas jaunas patērētāju biedrības tanīs vietās, kur sakarā ar nacionālizāciju vai citādu agrāk pastāvošo veikalu darbības izbeigšanu nebija citu tirdzniecības uzņēmumu, kas apgādātu iedzīvotājiem vajadzīgās preces. Boļševikus padzenot, 1941. g. 1. jūlijā Latvijā bija 293 patērētāju biedrības ar 1517 pārdotavām, patērētāju biedrību savienība C. s. «Turība» (boļševiku laikā pārdēvēta par L. P. S. R. patērētāju biedrību savienību), 17 apriņķu patērētāju biedrību

savienības un Maskavas «Zentrosojuza» preču baze (rakstāmlietām, galanterijai, parfimērijai un citām sīkprecēm). Rimstot kara troksnīm Latvijas teritorijā un rodoties atkal iespējai patērētāju kooperatīvu un to savienības darbību turpināt agrākajā kārtībā un veidā, noskaidrojās arī stāvoklis, kādā atradās patērētāju biedrības un savienība. No boļševiku laikā biedrību valdēs un vadībā ievēlētām resp. ielikām amata personām laba daļa bija aizbēgušas un savas vietas pametušas. Savienībā («Turība») aizbēgusi visa valde resp. prezīdijs, kas sastāvēja no piecām personām (visi komunistu partijās biedri), Maskavas atsūtīti un šeit pieņemti veco kooperācijas atbildīgāko darbinieku atvietotāji un daži no pārējo darbinieku vidus. Apriņķu savienībās aizbēgušo darbinieku skaits bija lielāks, jo tajās, kā jaunās organizācijās, ielikti amatos diezgan daudz boļševiku aprindu cilvēku. Patērētāju kooperatīvu grāmatvedība un norēķini, kuŗu pārkārtošana, pieskaņojoties boļševiku darba sistēmai, iesākta gada sākumā, atradās pavisam chaotiskā stāvoklī. Lielākā daļā biedrību 1941. gada grāmatas bija tikko iesāktas, bet daļā biedrību pat tas vēl nebija izdarīts, un vienkārši tādēļ, ka darbinieki neizprata ļoti sarežģīto un smago boļševiku grāmatvedības sistēmu.

Boļševikiem aizbēgot un kara darbībā patērētāju kooperācijai nodarīti arī ievērojami materiāli zaudējumi. Daudzi veikali pilnīgi izpostīti, preces pa daļai nolaupītas, pa daļai apkārtnes iedzīvotāju iznēsātas. Citās vietās veikali atkal nodeguši aizejošo boļševiku aizdedzināti. Transporta līdzekļi gandrīz visi pazaudēti. Boļševiki tos paņēmuši līdz, un tikai vēlāk daļa automašīnu atrastas attālākos apgabalos pamestas grāvjos un sabojātas. Bēgošie boļševiku varas vīri nolaupījuši biedrībām arī naudu, to vienkārši no kases paņēmot un nerēķinoties ne ar kādiem palikušo darbinieku iebildumiem, ka viņiem no saviem līdzekļiem iztrūkums būs jāsedz. Tāpat izlaupītas un izpostītas apriņķu savienību noliktavas, no kuŗām dažu savienību noliktavas, piem., Liepājā, Valmierā, Rēzeknē, gandrīz pilnīgi nodegušas un gājusi bojā lielākā daļa preču.

Pavisam patērētāju biedrībās konstatēti kara zaudējumi 4 milj. marku apmērā (no

šīs summas preces 3,36 milj. marku), apriņķu savienībās preces vien par apm. 2 milj. marku un C. s. «Turība» apm. RM 2 miljoni. Tādā kārtā kopīgie patērētāju kooperācijas kara zaudējumi sanāk ne mazāki par 8 milj. marku. Šis skaitlis palielināsies, jo nav vēl noskaidrotas likvidēto boļševiku iestāžu parādu iekasēšanas iespējas. Vislielākos zaudējumus uzrāda Latgales rajons, — gandrīz 60% kopsummas. Otrā vietā stāv Ziemeļvidzeme — Valkas un Valmieras apriņķis. Arī apriņķu savienību zaudējumi ir vislielākie Latgalē, tad nāk Valmiera un Liepāja. Kara zaudējumi patērētāju biedrībās un savienībā būtu bijuši ievērojami lielāki, ja palikušie vecie kooperatīvu darbinieki nebūtu pūlējušies veikalos un noliktavās visādiem līdzekļiem pasargāt no izlaupīšanas un postīšanas. Biedrībās, kur veco darbinieku nav bijis vai arī kur viņiem nav bijis iespējams preces pasargāt, zaudējumi bijuši ievērojami lielāki. Teiktais attiecas arī uz apriņķu savienībām un «Turības» noliktavām Rīgā. Pēdējās palikušās gandrīz neskārtas — pavisam mazā mērā cietušas vienīgi preču novietnes Centrāl-tirgū. Beidzoties kara darbībai, patērētāju kooperācijā tomēr bija saglabāti vēl diezgan prāvi preču krājumi:

patērētāju kooperatīvos	par RM 5.142.000
apriņķu savienībās	„ „ 1.233.000
C. s. «Turība» Rīgā	„ „ 1.858.000
<hr/>	
kopā par RM 8.233.000	

Salīdzinot ar preču krājumiem, kādi minētos uzņēmumos bijuši pirms kara sākuma (1. maijā vai 1. jūnijā), redzams, ka no izpostīšanas pasargāts 60% no bijušiem krājumiem. Tātad pateicoties latviešu kooperācijas darbinieku rūpēm un uzupurēšanās gatavībai, kooperatīvai tirdzniecībai pasargātas no izpostīšanas vēl diezgan lielas vērtības, kas bijušas tik vajadzīgas tālākos mēnešos kā kaŗaspēka, tā iedzīvotāju apgādei.

Kara darbības laikā patērētāju biedrību darbs preču apgādē pārtraukts vienīgi tik daudz, cik to izsaukušas tiešas kara briesmas, apdraudot darbiniekus, preces vai citu mantu. Tiklīdz stāvoklis uzlabojies, darbinieki tūlīņ stājušies pie darba — it sevišķi sagādājot un sadalot pārtikas preces iedzīvotājiem, kā arī noskaidrojot radušos postī-

jumus un zaudējumus. Tā, piem., Rīgā patērētāju biedrības savu darbību visās kaŗa dienās nemaz nepārtrauca. Išlaicīgi aizvērti vienīgi tie veikali, kam draudējusi ielausnāns. Ja nebūtu palikušas patērētāju biedrības, ja nebūtu saglabājušās to darba spējas un aparāts, tad preču apgāde mūsu zemes iedzīvotājiem, izņemot piecas lielākās pilsētas, ne tikvien kaŗa dienās, bet arī vēlāk ilgāku laiku būtu lielā mērā paralizēta. Tagad liekas grūti to saprast, tomēr tāda ir īstenība.

Patērētāju kooperatīvu un to savienības darbībā radušos traucējumu novēršanai viss vajadzīgais un steidzamais darīts tūlī nākamajās dienās pēc boļševiku padzišanas. Jau 1. jūlijā Tirdzniecības departaments (toreiz pārvalde) iecēla «Turības» un «Vienības» pagaidu vadītājus. Nākamajās dienās sekoja Tirdzniecības pārvaldes un «Turības» norādījums patērētāju biedrībām atjaunot 1940. g. 17. jūnijā darbojošos pārvaldes organu darbību un pāriet pie veciem, pirms boļševiku laika statūtiem. 10. jūlijā iecelts «Turības» galvenais direktors un sastādīta tās pārvalde. Tanī pašā laikā Tirdzniecības pārvalde L. P. S. R. patērētāju biedrību savienībai oficiāli atjauno Centrālās savienības «Turība» nosaukumu. «Turība» savu darbību turpina pēc saviem agrākiem statūtiem, kas nebija atcelti. Boļševiku laikā nodibinātās apriņķu savienības kā nevajadzīgas nolēma likvidēt un to darbību pārtrauca, atlikušās preces un īpašumus pārdodot «Turībai». Pēdējā tūlī atjaunoja savu nodaļu darbību Liepājā, Jelgavā, Stendē, Jēkabpilī, Valmierā, Daugavpilī, Rēzeknē, Abrenē, Ludzā, Madonā un Gulbenē, kopā 11 lielākos provinces centros. Tādā kārtā «Turība» jau jūlija pirmajās dienās, bet patērētāju biedrības jūlija otrajā pusē pilnā gatavībā veica tos uzdevumus un darbus preču iegādē un sadalē, kas tām pienākas.

Patērētāju kooperācijas darbība pēc 1. jūlija 1941. g. izpaužas divos pamatvirzienos: preču apgādē resp. preču pārdošanā iedzīvotājiem un lauksaimniecības ražošanu iepirkšanā. Abi šie darbības pamatvirzieni arī pilnīgi atbilst tiem uzdevumiem un nolūkiem, kuŗu realizēšanai patērētāju biedrības un to savienība dibinātas un pastāv. Mūsu patērētāju kooperatīvu un «Turības»

statūtos noteikts, ka šo kooperatīvu mērķi un uzdevumi ir, starp citu: 1) apgādāt par pieņemīgām cenām savas darbības iecirkņa iedzīvotājus ar visāda veida viņu mājturībā, saimniecībā un darbā nepieciešamām patēriņa precēm un ražošanas līdzekļiem; 2) sadarbībā ar C. s. «Turība» sekmēt valdības nodomus cenu kārtošanā un iedzīvotāju labklājības pacelšanā; 3) organizēt savā darbības iecirknī lauksaimniecības un amatniecības ražojumu kopīgu pārdošanu un pārstrādāšanu; 4) dot iespēju kooperatīvu dalībniekiem gūt ietaupījumus no saviem iepirkumiem. Ņemot vēl vērā kooperatīvu un «Turības» uzbūves, pārvaldes un darbības principus, tas nozīmē, ka patērētāju kooperatīvi un to savienība «Turība» ir privātsaimnieciski uzņēmumi, kas dibināti un darbojas nolūkā sagādāt šo uzņēmumu līdzdalībniekiem, viņu piederīgiem un tuvākas apkārtnes iedzīvotājiem viņu saimniecībās un darbam nepieciešamās preces, kā arī pārdot resp. novietot tirgū viņu saimniecību un darba ražojumus. Patērētāju kooperatīvu un «Turības» īpašnieki ir viņu līdzdalībnieki, kas kooperatīvu darbībai dod un nodrošina vajadzīgos līdzekļus, kas paši nosaka sava uzņēmuma darbību un paši atbild par to. Patērētāju kooperatīvu un «Turības» atšķirība no pārējiem privātsaimnieciskiem uzņēmumiem, vienkārši runājot, ir šāda. Patērētāju kooperatīvi darbojas, lai iespējami labāk un priekš saviem īpašniekiem, t. i. līdzdalībniekiem, viņu piederīgiem u. t. t. izdevīgāk (radot ietaupījumus) sagādātu viņiem vajadzīgās preces vai pārdotu viņu ražojumus. Pārējo privātsaimniecisko formu uzņēmumu īpašnieki un līdzdalībnieki turpretim sava uzņēmuma darbībā nav ieinteresēti kā paši savu saimniecību vajadzību apmierinātāji un savu ražojumu pārdevēji, bet gan kā savas personīgās labklājības vairotaji ar uzņēmumā ieguldīto līdzekļu palīdzību, lētāk pērkot un dārgāk pārdodot preces citiem, uzņēmuma līdzdalībniekos neesošiem un viņiem svešiem pircējiem.

Teiktam par uzņēmumu darbības mērķiem ir svarīga vispārīga nozīme sevišķi tagadējā kaŗa laikā, kad saimnieciskā darbība noris ārkārtējos apstākļos, kad preču iegūšana un apgrozība traucēta, kad saduŗas vispārības intereses ar šaurām uzņēmuma interesēm. Un tādēļ taisni tagad vislabāk

saskatāma atšķirība starp vienas un otras formas uzņēmumu darbu, šī darba paņēmieniem un rezultātiem.

Patērētāju kooperatīvu un «Turības» līdzdarbība preču apgādē mūsu zemes iedzīvotājiem un armijai pēdējā gadā un tagad ieņem vietējā tirdzniecībā noteicošu vietu. Kooperatīvā tirdzniecība visplašāka ir laukos un lauku pilsētās, bet iespaidīga vieta tai piekrīt arī Rīgā, Liepājā, Jelgavā, Ventspilī un Daugavpilī, kur tirdzniecībā vēl darbojas valsts vai pašvaldību uzņēmumi. Katram patērētāju kooperatīvam ir noteikts savs darbības rajons, un kooperatīvu veikalu tīkls tā izveidots, ka tas apņem visus pagastus un pilsētas. Visi darbības rajoni nav vienādi. Atkarībā no iedzīvotāju daudzuma, satiksmes ceļiem, administratīviem un saimnieciskiem centriem viena kooperatīva darbības rajons ir lielāks vai mazāks nekā cita kooperatīva. Šī gada 1. jūlijā patērētāju biedrībām piederēja 1287 veikalu, no kuriem Rīgā 123, Liepājā 40, Jelgavā 13, Ventspilī 15 un Daugavpilī 2 vai kopā šais pilsētās 193, bet pagastos un pārējās pilsētās 1094.

Patērētāju kooperācijas darbs preču apgādē apņem visdažādākās preču nozares. Kooperatīvi pārdod pārtikas preces, tabakas izstrādājumus, dzērienus, tekstilpreces, apavus un ādas preces, traukus un mājsaimniecības piederumus, amatniecības darba rīkus, lauksaimniecības mašīnas un darba rīkus, lopu spēkbarību, mākslīgus mēsļus, sēklas, būvmateriālus, naftas produktus, smērvielas un citas mazāk svarīgas preces. Patērētāju kooperatīvu līdzdalības samēru kopīgā sīktirdzniecības apgrozībā precīzi uzrādīt šeit nav iespējams. Zināmi gan ir patērētāju kooperatīvu apgrozījumi, bet tiem pretim nav zināmi valsts un vienpersonu uzņēmumu apgrozījumi kooperatīvu darbībai atbilstošās nozarēs. No datiem par patērētāju kooperatīvu apgādājamiem iedzīvotājiem var secināt, ka kooperatīvi apgādā ar pārtikas precēm vairāk kā 1 300 000 personu. Šis skaitlis sastāda 73% no pašreizējā mūsu zemes vietējo iedzīvotāju kopskaita. Apmēram tāds pats apkalpojamo pircēju samērs iznāk arī tekstilpreču un daudzās citās nozarēs. Lauksaimniecības mašīnu un darba rīku, mākslīgu mēsļu, sēklu, lopu spēkbarības un vēl citu

lauksaimniecības preču apgādē patērētāju kooperatīvi ir vienīgie apgādātāji. Bez tam «Turība» un patērētāju kooperatīvi sadala materiālus arī amatniekiem (kurpniekiem, drēbniekiem, frizieriem, sedliniekiem) saskaņā ar Saimniecības kameras galvenās amatniecības nodaļas plānu un norādījumiem.

Tirdzniecības darbs patērētāju kooperatīviem, tāpat kā citiem uzņēmumiem, tagad uzliek sevišķus pienākumus. Tirdzniecības uzņēmumu uzdevums tagad nav tikai saņemtās preces pārdot un to darbs neizbeidzas tikai ar preču izsniegšanu pircējam. Tirdzniecības uzņēmumu darbs un uzdevums pašreizējos ārkārtējos apstākļos ir preces arī sadalīt un sadalīt tā, lai to iznāktu visiem pircējiem, lai saņemtu ne tikvien kāda daļa, bet visi attiecīgā uzņēmuma apkalpojamie iedzīvotāji un pie tam vienlīdzīgās normās. Tas uzliek ikvienam tirdzniecības uzņēmumam atbildības pilnu uzdevumu būt par līdzdalībnieku svarīgajā preču sadalīšanas procesā, no kuŗa labāka vai sliktāka darba atkarājas ne tikvien iedzīvotāju apgāde ar pārtiku un citām precēm, bet arī saimnieciskās politikas nolūku un mērķu realizācijas gaita. Tāpat tirdzniecības uzņēmumu darbībai tagad jāsekmē armijas apgāde tai daļā, ciktāl tā piekrīt privātai uzņēmībai. Tādēļ patērētāju kooperatīvi preču sadalīšanai savu pircēju starpā un vispār sava rajona iedzīvotāju apgādei vēlti sevišķas rūpes, kas izpaužas vairākos virzienos. Pirmkārt, kooperatīvi rūpējas par oficiāli racionēto preču — cukura, maizes, miltu, putrainu, makaronu, gaļas, sviesta, piena u. c. — sagādāšanu katras biedrības rajona iedzīvotāju skaitam atbilstošos daudzumos, lai tad šos daudzumus sadalītu pēc oficiāli publicētām normām. Kaut gan racionēto preču daudzumi iedzīvotāju apgādei visumā nodrošināti, tomēr ne vienmēr tos iespējams laikā saņemt un saņemt katrā vietā, katram izdales periodam atbilstošos daudzumos. Nereti ir jāpārvar lielas grūtības transporta un preču iegūšanas ziņā, lai saņemtu visas ikvienam rajonam vajadzīgās pārtikas preces. Neraugoties uz to, patērētāju kooperatīvi pārtikas preču apgādi veic vislielākā svarīguma apziņā, uzskatot to kā vienu no saviem pamata uzdevumiem. Kooperatīvi pārdevuši un pārdod pārtikas preces, neraugoties uz to, ka dažas no tām nes pat prāvus zaudējumus,

piem., sāls, cukura, rudzu miltu apgāde no iepirkšanas centriem tālākām biedrībām. Šeit minamas arī tekstilijas, apavi un citas preces, kuņas pārdošanas vienīgi pret īpašām iestāžu izdotām atļaujām. Arī šo preču sadalīšana iedzīvotāju starpā, ņemot vērā visai ierobežotos preču daudzumus, sagādā ne mazums pat nepārvaramu grūtību.

Otrkārt, patērētāju biedrību rūpes saistās ar tām precēm, kuņas gan nav oficiāli racinētas vai pakļautas atļauju kārtībai, bet kuņu pārdošanā tāpat nepieciešama sava kārtība, kā arī esošo daudzumu sadalīšana. Tas tādēļ, ka šo preču daudzumi nav pietiekami, lai apmierinātu visu pircēju prasības. Tādas preces ir darba rīki, būvmateriāli, mājturības piederumi, trauki, dzelzs un dažādi dzelzs izstrādājumi, galanterija, rakstāmlietas un vesela rinda citu. Daļas šo preču tirdzniecībā gan pastāv iestāžu izdoti noteikumi, kas nosaka vispārējo tirdzniecības kārtību un ierobežojošās normas. Tomēr kā tām precēm, par kuņu tirdzniecību šādi vispārīgi noteikumi pastāv, tā arī citām precēm nepieciešams noteikt vēl savu vietējo sadalīšanas kārtību un tehniski veikt pašu preču sadalīšanas procesu pircēju starpā. Tas nebūt nav tik vienkārši, ja grib panākt to, lai precī, kuņas tirgū ir nepietiekams daudzums, saņem tas pircējs, kuņam šī prece visvairāk vajadzīga, lai katram pircējam dotu tādu daudzumu, kas atļautu apkalpot iespējami lielāku pircēju skaitu, un lai nebūtu tā, ka daļa pircēju preces saņem zināmā periodā vairākas reizes, bet citi to nemaz nav saņēmuši. Tieši šo preču sadalīšana ir visgrūtākā, jo oficiālie noteikumi, cik tālu tādi pastāv, nosaka vienīgi vispārējo kārtību, bet prakse paliek paša uzņēmuma ziņā. Kā piemēru var minēt izkapšu sadali lauksaimniekiem. Ne-raugoties uz to, ka patērētāju kooperatīvu rīcībā šovasar atrodas apm. tāds pat izkapšu skaits, kādu pirmskaņa laikā ikgadus pārdevuši visu veida tirdzniecības uzņēmumi kopā, izkapšu tomēr ir par maz, lai apmierinātu visus pieprasījumus. Aprēķinot iespējamus pieprasījumus, redzams, ka gadījumā, ja katra saimniecība vēlētos pirkt tikai vienu izkapti, un tas ir pilnīgi iedomājams, tad mūsu rīcībā esošais daudzums ir četras līdz piecas reizes mazāks kā paredzāmie pieprasījumi. Tādēļ izkapšu pārdošanā nepieciešami diezgan lieli ierobežojumi, lai tās da-

būtu tikai nepieciešamākos gadījumos un tieši tās saimniecības, kuņas citādi ražu nevarētu nopļaut. Apsverot visas iespējas un vajadzības, kooperatīvos noteikta apm. šāda izkapšu izdalīšanas kārtība. Pirmkārt, katra biedrība noskaidro, kādas viņas darbības rajona saimniecības vēlas izkaptis pirkt un cik izkapšu jau katrā saimniecībā atrodas.

Otrkārt, ņemot vērā jau noskaidrotās saimniecību vajadzības, biedrības rīcībā esošo izkapšu skaitu sadala saimniecību starpā. Bet kā izdarīt sadalīšanu, ja visas saimniecības apmierināt nevar? Kuņam saimniecībām izkaptis dodamas, kuņam nē? Šo uzdevumu atrisināšanā kooperatīvi savukārt pie-turas šādai kārtībai. 1) Saimniecībām, kuņas boļševiku varas vai kaŗadarbības laikā cietušas un kuņam inventārs izputināts, dod priekšrocību iepretim citām. Tāpat priekšrocību dod saimniecībām, kuņas boļševiku laikā atņemtās viņu īpašniekiem vai kuņu inventāru boļševiku iestādes likušas nodot citam lietotājam. 2) Tālāk, priekšrocību dod mazām saimniecībām, ar izmantojamo zemes platību līdz 10 ha, kuņu lietošanā nav pļaujmašīnas. 3) Saimniecībām, kuņam ir zāles pļāvējs, izkaptis nemaz nedod. 4) Personām, kuņam pašām nepieder lauku saimniecības (ciemumazmājnīkiem, amatniekiem, strādniekiem u. t. t.), izkaptis pārdod vienīgi gadījumos, kad iepriekšējo grupu vajadzības apmierinātas. 5) Izšķīroties par priekšrocībām vienai saimniecībai iepretim otrai, ievēro arī to, kā katra saimniecība pildījusi obligātās siena, salmu un labības nodevas atbilstoši savām faktiskām iespējām šos ražojumus pagājušā rudenī novākt, sagatavot un nodot savāktuvēs. Saimniecībām, kuņas savus pienākumus nodevu pildīšanā veikušas labāk un noteiktās normas pat pārsniegušas, dod priekšrocību iepretim kūtriem un sliktiem nodevu pildītājiem. 6) Izkapšu sadalīšanu un saimniecību iedalīšanu priekšrocību rindā izdara klātesot biedrības vadītājam, valdes loceklim un, ja iespējams, arī revīzijas komisijas loceklim. Bez tam par sadali paziņo pagasta valdei un rajona agronomam, lūdzot arī viņus sadalē piedalīties. Šis piemērs rāda, cik sarežģīta iznāk preču sadalīšana, bet no otras puses, arī cik rūpīgi un vispusīgi kooperatīvi pieiet sadalei, lai panāktu preču nonākšanu to lietotāju ro-

kās, kam to iegūšana ne tikai visvairāk vajadzīga, bet arī no vispārības interešu viedokļa ir vissvarīgāka.

Lai preces sadalītu iespējami taisnīgāki un lietderīgāki, patērētāju kooperatīvi preču dalīšanā arvien vadās no zināmiem principiem. Šie principi attiecas uz visām precēm, kuŗu nepietiek iedzīvotāju vispārīgo vajadzību apmierināšanai, vai arī, kas piemēroti vienīgi kādai noteiktai preču grupai vai pat precei, atkarībā no preču lietošanas un sadalīšanas īpatnībām un rakstura, kā tas piem., bija ar izkaptīm. No principiem, kādus patērētāju kooperatīvi ievēro vispārīga patēriņa preces sadalot, šeit minami sekojoši. Ikviens biedrība noskaidro savu pircēju skaitu un sastāda viņu sarakstu. Šajā sarakstā ieraksta ģimenes vai saimniecības galvu un atzīmē pārējo ģimenē vai saimniecībā ietilpstošo apgādājamo personu skaitu, kā arī citas vajadzīgās ziņas. Šis saraksts tātad attēlo katras biedrības pircēju sastāvu; no tā vadoties, viegli noteikt atsevišķu preču sadalīšanas laiku un kārtību. Ja biedrībai ir vairāki veikali, tad sarakstus sastāda atsevišķi katram veikalam. Saimniecības un ģimenes sarakstā reģistrē tikai pēc tam, kad saimniecības vadītājs vai ģimenes galva devis biedrībai solījumu, ka savas ģimenes un saimniecības vajadzībām visus tekošos iepirkumus izdarīs tanī biedrības veikalā, kuŗā viņš reģistrējies un ievēros biedrības noteikto kārtību preču sadalē. Tādā kārtā patērētāju biedrībai un ikvienam tās veikalam arvien iespējams paredzēt un pēc iespējamībām noteikt, cik daudz pircēju starpā un kādu pircēju starpā preces katreiz sadalāmas, kā arī nosacīt pircēju grupas, kuŗas no katras saņemto preču partijas apmierināmas. Katram reģistrētam ģimenes vai saimniecības loceklim izdod īpašas lapas apgādes grāmatiņu lapu formātā un iedalījumā. Šajās apgādes grāmatiņu papildu lapās ieraksta svarīgāko preču pārdevumus, pie kam līdzīgas atzīmes paliek arī veikalā. Šāda kārtība, protams, zīmējas vienīgi uz precēm, kuŗām nesastāda pircēju sarakstus. Par preču sadalīšanas kārtību un laiku biedrības izliek paziņojumus veikalos un svarīgākos gadījumos par to izziņo sava rajona iedzīvotājiem pagastu valžu apkārtrakstos. Preču sadalīšanas kārtība tiek paziņota arī vietējām pašvaldībām, lai to darbinieki va-

rētu sniegt paskaidrojums iedzīvotājiem. Tālāk, patērētāju biedrības arvien rīkojas saskaņā ar īpašiem norādījumiem atsevišķu preču sadalīšanā, kādus tām dod C. s. «Turība». Tas nepieciešams tādēļ, lai visu biedrību rīcība preču sadalē un principu piemērošanā atsevišķu preču sadalīšanā būtu savstarpīgi saskaņota.

Šeit sevišķi vēl jāuzsver tas, ka preču sadalīšana patērētāju biedrībās notiek ar tiešu iedzīvotāju līdzdalību un pilnīgi atklāti. To dara daudzi darbinieki, kontrolē biedrības valde un vadītājs, arī revīzijas komisija un C. s. «Turība», par to biedrības vadība arvien sazinās ar pašvaldības vecāko, agronomu, būvtechniķi un citām amatpersonām, rīkojoties, cik tas vien iespējams pēc viņu norādījumiem un norunātā plāna. Vienpusīga, šauru grupu labā ieturēta rīcība preču sadalē patērētāju biedrībās novērsta, jō prasības, kādas patreiz uzstāda uzņēmumam, kas preces sadala, kārtība un principi, kas jāievēro preces sadalot, saskaņoti ar patērētāju kooperatīvu vispārējo kārtību un principiem. Tādēļ patērētāju kooperatīvi ir uzņēmumi, kam preču sadalīšanas uzdevumus visdrošāk nodot, kuŗu darbībai šajā nozarē var visvairāk paļauties un uzticēties un kuŗu aparāts vispilnīgāk nodrošina sadales realizāciju vēlamā virzienā.

Preču netraucētā apgādē ievērojams faktors arvien ir transports. It sevišķi svarīgs tas ir apvidiem, kam preces jāsaņem no attālākām vietām. Šādu apvidu tagad, kad dzelzceļa pārvadājumi grūti iespējami, mūsu zemē ir daudz; pa zemes ceļu preces nākas pārvest pat 150 un vairāk kilometrus. Pēc datiem, ko «Turība» savākusi no patērētāju biedrībām, iznāk, ka pārvedot preces no tuvākām «Turības» noliktavām līdz biedrību veikaliem, vidējais attālums bijis 56,5 km. Lielākai daļai biedrību preces jāpārvedā no 20 līdz 60 km. Tie ir tādi attālumi, kuŗu pārvarēšana patērētāju kooperatīviem bieži vien sagādā nepārvaramas grūtības, un šīs grūtības ir divējādas: transporta līdzekļu trūkums un transporta izdevumu segšana. Kā jau atzīmēts, patērētāju kooperatīvu preču automašīnas boļševiki bēgot gandrīz visas aizveduši. Tikai maza daļa no tām vēlāk, kaŗa darbībai beidzoties, atrastas ceļmalās un grāvjos bojātas. Tomēr preces bija

jāpārvadā, un, lai to veiktu, patērētāju kooperātiem nācās lietot visdažādākos transporta līdzekļus: automašīnas ar četriem un trīs riteņiem, bez šasijām, ar vietējo darbinieku provizoriski remontētiem motoriem un citādas, traktoros ar dažādu veidu piekabīnāmiem vāģiem, zirgus, rokas ratiņus u. t. t. Biedrību rīcībā vai īpašumā iegūtie pašu vai nomātie spēkrati pamazām salaboti un visnepieciešamākos preču daudzumus tagad var pārvadāt, ar priekšnoteikumu, ka no Rīgas līdz «Turības» nodaļām preces nogādā pa dzelzceļu. Pretējā gadījumā, ja biedrībām pēc precēm no tālākiem apvidiem būtu jāiebrauc Rīgā, preču piegāde tūliņ lielā mērā tiktu paralizēta. Lai pārvarētu degvielu trūkumu, lielākai daļai automašīnu iebūvēti gāzes ģenerātori, kas benzīna vietā darbināmi ar malku.

Bez spēkratiem patērētāju kooperātiem lieto vēl plašos apmēros preču pārvadāšanai arī zirgus, sevišķi tuvāku attālumu pārvarēšanai. Bieži sarīko talkas, un pagasta vecākais norīko klaudas lielāku preču daudzumu pārvadāšanai, kā arī lauksaimniecības ražojumu novešanai savāktuvēs. Lauku iedzīvotāji transporta talkās un klausās piedalās labprāt, apzinoties, ka ar to viņi ikviens palīdz savam uzņēmumam — vietējam patērētāju kooperatīvam — pievest preces pašu iedzīvotāju apgādei, vai arī novest uz savāktuvēm armijai un kara laika saimniecībai tik svarīgos lauksaimniecības ražojumus. Šeit jāatzīmē, ka dzelzceļa transporta izlietošana tagad preču pārvadāšanā praktiski iespējama vienīgi vagonu kravu sūtījumiem. Šādu sūtījumu sagatavošana savukārt iespējama preču nogādāšanai provinces sadales centriem — «Turības» nodaļām — un tikai retos gadījumos lielākām patērētāju biedrībām. Preču sīksūtījumu pārsūtīšana pa dzelzceļu, ko tirdzniecības uzņēmumi agrāk tik plaši lietoja, tagad ļoti ierobežota un praktiski lielākai preču daļai neiespējama.

Ievērojot lielos attālumus, kādi jāveic, preces pārvadājot, transports tagad izmaksā dārgi, un transporta izdevumi pārdodamo preču kalkulācijā ieņem tik ievērojamu vietu, ka dažos gadījumos radikāli ietekmē atsevišķu biedrību vispārējos darbības rezultātus. Ir daudz tādu biedrību, kuņām smagāko preču transporta izdevumi, kuņus nav

atļauts pieskaitīt preču pārdošanas cenām, aizņem galveno šo preču peļņas daļu. Nav maz pat tādu biedrību, kuņām smagāko preču transporta izdevumi pārsniedz visu peļņu, ko iegūst attiecīgo preci pārdodot. Bez tam transporta izdevumi visām biedrībām neiznāk vienādi. Tie ir atkarīgi no attāluma, transporta līdzekļu veida, gada laika, kad preci pārvadā, no kravas, ko pārvadā otrā virzienā, mašīnas remonta apmēriem un no citiem blakus apstākļiem. Turpretim to preču peļņa, kuņām transporta izdevumus nav atļauts pieskaitīt, un tādas ir visas svarīgākās pārtikas preces, visām biedrībām ir vienāda. Tādēļ viena daļa biedrību, kas atrodas tuvāk no preču saņemšanas centriem, atrodas labākā stāvoklī nekā citas biedrības, kuņas atrodas tālāk no «Turības» nodaļām. Pilnīgi neatkarīgi no tā, cik lietpratīgi un racionāli nostādīta darbība, vienīgi preču pārvadāšanā pārvaramo kilometru skaits un citi transporta apstākļi daudzākā mērā nosaka biedrību darbības rezultātu. Tas daudzas biedrības noved lielās grūtībās.

Patērētāju kooperatīvu tirdznieciskā darbībā pašreiz visai svarīgs ir rentabilitātes jautājums vispārīgi. Neatkarīgi no neizdevīga stāvokļa transporta izdevumu segšanā, patērētāju kooperatīvu bruto peļņa, pastāvot pašreiz noteiktām tirdzniecības uzcenojumu un rabatu likmēm, ir par mazu, lai segtu darbības izdevumus un atlicinātu uzņēmuma saimnieciskai stabilitātei nepieciešamo tirā atlikuma daļu. Patērētāju kooperatīvu izdevumi, paaugstinoties darbinieku algām, telpu nomām un citiem izdevumu posteņiem, ir proporcionāli apgrozījumam ievērojami palielinājušies, bet tirdzniecības uzņēmumiem atļautie uzcenojumi un rabati turpretim nav grozīti. Starpība neizlīdzinās arī preču cenām paaugstinoties, jo reizē ar cenu paaugstināšanu palielinājušies arī izdevumi, bet pārdodamo preču daudzumi joprojām samazinās. Bez līdzšinējiem izdevumiem nākuši klāt vēl jauni izdevumi, piem., apgrozījuma nodoklis, tirdzniecības nodoklis par laņu pašvaldībām un saimniecības kamerai. Personāla tālāka samazināšana nav iespējama, jo pircēju apkalpošana tagad, kaut pārdodamo preču kopīgie daudzumi ir mazāki nekā agrāk, no veikalu darbiniekiem prasa daudz darba. Preces tagad jāpārdod daudz

mazākos daudzumos kā agrāk, jāpieņem atļaujas, kartiņu kuponi, pārdevumi jāieraksta pircēju sarakstos un apgādes grāmatīnās, jā-sastāda normēto un pēc speciāliem noteikumiem pārdodamo preču norēķini un jāveic citi līdzīgi ārkārtēji darbi pircēju apkalpošanā un preču sadalīšanā. Visi šie ārkārtējie darbi kooperatīviem, tāpat kā citiem tirdzniecības uzņēmumiem, prasa pastiprinātus izdevumus, bet ienākumus nedod. Tādēļ darbības rentabilitātes ziņā patērētāju biedrības tagad atrodas neapskaužamā stāvoklī: ja netiks paaugstinātas uzcenojumu un rabatu likmes un atrisināta transporta izdevumu izlīdzināšana, darbība bez zaudējumiem nav iespējama. Vajadzīgie pārkārtojumi tomēr nav atkarīgi no kooperatīviem pašiem, un darbība turpināma kaut tā arī nestu zaudējumus. Protams, nenākot drīzumā pārkārtojumiem, stāvoklis var nonākt līdz veselīgu un solidu uzņēmumu tīkla sabrukumam, jo tikai reti uzņēmumiem iespējams ilgāku laiku ciest zaudējumus un segt tos no saviem kapitāliem. Tādi apstākļi, kad tirdzniecības uzņēmumi ar legāli iegūstamiem uzcenojumiem un rabatiem nespēj segt izdevumus, var novest pie tā, ka nākotnē, it sevišķi no centriem attālākos lauku apvidos, paliek galvenā kārtā tikai uzņēmumi, kas prot un kas sev atļaujās iegūt peļņu no tirdzniecības neatļautos un sodu likumu bardzībai padotos veidos.

Patērētāju kooperatīvu tagad veicamā darba otrā pamatnozāre ir lauksaimniecības ražojumu pirkšana. Tos mūsu kooperatīvi iepirkuši arvien, tikai to darbība šajā virzienā agrāk, patstāvīgās Latvijas laikā, bijusi šaurāka. Kaļa saimniecības vajadzību diktēta, lauku ražojumu pirkšana tagad stingri normēta un notiek centralizētā veidā, saskaņā ar reichskomisāra, ģenerālkomisāra un citu iestāžu noteikumiem un rīkojumiem. Tādēļ šī uzdevuma pienācīga pildīšana prasa visai plašu un lielu, kā organizatorisku, tā tehnisku darbu centrālē Rīgā, provinces centros un vietējos iepirkšanas punktos.

Lauksaimniecības ražojumu pirkšana patērētāju kooperatīvos notiek «Turība» vadībā un uzraudzībā. «Turība» saņem no reichskomisāra, ģenerālkomisāra un citām amatpersonām vajadzīgos rīkojumus par visu Latvijas ģenerālapgabalu, slēdz vaja-

dzīgos ģenerāllīgumus ar ražojumu noņēmējiem — armijas daļām, Zentral-Handelsgesellschaft Ost un citiem. Tāpat «Turība» slēdz līgumus ar lauksaimniecības ražojumu saimniecības monopoluzņēmumiem — Labības centrāli, Centrālo sēkļu eksportu un citiem par ražojumu iepirkšanas kārtību, norēķiniem, uzglabāšanu un atbildību. Izejot no saņemtiem amata personu un iestāžu rīkojumiem un norādījumiem, tāpat ar noslēgtiem līgumiem, «Turība» dod konkrētos rīkojumus un norādījumus visām patērētāju biedrībām lauksaimniecības ražojumu iepirkšanā. Pērkamo ražojumu ir daudz, iepirkšanas, norēķināšanās, ražojumu nodošanas un uzglabāšanas uzdevumi visai sarežģīti, tādēļ «Turības» norādījumi šajā nozarē aptver ražojumu pirkšanas darbu no sākuma līdz beigām. Protams, arī biedrību darbiniekiem lauksaimniecības ražojumu pirkšana nav viegls uzdevums. Tā prasa lielu uzmanību, noteiktību uzstādīto termiņu un precizētās kārtības izpildīšanā, ātru un saimnieciski lietderīgu rīcību. To ievērojot, jāsaka, ka patērētāju kooperatīvi ir vienīgie uzņēmumi, kas pašreizējos apstākļos spējīgi veikt lauksaimniecības ražojumu iepirkšanu tādā veidā un tādos apmēros, kā tas notiek. Kooperatīvu un «Turības» darba apmērus lauksaimniecības ražojumu pirkšanā tuvāk raksturo sekojošais apraksts.

«Turība» un patērētāju kooperatīvi pērk:

1. Kartupeļus kaļaspēka un vietējām vajadzībām. Pirkšana notiek rudenī pēc ražas novākšanas. Tad galvenos daudzumus nodod armijas rīcībā un nogādā lielākām pilsētām civiliedzīvotāju pārtikai. Daļu kartupeļu atstāj provincē centrālās savāktuvēs vai arī pie atsevišķiem lauksaimniekiem iezīmošanai līdz pavasarim. «Turība» tagad noteikta kā vienīgā kartupeļu pircēja Latvijas ģenerālapgabalā un tā dod tālākus norādījumus vietējām iepircējām organizācijām. «Turības» pilnvarojumā kartupeļus vēl pērk arī Rīgas II tirdzniecības uzņēmums Rīgas civiliedzīvotāju apgādei. Norēķinus par armijai visā zemē nodotiem kartupeļiem kārtā centralizēti «Turība» ar Zentral-Handelsgesellschaft Ost.

2. Dārzājus, ogas un saknes. Dārzāju un ogu pirkšanā «Turība» ar reichskomisāra rīkojumu noteikta kā vienīgā šo ražojumu

iepircēja Latvijas ģenerālapgabālā, uzdodot tai dārzsaimniecības centrālei paredzētās funkcijas. Dārzāju savākšanu no ražotājiem uz vietām izdara lielāko centru patērētāju kooperatīvi un «Turības» nodaļas. Pirktos dārzājus sadala armijas un civiliedzīvotāju apgādei.

3. Labību, kuņu kooperatīvi pērk Labības centrāles uzdevumā, saskaņā ar speciālu ģenerāllīgumu par labības iepirkšanu. Labības pirkšanas punkti tagad pastāv pie lielākās daļas lauku kooperatīvu. Bez kooperatīviem labību pērk vienīgi Labības centrāles elevātoros. Pirkto labību patērētāju biedrības nodod tālāk saskaņā ar Labības centrāles vai citu iestāžu rīkojumiem, kas saņemti caur «Turību».

4. Medu, saskaņā ar pastāvošiem ģenerālkomisāra un Pārtikas nodrošināšanas departamenta noteikumiem. Pirkto medu patērētāju biedrības nodod «Turībai» tālāk izlietošanai saskaņā ar ģenerālkomisāra rīkojumiem.

5. Sviestu un olas, Latvijas piensaimniecības centrālās savienības uzdevumā, saskaņā ar vienošanos, kāda noslēgta šīs savienības un «Turības» starpā.

6. Sienu un salmus armijas un arī vietējām vajadzībām. Pieņemšana un uzglabāšana savākšanas centros, kā arī izdošana prasa no biedrībām lielu darbu, kas turpinās cauru ziemu. Šo ražojumu savākšanā nepiedalās visas patērētāju biedrības, bet tikai viena daļa biedrību, kuņas atrodas lielākos centros un dzelzceļa staciju tuvumā.

7. Linus, kuņas «Turība» nodod sabiedrībai «Ostland-Faser G. m. b. H.», saskaņā ar noslēgtu speciālu ģenerāllīgumu par linu pirkšanu visā Latvijā.

8. Linu, āboliņa un dažādas citas sēklas, kuņas «Turība» nodod Centrālām sēklu eksportam saskaņā ar ģenerāllīgumu, kas noslēgts «Turības» un Sēklu eksporta starpā.

9. Ārstniecības augus, «Farmacija» uzdevumā, saskaņā ar «Turību» noslēgto speciālo pirkšanas līgumu.

10. Jēlādas, sarus un astrus «Ādu un vilnas centrāle» uzdevumā, saskaņā ar «Turības» noslēgto ģenerāllīgumu.

11. Citus mazāk nozīmīgus lauksaimniecības un tās blakus nozaļu ražojumus. Tāpat dažas biedrības pērk arī utilizācijas preces.

Tāds bijis patērētāju kooperācijas stāvoklis, Lielvācijas armijai ienākot Latvijā, un tā veidojusies šīs kooperācijas nozares darbība pēdējā laikā. Patērētāju kooperatīvi un to savienība «Turība», būdami vienīgie plašākie privātsaimniecības uzņēmumi tirdzniecībā Latvijas ģenerālapgabālā, veic darbu, kuņa nozīmi ikdienas ne tikvien sajūt šo kooperatīvu plašas līdzdalībnieku aprindas, bet kas ir arī neatņemama, un pie tam ne ar ko neaizstājama latviešu saimniecības sastāvdaļa. Tādēļ ikviena saimnieciska darbinieka pateicīgs un goda pilns darbs ir pielikt savu roku par labu patērētāju kooperācijas darbam. Mēs ikviens, bet jo sevišķi tie saimnieciskie darbinieki, kas tagad veic pienākumus, kam ir vispārības nozīme, būsīm vislabāk pildījuši savus pienākumus iepretim nākotnei un tagadnei, ja nevis meklēsim iemeslus un ceļus, lai kaut ko atņemtu patērētāju kooperācijai, bet gan gluži otrādi, ja veicināsim šos uzņēmumus un to darbu, kas tagad ik dienas un ik stundas jau tiek veikts preču apgādē un sadalē. To darīdami, stiprinādami jau esošos, dzīves spējīgos kooperācijas uzņēmumus, mēs arvien drošāku un bagātāku padarīsim arī aizmuguri varonīgiem Lielvācijas un viņas sabiedroto tautu cīnītājiem frontē, kas savas dzīvības ziedo, lai pasargātu tautas, viņu kultūru un saimniecību no boļševisma posta un plūtokrātu tīkliem.

VĀCU PĀRTIKAS SAIMNIECĪBAS ORGANIZĀCIJA.

Tagad kara apstākļos mums Austrumapgabalu iedzīvotājiem vācu pārtikas saimniecība lielāko tiesu stādās priekšā kā daļa kara saimniecības; plašie uzdevumi, kādi vācu pārtikas saimniecībai piekrīt arī miera laikā, kā pagātnē, tā arī nākotnē, mums ir maz pazīstami. Pārtikas saimniecībā tagad galvenā kārtā iedzīvotājus interesē pārtikas sadales jautājumi, turpretim pārtikas nodrošināšanas un ražošanas problēmas mazāk ievērotas. Pareizi saprastā pārtikas politikā šīs divas jautājumu grupas tomēr nav šķīrojamas, bet ir kopīgās darbības divi svarīgi izpausmes veidi.

Vācu pārtikas lietu speciālisti pareizi aizrāda, ka jau sen pirms kara sākuma 1939. gadā vācu tautas saimniecība bija krasī novērsusies no liberālās jeb kapitālistiskās saimniekošanas veida un pārvērtusies par valsts vadītu un regulētu saimniecību. Tas it sevišķi zīmējas uz pārtikas saimniecību, kas ar nacionālsociālistiskās kustības nākšanu pie varas tika pārkārtota pavisam pēc jauniem principiem un jaunās organizācijas. Tādēļ, izceļoties karā, vajadzēja tikai pastiprināt un izplēst šīs jaunās organizācijas darbību, vajadzēja, tā teikt, kāpināt tās darbības gradu, bet būtība un pamatnoteikumi palika tie paši, jo tie bija cieši saauguši ar vācu dinamisko nacionālsociālistisko kustību. Pašreiz visnotaļ uzsverot frontes vajadzības un pilnā mērā kalpojot kara uzdevumiem, tomēr pēc iespējas netiek aizmirsti arī citi uzdevumi, kādi pārtikas saimniecībai piekrīt sakarā ar nacionālsociālisma nākotnes mērķiem.

Vācu pārtikas lietu organizātors *Herbert Backe* savā pazīstamajā grāmatā «Um die Nahrungsfreiheit Europas. Weltwirtschaft oder Großraum» uzsver, ka pārtikas saimniecība vairāk kā jebkad ir politisks faktors un ka šis karš netiek vests tikai dienšķās maizes dēļ; tās uzdevums tagad ir visas Eiropas pārtikas brīvība. Līdz ar to pārtikas uzdevumi kļūst par svarīgiem

un izšķirējiem nevien starptautiskajā plāksnē, bet arī veidojot jaunu plašas saimniecības telpu Eiropā. Tomēr pārtikas saimniecības jautājumi nav tikai materiālu parādību kārtošana un pārveidošana, tie prasa arī pilnīgi citu garīgu pieeju šiem jautājumiem, prasa zināmā mērā garīgu lūzumu un evolūciju.

Pieejot pārtikas saimniecībai no šī viedokļa, tad arī vajaga šo saimniecību uztvert ne tikai kā kara saimniecības parādību, bet kā kustību ilgākam laikam ar plašiem sociāliem un ideoloģiskiem uzdevumiem. Tikai šādi plašāki saprastā vācu pārtikas saimniecība dod iespēju saprast tās būtību un uzdevumus nākotnē, pēc kara.

Lauksaimniecības un pārtikas lietu kārtošana Vācijā balstās uz tiem svarīgiem iestādījumiem, kas nodibināti tūlī ar nacionālsociālistu nākšanu pie varas un kas viens no otra iekšēji nav šķījami. Tie ir: 1) dzimtzemnieku mājas, 2) jaunā tirgus organizācija un 3) pārtikas devēju kopības jaunie uzdevumi un organizācijas. Dzimtzemnieku māju likumiem vajadzēja dzimtmāju zemniekus atraisīt no vecajām kapitālistiskajām saitēm un viņiem nodrošināt stabilu bezkrižu stāvokli; jaunai pārtikas un tirgus kārtībai turpretim vajadzēja dot lauksaimniecībai drošu darba iespēju un ražošanas nemitīgu celšanu, ar lauksaimniecības produktu cietajām cenām un ar valsts vadītu agrārpolitiku atbrīvojot lauksaimniekus no komplikētā un nedrošā liberālās saimniecības cenu mehanisma.

Apskatot plašo vācu pārtikas saimniecību, mēģināts to darīt divos galvenajos posmos: A) pārtikas saimniecība pirms kara un B) pārtikas saimniecība kara laikā, pie kam kā vienā, tā otrā gadījumā ar nolūku šinī vietā galvenā kārtā uzsvērti organizācijas jautājumi, cerot atgriezties pie pārējiem jautājumiem vēlāk.

A) *Pārtikas saimniecības organizācija pirms kara.*

Iemesli, kas radīja jauno tagadējās Lielvācijas pārtikas un lauksaimniecības organizāciju, bija daudzi, bet šinī gadījumā atzīmējami tikai divi galvenie: a) tautas un armijas nodrošināšana ar visu nepieciešamo varbūtējos kara gadījumos un b) neciešamie spekulatīvie starptautiskā lauksaimniecības produktu tirgus apstākļi.

Pagājušais 1914.—1918. g. karš skaidri pierādījis, ka Vācija pārtikas apgādes un nodrošināšanas ziņā bija pilnīgi nesagatavota un milzīgajām modernā kara saimniecības prasībām nepiemērota. Iedzīvotāju skaits no 1870. g. līdz 1914. g. bija audzis par 20 miljoniem un sakarā ar straujo industriālizāciju šis iedzīvotāju pieaugums arvien vairāk aizplūda pilsētās. Līdz ar to nepieredzēti strauji auga pieprasījums pēc dažādiem lauksaimniecības, bet it sevišķi pēc lopkopības, ražojumiem. Kaut gan ar zinātnes (agronomijas, ķīmijas) un tehnikas progresu ļoti bija kāpinātas lauksaimniecības ražotspējas, tomēr 1909.—1913. g. Vācijai vajadzēja ievest no ārzemēm gandrīz 2,5 milj. t kviešu un 3,3 milj. t miežu, galvenā kārtā no Krievijas un 0,8 milj. t kukurūzas no Amerikas. Bez pārtikas labības vēl vajadzēja ievest ļoti lielus daudzumus lopbarības un eļļas augu un to sēklas (6,7 milj. t). Vispār, pārtikas bilances izlīdzināšanai vajadzēja ievest līdz 20% vajadzīgo pārtikas vielu par 2 miljardiem zelta marku; līdz ar to atkarība no ārzemēm un no starptautiskiem tirgiem kļuva arvien lielāka. Šīs pašas lielās atkarības nelabvēlīgas sekas tad arī spilgti izpaudušās tūlīt pašos pirmajos kara gados, bet it sevišķi šī kara pēdējā posmā. Vispār, 4 kara gados cilvēkam vajadzīgais pārtikas kaloriju daudzums noslīdējis no 2.600 līdz 1.100; visvairāk slīdēja taukvielu un cukura devas (sīkāk skat. Dr. prof. A. Schürmann *Deutsche Agrarpolitik*, 311. lpp.).

Šādu neciešamu un kaitīgu pārtikas devu samazinājumu radīja nevien pārāk lielā atkarība no ārējiem tirgiem, bet arī toreizējās liberālās saimniecības agrārpolitikas un organizācijas kļūdas. Karā Vācija iestājās pārtikas nodrošināšanas ziņā pilnīgi nesagatavota; pat izsludinot mobili-

zāciju, valdība nebija turējusi par vajadzīgu izstrādāt pārtikas sagādes un nodrošinājuma plānu (bet optimistiskā garā ieturētā oficiālā statistika pārāk augstu novērtējusi lauksaimniecības ražošanas spējas). Pat līdz 1917. g. trūcis plānveidības uztura sagādē, apmierinoties vienīgi ar gadījuma rakstura un visnepieciešamākiem ražojumiem. Lai varētu, piemēram, sagādāt tik ļoti vajadzīgo pārtikas labību, neapdomāti ķērās gan pie cukurbiešu lauku vai spirta dedzinātavu ierobežojumiem, gan arī pie bēdīgi slavenās cūku izkaušanas (ap 9 miljoni), lai tādā ceļā sagādātu iztrūkstošo kartupeļu daudzumu, pienācīgi neapsverot ļoti svarīgo taukvielu sagādes problēmu. Trūkstot cūkām, vajadzēja ķerties pie govsluopu pastiprinātās kaušanas u. t. t.

Jo spilgti šādas neplānveidīgas pārtikas politikas sekas izpaudās cenu pieaugumā un vispār cenu politikā; bija gan lielāko tiesu noteiktas augstākas cenas, bet nepastāvēja cietās cenas, uz kādām dibinās tagadējā Lielvācijas cenu politika. Sakarā ar aprādīto pārtikas apgādes lietas arvien vairāk izslīdēja no vadītāju iestāžu rokām, pārtikas līdzekļu aprūka, cenas drudzaini auga, ziedēja spekulācija, bet trūkums un bada rēgs pamazām sagrauza iedzīvotāju veselīgas pretestības spējas un morāli. Vecās Vācijas sabrukumu tādēļ arī lielā mērā pieraksta nenokārtotajiem pārtikas apstākļiem, kas bez tam maksājuši simtu tūkstošu cilvēku dzīvību un iedzīvotāju veselības traucējumu ilgākam laikam.

Bez šīm tiešajām nenoorganizētās un nepareizās pārtikas politikas sekām jāatzīmē vēl ar to saistītās lauksaimniecības ražotspējas samazināšanās; ražošana kļuva ekstensīvāka un iedzīvotāju labklājības līmenis slīdēja. Pat vēl 1923. g. inflācijas laikā vācu iedzīvotāju pārtikas stāvoklis nebija labāks kā pašos pēdējos kara gados.

Dabiski, ka vērojot šādas pag. pasaules kara pārtikas saimniecības bēdīgās sekas un paredzot neizbēgamo starptautisko konfliktu sakarā ar nelaimīgo Versaļas diktātu, laikus vajadzēja jau rūpēties par jaunu, pareizāku saimniecības vadību un pārtikas nodrošinājumu. Bet ne parlamentārā iekārta, nedz arī ar to saistītā kapitālisma saimnieciskā sistēma neļāva saimniecību

plānveidīgi kārtot un lauksaimniecības ražošanu vēlami pacelt. Ar muitas politiku gan mēģināja nedaudz aizsargāt lauksaimniecības ražojumus, bet jau 1928/29. g. saimn. krīze šādus bailīgus mēģinājumus pilnīgi izjauca, jo noslēgtie saimnieciskie līgumi ar vadītāju lielākās labvēlības klauzulu un ieslēgšanās pasaules saimniecībā to nepieļāva. Tomēr arī šinī nelabvēlīgajā laikā Vācijas lauksaimniecības ražotspēja auga, it sevišķi lopbarības sagādē. Jau 1928. g. sasniegts 1914. g. mājlopu skaits un 1930/32. g. sasniegts gandrīz priekškaļa laukaugu kopražas stāvoklis. Sevišķi uzplauka lauks.-ražojumu pārstrādātāja rūpniecība un ar to saistītā sadales un tirdzniecības organizācija un prakse.

Tomēr arī šinīs labākajos gados pirms tagadējā kara darbojušies tie paši agrākie dzinējspēki: iedzīvotāju skaita straujš pieaugums un koncentrēšanās pilsētā, tehnikas organizācija un darba dalīšanas progress, kas kopā kāpināja gan ražošanu, bet nevarēja apmierināt iedzīvotāju pieaugošās pārtikas prasības. Turpinājās, kaut arī citādā veidā, agrākās pārtikas saimniecības nenoteiktība un līdz ar to nedrošība, kā arī atkarība no starptautiskajiem tirgiem; turpretim iekšzemē, tāpat kā agrāk trūka plānveidības, jo pārtikas sagāde bija katras mājsaimniecības un katra individa privāta lieta. Ražotāju, pārstrādātāju, tirgotāju un patērētāju darba novadīšana kopīgām patiesām tautas vajadzībām, bet ne tikai rentabilitātei un peļņai, tādēļ nebija iespējama. Darbojās brīvo saimn. spēku spēle un tirgus automatisms, kam vajadzēja radīt visu minēto saimniekotāju spēku izlīdzinājumu un iecerēto harmoniju, bet kas to praksē nerādīja. Starptautiski tirgotāji ar savām biržām un finanču kapitālu kā labāki un veiklāki šādas konkurences apstākļu tehnikas un aizkulišu pazinēji arvien vairāk ieņēma vadītāju stāvokli. Nevis cilvēku un tautas vajadzības noteica ražošanu un piegādi, bet gan svārstīgās cenas un tirgi, kas ar lētajām precēm nereti apdraudēja vietējo ražošanu un to ruinēja. Privātās intereses un peļņa atspieda tautas, nacionālās, politiskās un sociālās vajadzības pašā pēdējā vietā, jo valdīja kaila ekonomika.

Arī zemnieks pēdējos priekškaļa gados arvien vairāk tika ierauts mainīgos lieltirgu, cenu un naudas apstākļos, jo viņam vajadzēja pirkt pavairotā daudzumā nevienmākslīgos mēslus, mašīnas un citus ražošanas līdzekļus, bet arī apģērbu, pārtiku un citus mājsaimniecības priekšmetus, ko senāk viņš izgatavoja pats savā saimniecībā.

Bija izrēķināts, ka vācu zemnieks tanī laikā tikai apmēram $\frac{1}{4}$ no minētajām mantām iegādājies pašapgādes ceļā, bet pārējās viņam vajadzēja pirkt no starpnieka vai tirgotāja. Tieši lauksaimniecība ir raksturīga ar lielu skaitu mazu un sīku preču piedāvātāju un piegādātāju, kas izkaisīti plašajās lauku teritorijās, kur preču sadale un transports arvien radījis grūtības. Līdz ar to starpniecības peļņa tanīs nozarēs arvien bijusi nesamērīgi augsta, ar ko laukiem atrāva tik ļoti vajadzīgos līdzekļus, grūda tos arvien dziļāk parādos. Tas it sevišķi notika tādos apvidos un tādos gadījumos, kur šī starpniecības tirdzniecība kopā ar kredīšanu pieņēma spekulatīvu un augļošanas raksturu, jo izkaisīta, vāji organizēta zemnieku masa nevar katreiz pārrēķināt sarežģītos tirgus apstākļus, nedz arī var pārzināt visus dažādas rūpniecības, tehnikas un tirdzniecības prakses sīkumus. Gan pašdarbības pasākumi arī liberālajā tautsaimniecībā ļoti cēla lauksaimniecību un sekmīgi kārtēja pārtikas lietas, it sevišķi tādās speciālās nozarēs, kā piensaimniecībā, tomēr pamatā novērst daudzos lauks. produktu tirdzniecības trūkumus tie tomēr nevarēja, jo pati šī lauku kooperācija taču arī bija tikai liberālās tautsaimniecības bērns.

Bez tirgus labākas kārtošanas, bez lauksaimniecības ražošanas ilgstošas kāpināšanas, bez tautas pārtikas nodrošināšanas kara u. t. l. gadījumos vēl arvien jāatceras nacionālsociālisma tieši pēdējā laikā pasvītrotā pārtikas brīvība. Pēdējo nacionālsociālisms uzskata par savu nacionālās atsvabināšanas pamatu, atbrīvojoties no kapitālistiskās starptautiskās saimniecības un veidojot Eiropas plašas telpas saimniecību. Blakus labam ciņas spējīgam kara spēkam un tehniski labi iekārtotai rūpniecībai katram tautas piederīgam jānodrošina sava iztīka un dienīška maize kā miera, tā

arī kaŗa laikā. Šos plašos un svarīgos uzdevumus nevar veikt vecās daudzās organizācijas un iestādes, bet jārada kopīga pavisam jauna organizācija. Pēdējā rūpējas nevien par saraŗoto labumu racionālu sadali, tirdzniecību un cirkulāciju, un par patērētāju kārtīgu apgādi ar visu nepieciešamo; tās uzdevums ir arī raŗošanas veicināšana un celšana, raŗojumu arvien labāka pārstrādāšana un izmantošana, lai ar to visiem tautas locekļiem dotu iespēju pavairot viņiem vajadzīgo uzturu un lai celtu un uzturētu tautas dzīvo spēku.

Tikko minētajiem uzdevumiem tūliņ pēc nacionālsociālisma nāksanas pie varas un gandrīz vienā laikā ar dzimtmāju zemnieku likumiem, saskaņā ar 1933. g. 13. sept. un vēlākiem likumiem, nodibināts īpats vācu iestādījums — *Reichsnährstand*, kas burtiskā tulkojumā nozīmētu valsts pārtikas sagādātāju kārtu. Bet tāds tulkojums ne tikai ir daudzvārdains, bet neizteic pilnā mērā arī šī iestādījuma būtību, jo kaut arī «Stand» burtiski nozīmē to pašu, ko vārds «kāŗta», tomēr pēdējo latviešu valodā vairāk lieto juridiskā nozīmē, turpretim šinī gadījumā tam ir sabiedriski saimnieciska nozīme. Būtu jārunā, ja tā varētu teikt, par saimniecisku kārtu. Tāpat šinī gadījumā pilnā mērā nevarētu lietot īsāku vārdu korporācija, kas piemērots īpatiem Itālijas apstākļiem. Ja arī starp šiem diviem iestādījumiem ir daudz līdzības, tad organizācijas ziņā ir liela starpība jau tanī ziņā vien, ka Itālijā darbojas 22 korporācijas un vietējās organizācijas veidotas citādi.

Saskaņā ar likumu (§ 1.) «*Reichsnährstand*» ir vācu zemnieku un vācu lauksaimniecības, kā arī lauku kooperācijas lauksaimniecības raŗojumu sīk- un lieltirdzniecības un lauksaimniecības pār- un apstrādātāju pārstāvniecība; tai ir publiski tiesiska pašvaldības kopība. (*Körperschaft*.) Mums visparastāki Reichsnährstand'a jēdzienu saista ar kaŗa saimniecības vai pašvaldības iestādes jēdzienu, kas arī tikko minētajā likuma pantā ir speciāli atzīmēts. Bet bez tam šim iestādījumam ir arī vēl cita plašāka nozīme: tā ir lauksaimniecībā nodarbināto arodiska kopība, un tā ir arī pārtikas saimniecības kopība, sakarā ar jauno tirgus kārtību.

Šos dažādos Reichsnährstand'a jēdzienus atspoguļo arī *plašais dalībnieku kontingents*, ko noteic jau vācu likumos skaidri definētais lauksaimniecības jēdziens. Tāpat kā Itālijas korporācijās arī Reichsnährstand'a ietelp ne tikai lauksaimniecībā tieši nodarbinātie, bet arī tie, kas transportē vai pārstrādā lauksaimniecības raŗojumus (lauks. rūpniecība un amatniecība), tāpat kā arī tie, kas tirgojas ar tiem. Sīkāki precizējot dalībniekus, tos var sadalīt 5 galvenajās grupās:

a) Lauksaimniecībā nodarbinātie vai ar viņiem tieši saistītās personas, kā lauks. pasākumu īpašnieki, nomnieki, lietotāji, to ģimeņu piederīgie, strādnieki, darbinieki, ierēdņi, pat dažos gadījumos agrākie īpašnieki vai lauks. īpašumu lietotāji.

b) Lauku kooperatīvi kopā ar to savienībām un revīzijas apvienībām, kā arī ar blakus organizācijām, kā preču un kredita vajadzībām dibinātās sabiedrības.

c) Lauku tirdzniecība un lauks. raŗojumu pār- un apstrādātāji — kā fiziskās, tā juridiskās personas. Reichsnährstand'am tādā kārtā pieskaitīti daži tādi rūpniecības uzņēmumi, ko agrāk lauks. rūpniecībai nepieskaitīja. Praksē šo piederību noteic pārtikas un lauks. ministrs saziņā ar saimniecības ministru, atkarībā no tā, kāda nozīme ir, piem., vietējām izejvielām; izslēdz tādus uzņēmumus kā tabakas un linu fabrikas. Visi lauks. rūpniecības, amatniecības un tirdzniecības uzņēmumi iedalīti 10 grupās. Ieskaitīti arī atsevišķi sīktirdzniecības uzņēmumi, kas tirgojas ar pārtikas līdzekļiem ar attiecīgiem tirdzniec. pārstāvjiem, aģentiem, komisionāriem vai mākļiem. Viesnīcas no šīs grupas izslēgtas.

d) Reichsnährstand'a īpaši ietilpināti ierīkojumi, biedrības, apvienības u. tml. Tā pie šīs grupas pieder vācu diplomēto lauksaimnieku jeb agronomu valsts biedrība, dārzkopju, zivkopju, zirgkopju u. c. līdzīgas biedrības un apvienības.

e) Dažādas kopas (*Zusammenschlüsse*), kas radušās vai radīsies raŗošanas, sadales un cenu regulēšanai. Tādas, piem., ir savienības, kas radušās labībai vai piensaimniecībai, sakarā ar speciāliem likumiem un ar tirgus kāŗtošanas uzdevumiem. Kaut

arī šīs kopas (skat. zīmējumu 111. lpp.) katra savā nozarē visus tirdzniecības uzdevumus kārtot patstāvīgi, tās tomēr savā darbībā padotas Reichsnährstand'a uzraudzībai un ietekmei, kas atbild par visu tirgus norisi un kam pieder arī augstākā vadība.

Dr. W. Saure (Dr. H. Reischle und Dr. W. Saure. Der Reichsnährstand. Aufbau, Aufgaben und Bedeutung), raksturodams daudzās biedrības un savienības pirms 1939. g., raksta, ka blakus lielajām organizācijām «Reichslandbund», «Christliche Vereinigung» un vairākām kamerām pastāvējušas ļoti daudzas biedrības, savienības un interešu apvienības, kuŗas dibinātas gan aiz politiskiem, gan reliģiskiem motīviem. «Kas lasījis daudzu simtu likvidēto grupu un biedrību listi, tam šermuļi pārskrien muguru.» Tagad visām biedrībām, savienībām vai apvienībām, kas saimnieciski-politiski, arodnieciski vai kultūras laukā rūpējas par lauksaimniecību jeb skaitās par augstāk uzskaitītiem Reichsnährstand'a locekļiem, jāizbeidz sava darbība vai jāieslēdzas jaunajā apvienotajā organizācijā, kas ir vienīgi pilntiesīgā.

Atšķirībā no privātām organizācijām, piederība Reichsnährstand'am ir obligāta, tāpat kā uzliktie maksājumi pildāmi līdzīgi nodokļiem. Tas ir pienākums, no kuŗa pildīšanas nevar izvairīties.

Reichsnährstand'am, kā to vēlāk redzēsim, ir daudz plašāki uzdevumi un tiesības, nekā lauksaimn. vai zemnieku kamerām, un tādēļ tā sastāvdaļas dažā labā ziņā vairāk līdzinās valsts iestādēm, kaut arī tās skaitījās tikai par arodiskām pašvaldības organizācijām. Agrākās kameras lauks. un zemnieku savienības vai biedrības tika likvidētas vai pakļautas jaunajai koporganizācijai. Visā Reichsnährstand'a organizācijā ļoti stingri ieturēts vadonības princips; tas nozīmē, ka reģionālās (zemju vai apriņķu) vai arodiskās organizācijas un nodaļumi nav vis patstāvīgas kopības, kādas bija dažas kameras, bet tās ir tikai pārvaldes vietas. Līdz ar to tām nav arī tiesības, piem., iegūt bez atļaujas zemes īpašumu. Vienīgais likumīgais pārstāvis ir valsts zemnieku vadītājs (Reichsbauernführer), kas, protams, vajadzības gadījumā var piln-

varot vietējos organus; viņa pastāvīgais pārstāvis ir Reichsobmann.

Kādi tad ir Reichsnährstand'a vispārējie uzdevumi? Reichsnährstand'a uzdevumi ir, nesot atbildību valsts un tautas priekšā, saslēgt savus piederīgos par vācu tautas uzbūves, uzturēšanas un stiprināšanas dzīvespēcīgu balstu. Reichsnährstand'a īpašs uzdevums ir veicināt vācu zemniecību un lauksaimniecību, lauksaimniecisku kooperāciju un lauku tirdzniecību, kā arī lauksaimniecības ražojumu pārstrādātājus un apstrādātājus, kārtot saimnieciskās un sabiedriskās lietas savu piederīgo starpā, panākt apvienoto spēku dažādu centienu izlīdzinājumu vispārības labā, atbalstīt valsts iestādes visos savos jautājumos, bet it sevišķi iesniedzot savus atzinumus vai dodot lietpratējus. Pirmā acumirklī liekas, ka tie vispārējos vilcienos ir tie paši uzdevumi, ko senāk mēģināja sasniegt dažādas biedrības vai kameras, tomēr savā būtībā tie ir daudz plašāki un dziļāki sakarā ar nacionālsociālisma īpato zemnieku, tautas un valsts nozīmes uztveri. Bez tam nākuši klāt daži pavisam jauni uzdevumi par dzimtzemniekiem, par dzimtu, rasi u. t. t.

Reichsnährstand'a organizācija, tāpat kā visa nacionālsociālistiskā kustība, veidota ļoti viengabalaini, stingri viscaur ieturot vadonības principu, izlietojot gan savu uzdevumu sekmīgai veikšanai nopietnākās līdzšinējās lauks. organizācijas, kameras un kooperatīvus. Plašajā organizācijā saskatāmas 4 galvenās pakāpes: 1) vadība un tās centrālās pārvaldes iestādes ar valsts zemnieku padomi un zemnieku dienām, 2) provinču jeb atsevišķu zemju zemnieku kopības (Landesbauernschaft), kādu pavisam ir 26, no tām 20 vecajās Vācijas robežās, 3) apriņķu kopības, un 4) pagastu jeb iecirkņu zemnieku kopība.

Provinču un apriņķu zemnieku kopību un to vadītāju uzdevumi Reichsnährstand'a uzbūvē paredzēti diezgan plaši, jo zemniekiem kā viena dzīves veida lielai grupai ir liela nozīme. Vispirms tie ir aroda un pārtikas jautājumi; tāpat daudzie tirgus kārtošana likumi un noteikumi tieši vai netieši skar zemnieku kopības. It sevišķi plaši uzdevumi tam piešķirti dzimtzemnieku lietās, t. s.

iekšējās kolonizācijas jautājumos. Arī daudzos citos likumos paredzēta zemnieku aktīva līdzdarbība, piem., lauku īpašumu maiņas gadījumos, zemes apsaimniekošanas nodrošināšanā, fideikomisu lietās, zemes sagādāšanā kaŗa iestāžu vajadzībām, apbūves jautājumos, ierīkojot plašākas dzīvojamo ēku grupas, kanalizācijas un taksācijas lietas, kā arī mežu jautājumos. Arī zemnieku kultūras vajadzības, paradumi un ar tiem saistītie ētiskie jautājumi ir zemnieku kopību svarīgākie uzdevumi, jo Reichsnährstand'a orgāniem jā rūpējas nevien par saimnieciskām, bet arī par sociālpolītiskām lauksaimnieku lietām.

Bez tikko minētā reģionālā sadalījuma pastāv vēl organizatorisks sadalījums pēc lietu būtības, un šis sadalījums izpaužas Reichsnährstand'a pārvaldes iestāžu ārējās darbības sadalījumā galvenajās nodaļās. Pēdējo parasti ir trīs (izņemot zemāko jeb pagastu iestādes), neskaitot iekšējās pārvaldes trīs nodaļas (ABC) personālu, finanču vai preses lietām. Pirmā valsts galvenā nodaļa (I) rūpējas par lauku strādātāju *cilvēku* (Mensch) garīgā, sociālpolītiskā, saimnieciskā un tieši cilvēciskā ziņā. Šie uzdevumi vispārējos vilcienos ir tādi pat kā parastajām lauks. biedrībām; no jauna nāk klāt tādi svarīgi jautājumi, kā domas izkopšana par zemi un cilvēku asinīm, par dzimtzemniekiem, par jaunu vācu zemnieku nometināšanu un jaunu saimniecību dibināšanu, par attiecību kārtošanu dažādu lauks. uzņēmumu darbinieku starpā. Šī nodaļa tagad galvenā kārtā interesējas par agrārpolītiku (skat. chroniku).

Otrā (II) nodaļa interesējas galvenā kārtā par *lauku māju* (Hof) un par šo māju kā saimnieciskās darbības vietu; tās uzdevums tāpat ir vācu lauksaimniecības arodiskā un tehniski zinātniskā veicināšana. Tie ir uzdevumi, kuŗus agrāk lielāko tiesu uzņēmās lauks. kameras un dažādas nozares, kā graudkopība, lopkopība, dārzkopība u. t. t. Šo nodaļu skaŗ arī vairāki tirgus jautājumi no ražošanas, bet nevis no sadales viedokļa. Tāpat ražu celšana («ražu kaujas»), saimniecību vadība un padomdošana, nodokļu lietas un privāti meži padoti šai nodaļai.

Trešās (III) nodaļas uzdevums ir *tirgus kārtošana* (Markt), sakarā ar speciālo tirgus

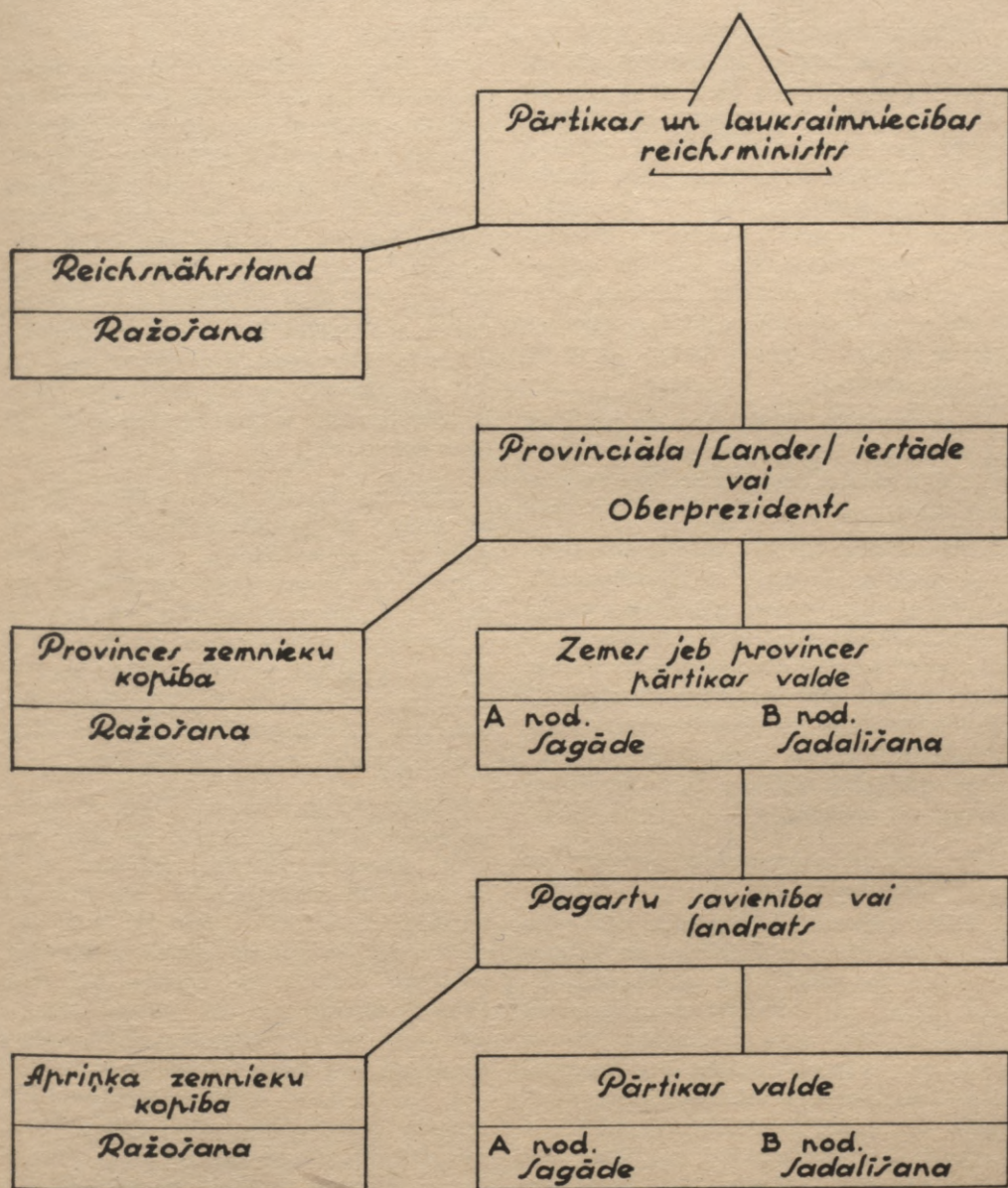
kārtību (Marktordnung). Šī ir viena no plašākajām un uzbūves ziņā komplicētākajām nodaļām, jo tanī tieši vai netieši iekļaujas lielākā daļa lauksaimniecisko organizāciju, centrālo savienību, apvienību un arī Reiffen'sen'a tipa kooperatīvu. Tādēļ labākas pārskatāmības labā sniegta šīs valsts galvenās nodaļas iedalījuma schēma (pēc prof. Dr. Ar. Schürmann'a), kas jo sevišķi var interesēt arī mūsu saimniecisko organizāciju darbiniekus, sakarā ar mūsu saimniecisko organizāciju pārkārtošanu.

Trešās valsts galvenās nodaļas darbība izpaužas trijos virzienos: a) pārraudzība par dažādām saimn. kopām, b) vispārējie tiesību jautājumi par tirgu, par apvienībām, par likumā paredzētām šķirējtiesām u. t. t., c) tīri saimnieciski tehniski jautājumi, kas skaŗ tirgu kārtojumu, ražojumu sadali vai pārstrādāšanu.

Reichsnährstand'a III galv. nodaļa saimnieciskajām savienībām (Wirtschaftsverbände) dod tikai galvenos norādījumus, bet to realizēšana bija viņu pašu lieta, jo tirgus kārtojuma centrā tomēr vajadzēja stāvēt šādām tirgus savienībām katrai svarīgākai nozarei ar samērā plašām pilnvarām. Šādas savienības apvienoja visas šīs nozares darbiniekus dažādās nodarbēs. Tā, graudu saimniecības savienība apvienoja nevien labības audzētājus, bet arī labības pircējus, dzirnavniekus, graudu un miltu tirgotājus un pat maizes cepējus. Arī pie apriņķu zemnieku kopībām šīm savienībām parasti atradās savas nodaļas. Turpretim uz augšu vietējās savienības apvienojās valsts mēroga galvenajās apvienībās (Hauptvereinigungen) ar sēdekli Berlīnē; tādu pavisam bija 10. Šo galveno apvienību uzdevums ir ierosināt un vadīt vietējo tirgus organizāciju darbību, it sevišķi tādos gadījumos, kad jādara darbs ar valstisku nozīmi vai kad vietējās organizācijas šādus plašus uzdevumus vienas nevar veikt. Par šīm saimnieciskām koporganizācijām ilggadējs vācu pārtikas lietu speciālists Dr. H. Reischle raksta sekojoši: «Šīs apvienības nav nekāds monopols par precēm, bet tās vada saimniekotāju gribu, cik tāl tas vajadzīgs kopīgiem saimnieciskiem uzdevumiem; kā saimniecības vadītājam instrumentam tām ir publiski tiesisks raksturs; to uzdevums ir kalpot jaunas kār-

Kara pārtikas ražošanas uzbūve.

tības veidošanai tālākā nākotnē tādā nozīmē, ka tām jāliek cilvēkiem apzinīgi un labprāt savus saimnieciskos spēkus nodot vispārības kalpībā. Šādas apvienības nav nekāda sacietējusi organizācija, jo pēdējai jākalpo dzīves vajadzībām, un nevar saimniecībai totālās saimn. organizācijas veidā uztipt kādu teorētisku schēmu, tādēļ atsevišķās galvenās nozarēs un dažādos periodos tās veidojas dažādi.»

Saimnieciskas savienības, apvienības vai kopas ir saimnieciskas un pārtikas dzīves kārtotājas organizācijas tikai viena svarīga sastāvdaļa. Turpretim importa regulēšanai svarīgākiem pārtikas produktiem, labībai, piena produktiem un taukiem, olām, lopkopības ražojumiem u. c. darbojās Lauksaimniecības un apgādes ministram pakļautie 5 valsts biroji (Reichszelle) un plašs kooperatīvu tīkls (skat. schēmu). Bez tam īpaši noteikumi pastāvēja tirdzniecībā ar vilnu un zīdu, ar sugas un citiem lopiem, eļļas un šķiedraugiem u. c.

Virszraudzība no valsts puses par visu plašo un sarežģīto lauku un pārtikas koporganizāciju piekrīt lauksaimniecības un pārtikas ministram, kas tanī pašā laikā ir visas valsts zemnieku vadonis.

Augstāk aprakstītais Reichsnährstand'a sadalījums trijās valsts galvenajās ārējās darbības nodaļās vispārējos vilcienos atspoguļojas arī Latvijas vietējās pašpārvaldības lauksaimniecības galvenās direkcijas sadalījumā trijās daļās jeb departamentos. Tikai saimniecisko iestāžu, organizāciju stāvoklis un savstarpējās attiecības, kā to beigās redzēsim, vēl veidojas.

B) Pārtikas saimniecības organizācijas kaļa laikā.

Plašie uzdevumi, kādi piekrīt vācu pārtikas saimniecības organizācijai un tās darbiniekiem jau miera laikā, un viengabalainība, kā arī cieša sadarbība ar valsts un partijas vadību, deva tai iespēju samērā viegli un pakāpeniski pāriet kaļa saimniecībā. Jau pirms kaļa sākuma pārtikas sagādātāju organizāciju darbībā lielā mērā bija ievērotas kaļa saimniecības prasības. Šinī ziņā starp kaļa sākumu 1914. g. un pēc 25 gadiem bija krasa atšķirība. Pastāvošo lauksaimniecības ražojumu, pārtikas līdzekļu

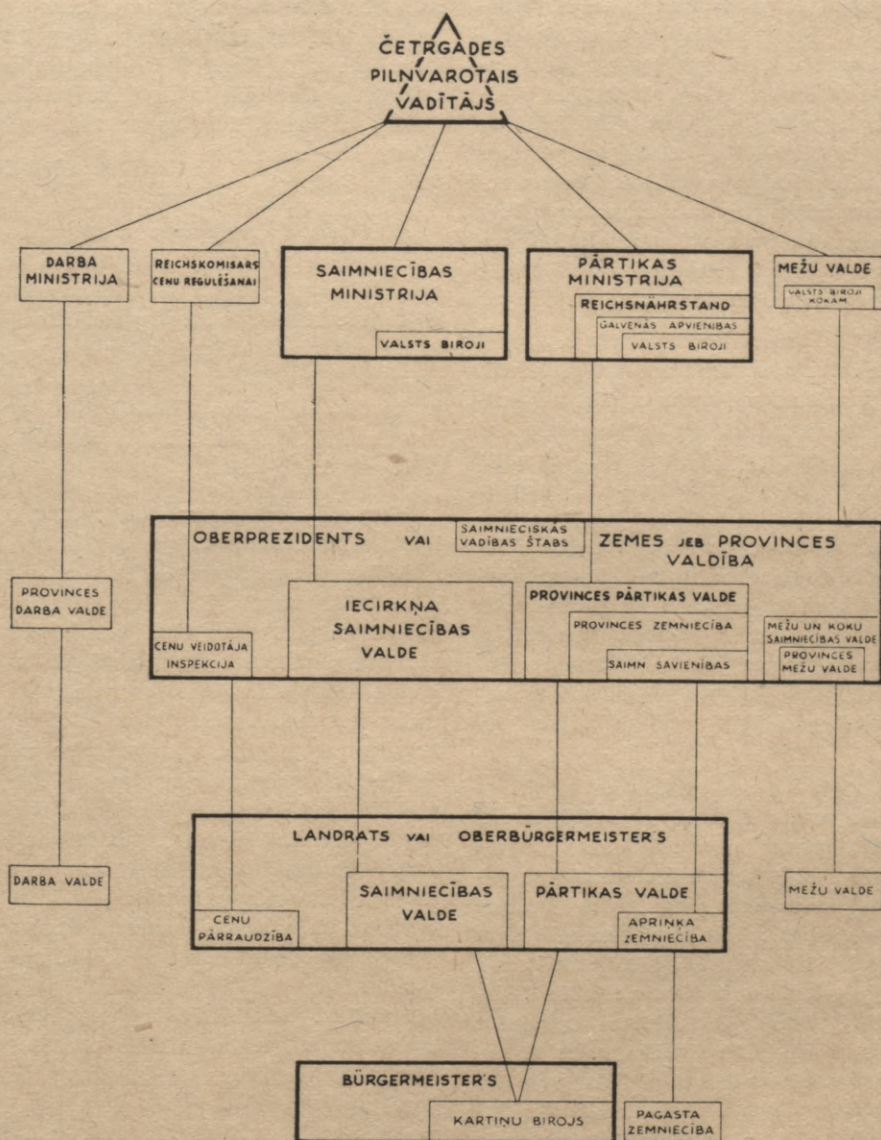
daudzumi un krājumi tagad bija labi pārskatāmi un pārkartojami. Saimnieciskās savienības, un it sevišķi valsts galvenās apvienības, varēja sekmīgi un tomēr īsā laikā agrārproduktus ievadīt valsts rokās, bet pašajam darbinieku un kontroles aparātam bija ilggadīga darba prakse un pieredze. Vajadzēja tikai jau pastāvošo organizāciju paplašināt, padarīt vēl viengabalaināku un piemērot kaļa saimniecības speciālām vajadzībām.

Valsts virszraudzības tiesības par arodu pašvaldības organiem tika pārvērstas par padotības tiesībām; tas nozīmēja, ka Reichsnährstand's visumā tika pilnīgi padots pārtikas un lauksaimniecības valsts ministram un līdz ar to I, II un III valsts galvenās nodaļas pakļautas minētai ministrijai. Pie atsevišķu zemju jeb provinču augstākajām pārvaldes iestādēm un Prūsijā pie Oberpresidenta nodibinājās īpašas provinces pārtikas valdes (Ernährungsämter); tāpat lauku apriņķos pie landrātiem, bet pilsētās pie Oberbürgermeister'iem arī nodibinātas savas pārtikas valdes.

Iecirkņu saimniecības valdes (Wirtschaftsamt) un speciālu mežu pārvaldes orgānu nozīme paplašināta, bet visas kaļa saimniecības organizācijas padotas četrģades plāna pilnvarotā vadībai, pie kam šīs plašās organizācijas četras agrāk minētās reģionālās pakāpes paturētas. (Skat. schēmu 113. lpp., kuļa ņemta no Dr. J. Müllenbusch'a grāmatas «Die Organisation der deutschen Ernährungswirtschaft» 1941. 72. lpp.).

Pārtikas valžu uzdevumā arī kaļa apstākļos pirmā vietā ietilpa lauku ražotāju pasākumu saimnieciska vadība, nodrošinot ar to kā lauku, tā arī lopkopības ražošanu un kopražas, kā arī savlaicīgu ražojumu piegādi, sadali un apsaimniekošanu. Minētiem nolūkiem pastāv īpaša ražotāju jeb māju karte (Hofkarte), kas dod pilnīgu pārskatu par saražoto, par pašpatēriņam vajadzīgo daudzumu, par nepieciešamo sēklu un beidzot par izpildīto nodevu apmēriem katrā saimniecībā. Bez tam šī valde pārrauga saimniekošanas un sadales ziņā saimniecisko apvienību vietējās organizācijas. Tas ir vajadzību apmierināšanas jeb sagādes uzdevums (Bedarfsdeckung), kas ietilpa pro-

LIELVĀCIJAS SAIMNIECĪBAS PĀRVALDE KĀRĀ LAIKĀ

vinču un aprinķu pārtikas valžu A nodaļas kompetencēs.

Bez tam šo pašu valžu otrs galvenais uzdevums ir *patēriņa rēgulēšana* jeb sadalīšana; šim nolūkam pārtikas valde savā otrajā jeb B nodaļā izveidoja pārtikas un arī vajadzīgās lopbarības vienmērīgam sadalīju-

mam savā iecirknī plašu kartiņu sistēmu. Jau ar 7. sept. 1939. g. pārtikas un lauksaimniecības ministra rīkojumu visi svarīgākie lauks. ražojumi skaitījās par pārgājušiem valsts rīcībā (beschlagnahmt).

Pārtikas valžu A nodaļas izveidojās no Reichsnährstand'a organiem, t. i. no pro-

vinču (zemju) vai apriņķu miera laiku zemnieku kopības, pārvēršoties līdz ar to par valsts iestādi. Turpretim B nodaļas iekārto attiecīgas valsts iestādes, kuŗām padotas pārtikas valdes. Pārtikas valžu vadītāji (Amtsleiter) tanī pašā laikā ir arī A nodaļas vadītāji. Provincēs viņš parasti ir provinces zemnieku vadītājs, bet apriņķos apriņķu zemniecības vadītājs. B nodaļas vadītāju iecel tās valsts vai komunālās iestādes vadītājs, kam padotas attiecīgas pārtikas valdes un šīs iestādes vadītāja (Behördenleiter) uzraudzībai pakļauts arī pats pārtikas valdes vadītājs, kaut arī pēdējais kā provinces vai apriņķa zemnieku vadītājs pēc būtības pārrauga darbību un dod vajadzīgos rīkojumus.

Saimnieciskās savienības pārtikas lietās padotas provinces vai apriņķa pārtikas valdēm. Galvenās saimn. apvienības saziņā ar attiecīgu provinces pārtikas valdi var savu uzdevumu veikšanai, blakus pastāvošajām saimn. savienībām atsevišķos iecirkņos ierīkot savas zemākās saimn. savienības (Unterverbände) vai novietot sevišķos pilnvarotos. Saskaņā ar pārtikas nodrošināšanas likumu noorganizētās galvenās apvienības (Hauptvereinigungen) kārtu lietderīgu ražojumu sadalījumu katrā savā nozarē ar savām apakšorganizācijām visas valsts apmēros.

Raksturīgi, ka arī kaŗa laika apstākļos Reichsnährstand'a sākumā aprādītā struktūra paliek negrozīta, ar nolūku, lai, kaŗam izbeidzoties, tas atkal varētu sekmīgi turpināt savus plašos valsts un tautas uzliktos uzdevumus. Kaut arī Reichsnährstand's kaŗa laikā pārvērtās par valsts iestādījumu, tomēr agrākās personālās un saimnieciskās attiecības paliek nemainītas. Sakarā ar minēto provinču vai apriņķu pārtikas valžu A nodaļu personālās, administratīvās vai tīri saimnieciskās lietas turpina kārtot Reichsnährstand's. Tāpat pēdējais turpina savu darbību kaut arī sašaurinātos apmēros tanīs nozarēs, kuŗas tieši neskaŗ kaŗa saimniecību, piem., dzimtzemnieku lietās u. tml.

Arī *Austrumapgabalus* ārpus Lielvācijas robežām tieši vai netieši skaŗ aprādītā vācu pārtikas sagādes un sadales organizācija, kaut gan apstākļi šeit ir citādi un kaut arī tur nepastāvēja tādas zemnieku organizāci-

jas kā Lielvācijā pirms kaŗa. Tur pārtikas lietu kārtošana nodota reichskomisāra un ģenerālkomisāru rokās. Blakus vācu civilpārvaldes iestādēm vai vietējiem pašpārvaldes organiem darbojas arī vairākas agrākās saimnieciskās organizācijas un kooperatīvi, bet bez tam vēl tādas monopolorganizācijas, kāda, piem., ir Zentral-Handelsgesellschaft-Ost für landwirtschaftlichen Absatz und Bedarf g. m. b. H. (ZHO), kuŗas darbība īsumā raksturota «Deutsche Zeitung im Ostland» (3. jūl. 1942. g.).

Līdz privātsaimnieciskū saimniecības veidu atjaunošanai Austrumapgabalos minētā sabiedrība nodibināta lauksaimniecības ražojumu izvietošanas un pārstrādāšanas pasākumu pārvaldīšanai pēc uzticības pilnvaras principa (Treuhandersch) ; tās uzdevums ir kaŗaspēka, kā arī civiliedzīvotāju apgādāšana ar pārtikas mantām. Sabiedrības centrāle atrodas Berlīnē.

Saskaņā ar reichsmaršala 1941. g. 27. jūlija rīkojumu un ar četrģades plāna vadības speciāliem norādījumiem, šī monopolsabiedrība kā Lielvācijas valsts uzticības pilnvarotā pārņem visus lauksaimniecības rūpniecības pasākumus un apģādā pārtikas nodrošināšanas un sadales organizācijas, centrālos kooperatīvus un citus pārtikas ierīkojumus ar ražošanas un patēriņa mantām. Nodibinot monopolsabiedrību pārtikas saimniecībā, domāts aizkavēt citu oficiālu vai pusoficiālu iestādģjumu pastāvēšanu; tās uzdevums nebūtu vienģgi cenu un tirģu kārtošana, bet arī visu pārģjo pārtikas saimniecības un lauku pasākumu apģienoģana (straffe Zusammenfassung). Tātad pēc būtģbas tas nav privātsaimniecģks pasākums, bet zināmā mģrā Lielvācijas pārtikas un lauksaimniecģbas ministrijai padotu valsts biroģu (Reichsstelle) apģienojums labģbas, lopu, piena produktu, tauku un eģģu, sģklu u. c. lauksaimniecģbas raģojumu lietģs (un it seviģģki ievedumos). Sabiedrģbas uzdevums nav augģta peģģņa, jo tā reichskomisģra uzraudģģbģ ievēd lauksaimniecģbas maģģinas un citus lģdzģģģus lauksaimniecģbai nepiecieģamus rūpniecģbas raģojumus un pģrdod tos zem Vācijas tirģus cenģm.

Bez tikko minģtģs Austrumu centrģlģs tirdzniecģbas sabiedrģbas Austrumapgabalos

darbojas vēl — *Landbewirtschaftungsgesellschaft Ostland g. m. b. H.* (L. O.), kas ar 16. I 1941. g. ir ģenerālpilnvarnieks publiskas zemes apsaimniekošanai un ir reichskomisāra orgāns.

Šīs sabiedrības uzdevums ir: 1) apsaimniekot līdzšinējos publiskos saimnieciskos pasākumus un 2) uzticības pilnvarā pārvaldīt Austrumapgabalu lauksaimnieciskos zemes īpašumus. Pirmā uzdevuma veikšanai tādā veidā var būt nozīme, ja kara laikā var iegūt lielākus vairojumus lauksaimniecības ražojumu un tos plašākos apmēros var piegādāt armijas vajadzībām. Kāpinot lauksaimniecības ražības, tiek ierīkotas paraugsaimniecības lauksaimniecības kultūras tālākai celšanai. Šos uzdevumus vislabāk cer veikt ar kopīgu vadību visiem šādiem pasākumiem.

Otram uzdevumam ir sevišķa nozīme Latvijā, Igaunijā un Lietuvā, jo tur boļševiku laikā visa zeme tika izsludināta par valsts mantu. Varbūtējai privatizācijai noteiktām zemēm vajadzīga uzticības pārvaldītāja nozīmēšana. Šādam nolūkam mi-

nētā sabiedrība izsludināta par ģenerālpilnvarnieku Austrumapgabalu publiskai zemes apsaimniekošanai un paredzēta tās aktīva līdzdarbība privatizācijas lietās.

Cik dažādi arī būtu pārtikas saimniecības apstākļi kara laikā, modernās pārtikas līnijas tomēr paliek skaidri nospraustas. Noslēgumam atliek tikai citēt jau agrāk minētā prof. Ar. Schürmann'a vārdus (385. lpp.): „Dzenoties pēc esošo pārtikas līdzekļu nokārtotas uztveršanas un sadales, kara pārtikas saimniecības vadība arvien pilnīgi apzinājusies, ka tautas nodrošinājums ar pārtiku beigās tomēr ir atkarīgs no ražošanas apmēriem; turpretim pagājušā pasaules kara ticība ātrai uzvarai noveda pie lauksaimniecības ražotāju spēku neievērošanas. Šīs pamatklūdas ļaunās sekas drīz vien rādīja, ka tieši rūpēm par ražošanu jābūt katras sekmīgas kara pārtikas politikas kodolam. Šai uztverei un šiem piedzīvojumiem jāpateicas, ka tagad atsevišķi zemju un aprīņu zemnieku vadītāji kļuvuši par pārtikas valžu priekšniekiem...”

NĪDERLANDIEŠI LATVIJAS SAIMNIECĪBAS VĒSTURĒ.

Reichskomisāra ievadītās sarunas par nīderlandiešu piedalīšanos arī šejienes saimnieciskā jaunuzbūvē radījušas interesi par nīderlandiešu lomū mūsu saimniecībā pagātnē. Sekojošā apcerējumā mēģināsim izvirzīt svarīgākās līnijas nīderlandiešu visai redzamā līdzdalībā Latvijas saimniecības vēsturē.

Latvijas politiskā vēsturē nīderlandiešus piemin jau pirmie vēstījumi par krustnešu gaitām Latvijā¹⁾. Tādēļ arī pilnīgi saprotams, ka tirgotāju starpā, kas seko krustnešiem, ir arī nīderlandieši. Tas dokumentēts vecākā krievu un rīdzinieku tirdzniecības līgumā, kas saglabājies līdz mūsu dienām — proti, starp Smoļenskas kņazu Mstislavu, no vienas puses, un Rīgas bīskapu, Zobenbrāļu ordeni, gotlandiešiem, Visbijas vācu tirgotājiem un Rīgas pilsētu, no otras puses, noslēgtajā 1229. g. tirdzniecības līgumā. Šī līguma Gotlandes recenziju starp citu apliecina *Бернярь одъ Вълкеръ, та два была изъ Грюнигъ*, t. i. tirgotājs Bernhards (Berneks) un Folkers no Groningas²⁾. Nīderlandiešu saimniecības vēsturē tas ir vecākais dokuments, kas liecina par nīderlandiešu tiešo līdzdalību Baltijas jūras tirdzniecībā³⁾.

Nīderlandiešu lomai Baltijas jūras tirdzniecībā 13. g. s. ir pa daļai gadījuma raksturs. Piemēram, 1272. g. bads Frīzijā mudina frīzus izrīkot ekspedīciju uz Baltijas jūru, lai iepirktu labību⁴⁾. No šādiem gadījuma braucieniem 14. g. s. sāk izveidoties pastāvīgie nīderlandiešu apmeklējumi Baltijas jūrā. Šajā laikmetā Baltijas jūras tirdzniecības valdniece ir vācu Hanzas savienība. Cik tālu nīderlandiešu tieši 14. g. s. plaukstošās pilsētas ir Hanzas locekles vai pida-

lās Hanzas organizētās jūras laupītāju apkaņošanas akcijās, tiktāl nīderlandiešu tirdznieciskie pasākumi nesastop Hanzas pretestību. To izskaidro apstākļi, ka nīderlandiešu līdzdalība Baltijas jūras tirdzniecībā 14. un 15. g. s. vēl ir samērā maza⁵⁾. Tomēr jau 15. g. s. sākumā Hanzas saeimās nīderlandiešus sāk uzskatīt par Hanzas sāncensiem, un dažāda rakstura aizliegumi un ierobežojumi noved pie četriem jūras kariem starp Hanzu un nīderlandiešiem laikā no 1426. līdz 1534. g.⁶⁾.

Pret nīderlandiešiem vērstie Hanzas savienības aizliegumi vienā ziņā nesaskanēja ar Hanzas Livonijas pilsētu, pirmām kārtām Rīgas, interesēm. Vēl neizpētītu iemeslu dēļ Rīgas tirgotāju pašu kuģniecība kopš 14. g. s. sāka samazināties, un lētie nīderlandiešu frakšu piedāvājumi mudināja rīdziniekus izmantot nīderlandiešu kuģniecības pakalpojumus. Ar to Rīga varēja arī apiet nepatīkamo Lībekas starpniecības monopoli tirdzniecībā. Turpretim rīdzinieku interesēs bija saglabāt savu tirdzniecības monopoli pret nīderlandiešiem un neļaut viņiem noslēgt darījumus Rīgas tirdzniecības aizmugures apgabalos. Interesu pretešķība starp Hanzu nīderlandiešu jautājumā, sevišķi tās vadoni Lībeku, un Livonijas pilsētām Rīgas vadībā izpaudās atklātā nepaklausībā. 1426. g. Valkas saeimā Livonijas pilsētas nolēma atcelt Hanzas lēmumu, kas aizliedza nofraktēt nīderlandiešu kuģus⁷⁾. Arī turpmākos Hanzas aizliegumus, kas bija vērsti pret nīderlandiešu kuģniecību uz Rīgu, pēdējā vienmēr ar sekmēm noraidīja. Ar to nīderlandiešu loma Rīgas tirdzniecībā arvien vairāk pieauga un nostiprinājās.

¹⁾ Sal. avotu atreferējumu: J. Kleijntjens, «Latvijas un Holandes attiecības no 13. līdz 19. gadsimtam», *Latvijas vēstures institūta žurnāls* 1938, 16. lpp.

²⁾ Līguma teksts vairākkārt iespiests. Pēdējo reizi: (A. Svābe, izd.) *Senās Latvijas vēstures avoti II* (Rīgā, 1937), 130. un sek. lpp. Līguma atreferējumu un komentārus sk. Z. Ābers, «Rīgas 13. g. s. tirdzniecības līgumi» *Senatne un Māksla* 1936, III, 27. un sek. lpp.

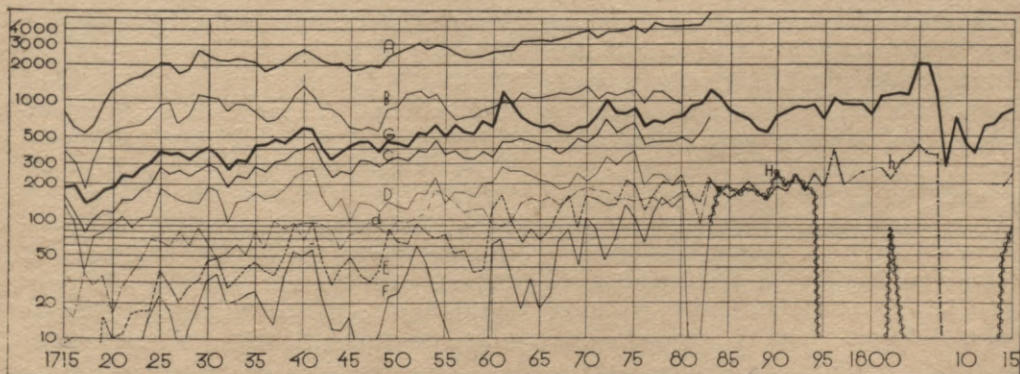
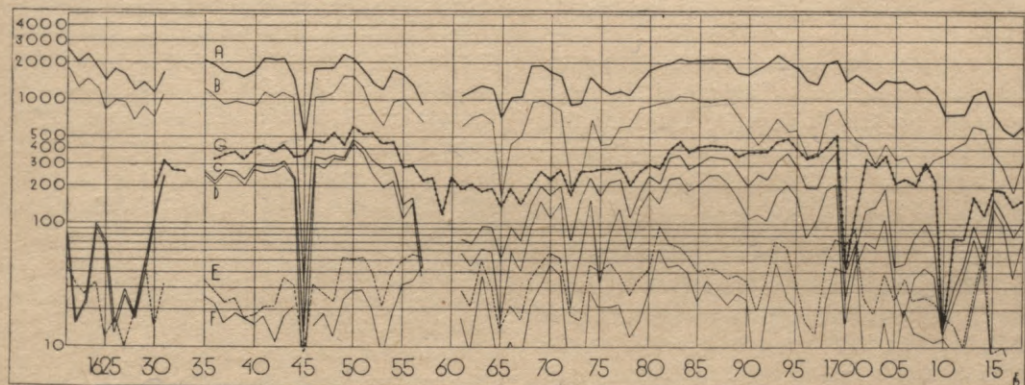
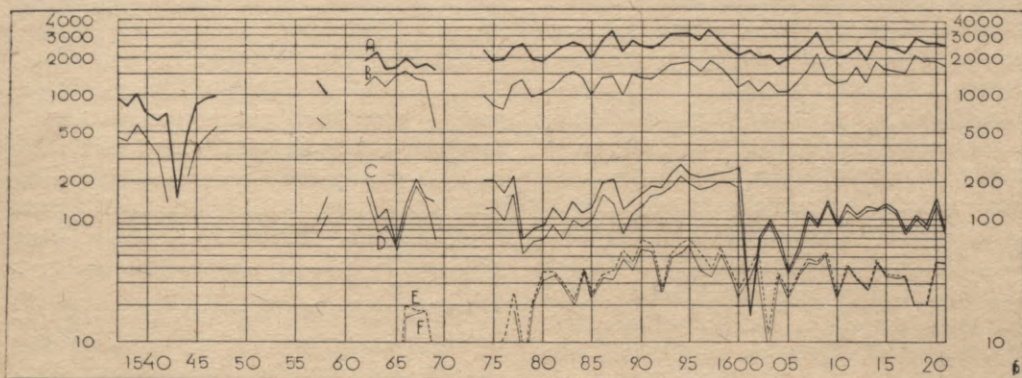
³⁾ Sk. avotu sakopojumu par Nīderlandes Baltijas jūras tirdzniecību (H. A. Poelman, izd.) *Bronnen tot de geschiedenis van den Oostzeehandel*. Rijks geschiedkundige publicatiën 35. ('S-Gravenhage 1917), 1. lpp.

⁴⁾ W. Vogel, *Geschichte der deutschen Seeschiffahrt, I* (Berlin, 1915), 189. lpp.

⁵⁾ E. Verviers, *De nederlandsche handelspolitiek tot aan de toepassing der vryhandelsbeginselen*, (Leiden, 1914), 32. lpp.

⁶⁾ Konfliktus pēc Hanzas recesiem attēlojis J. Kleijntjens, op. cit. 20. un sek. lpp.

⁷⁾ Hanzas un Livonijas pilsētu cīņas atreferējumu sk. G. Hollihn, *Die Stapel- u. Gästepolitik Rigas in der Ordenszeit (1201—1562)* (Leipzig, 1935), 60. un sek. lpp.

Caur Zundu rietumu virzienā izgājušo kuģu skaits: A — kopskaits; B — nīderlandiešu kuģu kopskaits; C — no Rīgas; D — nīderlandiešu kuģi no Rīgas; d — angļu un skotu kuģi no Rīgas; E — no Kurzemes; F — nīderlandiešu kuģi no Kurzemes.

Rīgas ostā ienākušo kuģu skaits: G — kopskaits; H — nīderlandiešu kuģu skaits; h — angļu un skotu kuģu skaits.

Avoti: A—F, Zunda muižas saraksti, N. E. Bang & K. Korst, op. cit.; G—h, 17, g. s. — autora izvēlumi no licenšu sarakstiem, 18. un 19. g. s. — O. A. Johnson «Arkivstudier i Latvia og Estland: Bergens og Norges handel på Livland i eldre tid», *Bergens historiska forening skrifter*. № 42, 1936 (Bergen, 1936), 107.—165. lpp. un *Beiträge zur Statistik des Rigaschen Handels* (Riga, 1866), 8. un sek. lpp.

Nīderlandiešu kuģniecība un tirdzniecība sevišķi sāka plaukt 16. g. s., īpaši gadsimtenā otrā pusē, kad sekmīgās neatkarības cīņas pēc gandrīz pilnīgas zemes izpostīšanas izraisīja strauju augšupeju Nīderlandes saimniecībā un kultūrā. Utrechta unija (1579. g.) un neatkarības pasludināšana no Spānijas (1581. g.) radīja patstāvīgo Nīderlandes valsti. Šai valstī, kuŗas vadība atradās pilsētu aristokratijas rokās un kuŗa ilgu laiku bija vienīgā republika Eiropā, saprotams, sevišķu vērību veltīja tirdzniecībai. Iegūstot irstošās Spānijas un tai pakļautās Portugales kolonijas tālajās dienvidjūrās un izcīnot sekmīgus kuŗus ar savu lielāko sāncensi Angliju, Nīderlande kļuŗ par varenu valsti un pasaules tirdzniecības centru.

Ar jaunajām saimnieciskām iespējām, kas pavēŗas dienvidos, nīderlandieŗi nebūt neatstāja novārtā Baltijas jūŗas tirdzniecību. Tieŗi otrādi, nīderlandieŗu loma Baltijas jūŗas kuģniecībā un tirdzniecībā kopŗ 16. g. s. pēdējā ceturkŗņā nākoŗajos simts gados arvien vairāķ pieaug.

Sāķot ar 16. g. s., mūsu rīcībā ir avots, kas ļauj izsekot kvantitatīvām pārmaiņām nīderlandieŗu Baltijas jūŗas tirdzniecībā. Šis avots ir Zunda muitas saraksti. Sāķot ar 15. g. s. sākumu, līdz 19. g. vidum Dānijas karalis aplika ar multu kuģus, kas caur Zundu devās uz Baltijas jūŗu vai nāķa no tās⁸⁾. Šis muitas dokumenti, kas saglabājuŗies kopŗ 16. g. s., ir ūnikums pasaules saimniecības vēstures avotu starpā. Lietpratīgos savilkumos izdoti, tie spēķ apķaismot daudzus Baltijas jūŗas piekrastu zemju saimniecības vēstures jautājumus⁹⁾, lai arī avots vēŗ nav pienāķīgi kritiski novēŗtēŗs¹⁰⁾.

Kaut arī Zunda muitas sarakstos neatspoguļojas visa Baltijas jūŗas tirdzniecība, jo kuģniecību no vienas Baltijas jūŗas ostas uz otru šajā avotā, protams, neuztver, tomēr

par nīderlandieŗu lomu Baltijas jūŗā avota apķaismotajā laikmetā varam pietieķoŗi labi spriest. No visām Zunda pasāķām nīderlandieŗu kuģi 16. g. s. beigās bija vairāķ par pusi — atseviŗķos gados sasniedzot 60%. Septiņpadsmitā gadsimtenī nīderlandieŗu kuģu loma pieaug līdz 70% no kopīgām pasāķām¹¹⁾. Nīderlandieŗu kuģniecības nozīmi kopējās Zunda pasāķās 16.—18. g. s. rāķa grafikas 117. lpp. (sal. A un B likni).

Uz kādām ostām Baltijas jūŗā virzījās ūievēŗojamā nīderlandieŗu kuģniecība un kāķa vieta ūo ostu starpā ir Latvijas ostām? Diemŗēŗ, pēķ avota izdevuma nevaram atbildēt, uz kādām ostām virzījās kuģi, kas gāja caur Zundu austrumu virzienā, bet gan, no kādām ostām tie nāķa, atgrieŗoties uz rietumiem. Daudzos gadījumos tās ir vienas un tās paŗas ostas. Zundā kuģinieķi minēja, ka viņi izbraukuŗi no ostām, kas attēlotas kartogrammās 124. lpp. Attēlots stāvoklis divi gados: 1581. gadā, kad Nīderlande pasludināja savu neatkarību un kad nīderlandieŗu Baltijas jūŗas kuģniecība savā spoķajā attīŗības gaitā jau bija sasniegusi ievēŗojamu izejās pozīciju. Otrķāķ, attēlots stāvoklis 1775. gadā, kad Nīderlandes nozīme sāķa norietēt un jau atradās savā pēķŗņā kritiena priekŗvakarā, bet kad Rīģas tirdzniecībā nīderlandieŗi bija izvirzījuŗies pirmajā vietā.

Kā redzams pirmajā kartogrammā, 1581. g. visvairāķ kuģu caur Zundu devās no Dancīģas. Ar 860 kuģu pasāķām, no kuŗiem nīderlandieŗu kuģi bija 607, Dancīģa kuģniecībā, virzienā ārā no Baltijas jūŗas, uzskatāma 16. g. s. beigās par pirmo ostu. Otrā vietā ūai ziņā seķo Karaļauķi ar 317 kuģu pasāķām, no tiem 271 nīderlandieŗu kuģis. Tad seķo Rostoka ar 185 kuģu pasāķām, no kuŗām tikai 3 nīderlandieŗu kuģi. Ceturtā osta, bet pēķ nīderlandieŗu kuģu skaita treŗšā, ir Rīģa ar 121 kuģa pasāķām, no kuŗām 90 ir nīderlandieŗu. Pārēķo Latvijas

⁸⁾ Zunda muitas politīķsko vēŗturi sk. Ch. E. Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic* (Durham, 1926).

⁹⁾ Līdzŗinēķie Zunda muitas sarakstu kopsavilkumu izdevumi ir ūāķi: N. E. Bang, *Tabeller over skibs-fart og varetransport gennem Øresund 1497—1660*, I, *Tabeller over skibsfarten* (København, 1906). N. E. Bang (*) og K. Korst, *Tabeller over skibs-fart og varetransport gennem Øresund 1661—1783 og gennem Storebaelt 1701—1748*, I, *Tabeller over skibsfarten* (København, 1930). N. E. Bang (*) og K. Korst, *Tabeller over skibs-fart og varetransport gennem Øresund 1497—1660*, II, *Tabeller over varetransporten* (København, 1922—1933).

¹⁰⁾ Šajā virzienā pirmo plaŗāķo mēģināķumu izdarīģis A. E. Christensens, «Der handelsgeschichtliche Wert der Sundzollregister» *Hansische Geschichtsblätter*, Bd. 59 (1934).

¹¹⁾ Sk. tabulu E. Baasch, *Holländische Wirtschaftsgeschichte* (Jena, 1927) 163. lpp. ✓

ostu nozīme ir maza. Liepājai uzrādītas 22 pasāžas (no tām 20 nīderlandiešu), Ventspilij — 11 (visas nīderlandiešu).

Nīderlandiešu kuģu skaita ziņā, spriežot pēc Zunda sarakstiem, 16. g. s. otrā pusē galvenā osta Baltijas jūrā bija Danciga, ar ļoti lielu pārsvaru par citām Baltijas jūras ostām, jo apm. puse no visām pasāžām nāca no turienes. Otrā vietā mainījās Karaļauči ar Rīgu. Piemēram, laikā no 1567.—1675. g., Rīga izvirzījās otrā vietā, kamēr pārējos gados 16. g. s. otrā vietā bija Karaļaučiem (tikai 1577. g. Karaļauči ir pirmā vietā, Rīga otrā, bet Danciga trešā). Par spīti šim konstatējumam Latvijas ostu (Rīgas, Ventspils un Liepājas) kopīgā loma nīderlandiešu Baltijas jūras kuģniecībā ir samērā maza — nīderlandiešu kuģu pasāžu skaits svārstās no 10—15% no kopīgā pasāžu skaita, un tikai retos gados noslīd zemāk vai pārsniedz šo normu.

Savos spriedumos esam spiesti vadīties no kuģu pasāžu skaita, kas, protams, pilnīgi neattēlo jūras tirdzniecības attīstību, kuģu dažādā lieluma dēļ. Vēl jāievēro, ka no ostām, kas bija tuvākas Zundam, bija iespējamas vairākas pasāžas gadā, nekā no attālākām.

Trūkstot pietiekoši sīkām un drošām ziņām par kuģu lielumu, nevaram novērtēt, vai mūsu pirmajā diagrammā redzamais pasāžu samazinājums 16. g. s. deviņdesmitajos gados nozīmē tirdznieciskās rosības samazinājumu, vai te izpaužas kuģu lieluma pieaugums.

Arī tas, ka zinām, ka nīderlandiešu kuģu valdošais lielums, kuņģi piedalījās Baltijas kuģniecībā, bija 30—100 lastu, stāvokli labāki neraksturo.

Pēc A. E. Christensena pētījumiem, kuģu pasāžu samazināšanās, kas vērojama, sākot ar 16. g. s. 90-tajiem gadiem, izskaidrojama ar kuģu lieluma pieaugumu¹²⁾. Christensens savus secinājumus pamato ar kuģu lastu muitas kopsomas pieaugumu laikā no 1574.—1639. g. Ja aplēšam Rīgas preču eksporta indekšu par tām precēm, kas gāja

caur Zundu, tad konstatējams, ka 16. g. s. beigās šis indekss aug straujāk nekā kuģu pasāžu skaits no Rīgas. Turpretim šādā pašā veidā izpētot laikmetu no 1636.—1652. g., tāda tendence nav vērojama¹³⁾. Attiecībā uz Rīgas tirdzniecību mums tādēļ jānogaida vēl turpmākie pētījumi, kas apstiprinātu, ka kuģu lielums pieaudzis arī 17. g. s. Spriežot pēc publicētām Zuhda muitas tabulām, nīderlandiešu kuģu valdošais lielums 17. g. s. vairs nav kuģi zem 100 lastiem, bet gan virs 100 lastiem. Tomēr šī parādība izskaidrojama ar to, ka nīderlandieši mainīja kuģu tipu un sāka būvēt kuģus, kas nedaudz pārsniedza 100 lastus, kamēr 16. g. s. būvētie kuģi bija nedaudz mazāki par 100 lastiem¹⁴⁾.

Kaut arī jautājums par kuģu lielumu atrisinātos vienādi vai otrādi, tomēr fakts, ka 17. g. s. sākumā nīderlandiešu kuģu skaits atkal sasniedz ievērojami augstu līmeni, liecina par nīderlandiešu pieaugošo lomu jūras tirdzniecībā.

Vērojot Rīgas un Kurzemes kuģniecības attīstību Zunda pasāžās 16. g. s. beigās un 17. g. s. sākumā, redzam, ka no 16. g. s. 80-tajiem gadiem līdz gadsimteņu maiņai Rīgas kuģniecība aug strauji, proti, no apm. 100 līdz apm. 300 kuģiem. Zviedru un poļu kaŗa dēļ 1601. g. iestājas straujš kritums, pēc kuŗa stāvoklis tikai lēnām uzlabojas. Pēc šī krituma kopīgajā kuģniecības līmenī nīderlandiešu loma Rīgas kuģniecībā ievērojamā mērā pieaug, un 17. g. s. nīderlandieši iegūst gandrīz pilnīgu monopolu kuģu pasāžās, kas nāk no Rīgas caur Zundu. Kurzemes kuģniecība šai laika posmā ir niecīga. Daudzos gados Kurzemes pasāžas nenasniedz 10 kuģu, un tikai 16. g. s. beigās to ir lielāks skaits. Nīderlandieši Kurzemes kuģniecībā dominē, bet 17. g. s. sākumā iegūst gandrīz pilnīgu monopolu (sk. 1. grafiku).

Nīderlandieši nodrošināja sev nevien kuģniecības monopolu Rīgā un Kurzemē, bet arvien vairāk sāka iespieties arī tirdzniecībā. Kaut gan Rīgas namnieki visiem spēkiem centās uzturēt tirdzniecībā starp-

¹²⁾ A. E. Christensen, «Sundzollregister und Ostseehandel» Pirmā Baltijas vēsturnieku konference Rīgā, 16.—20. VIII 1937. (Rīga, 1938), 394. un sek. lpp.

¹³⁾ Sal. grafiku E. Dunsdorfs, «Der Außenhandel Rigas im 17. Jahrhundert», Pirmā Baltijas vēsturnieku konference Rīgā, 472. un sek. lpp.

¹⁴⁾ A. E. Christensen., ibid. 393. lpp.

niecības monopolu, atkārtoti aizliedzot «viesim» tirgoties ar «viesi» (t. i. svešiem tirgotājiem savā starpā) un aizliedzot pirkt svešiem tirgotājiem tieši no ražotājiem, tomēr nīderlandieši prata šos aizliegumus apiet. Par to liecina kā rīdzinieku sūdzības¹⁵⁾, tā tirgotāju grāmatas. Zīmīgu ieskatu nīderlandiešu tirdzniecības tehnikā dod kādas Antverpenes tirdzniecības biedrības memoriāls, ko 1938. gadā publicēja J. Denucé¹⁶⁾. Kaut gan Rīgas nīderlandiešu kuģniecībā dominē Holande un Frīzija, un nevis Brabante, ko reprezentē publicētais avots, tomēr varam pieņemt, ka arī pārējie nīderlandieši rīkojās tāpat, kā tas atspoguļojas minētajā avotā. Antverpenē tirdzniecībai ar «Austrumu zemi» (Oistland) dibināja īslaicīgas tirdzniecības sabiedrības. Ar terminu «Austrumu zeme» apzīmēja Zviedriju, Somiju, Igauniju, Latviju un Krieviju¹⁷⁾.

Sabiedrības uzdevumā kāds no sabiedrības locekļiem devās tirdzniecības ceļojumā, kas parasti turpinājās vairākus gadus. Ceļojumā tirgotājs pārdeva līdzpaņemtās preces un pirka atkal tās preces, kas attiecīgā vietā bija dabūjamas, lai tās atkal pārdotu vai nu tai pašā, vai citā vietā. Piemēram, kādas Antverpenes tirdzniecības kompānijas rīkotājs Dalcs 1573. g. devās caur Lībeku, Dancīgu, Rīgu u. c. pilsētām uz Narvu. Rīgā Dalcs pērk aļņu ādas un pārdod preces gan viens pats, gan sabiedrojas ar Rīgas tirgotājiem rudzu uzpirkšanai, ar citiem atkal līnu un ādu pirksšanai, turpinot tirdzniecību ziemu un vasaru. No Rīgas Dalcs ar pirktu zirgu un pajūgu brauc uz Tērbatu, uz Valmieru, uz Valku, uz Lietuvu, uz Pleskavu un Narvu, visur pērkot un pārdodot. Piemēram, Valkā pirktais 12 mucas tauku Dalcs pārdod Rīgā angļu tirgotājam Jansenam. Šis darījums notiek martā, tā tad ziemas sezonā. Visas tās bija formāli, no rīdzinieku viedokļa ņemot, aizliegtas lietas — kā sabiedrošanās ar Rīgas tirgotājiem, tā palikšana un tirgošanās pa ziemu, ceļošana pa laukiem un tirgošanās ar citu «viesi» — angli.

Jāsecina, ka nīderlandieši bija lauzuši namnieku runās un tirdzniecības nolikumos nosprausto stingro tirdzniecības kārtību.

Mums ir arī liecības, ka nīderlandieši slēdza tiešus tirdzniecības darījumus ar latviešu zemniekiem. Zīmīgā kārtā par to saglabājusies pat tautas dziesma, citādi tik skops avots ārējās tirdzniecības raksturošanai. Aīsterē, Nīcā, Sakaslejā un Alsungā uzrakstīta šāda dziesma: Olenderu laiva nāca, deviņiem vēlogiem. Vai tā nāca miežu, rudzu, vai māsiņas vaiņadziņa? Ja tā nāca miežu, rudzu, dodat, brāļi, neliedzat; ja māsiņas vaiņadziņa, dziediet, brāļi, nedodat. Vai tā nāca masta koku, vai zēģeļu audējiņas? Ne še auga masta koki, ne zēģeļu audējiņas, Rīgai auga masta koki, zēģeļišu audējiņas¹⁸⁾.

Kā jau minējām, vairums nīderlandiešu tirgotāju, kas devās uz Latviju, nāca no Nīderlandes ziemeļu štatiem. Arī šiem tirgotājiem nebija ilgstošas tirdzniecības sabiedrības, kāda, piem., bija pazīstamā Rītindijas tirdzniecības kompānija. Tikai 17. g. s. beigās Amsterdamas tirgotāji un rēderi nodibināja sabiedrību «Directie van den Oosterschen Handel en Reederij». Šajā sabiedrībā apvienojās tirgotāji un rēderi, kas piedalījās Baltijas jūras tirdzniecībā. Sabiedrības valdē bija 3 tirgotāji un 3 rēderi. To uzdevums bija pārstāvēt sabiedrībā apvienoto locekļu intereses pie valdības un brīdināt tirgotājus apdraudējumu gadījumos. Rīgā šī sabiedrība uzturēja dažus palīgkuģus lielo tālbraucēju kuģu kravas ievēšanai ostā. Līdzīga sabiedrība darbojās Hornā¹⁹⁾.

Septiņpadsmitā gadsimtenī Zunda pasāžas (rietumu virzienā) sasniedz un pārsniedz 2000. Karu dēļ vērojamas straujākas svārstības nekā 16. g. s. Tikai 17. g. s. beigās, 80-tajos un 90-tajos gados līkne kļūst vairāk izlīdzināta, bet 18. g. s. sākumā vērojama strauja kustība uz leju (2. grafika). Nīderlandiešu loma kopējo pasāžu skaitā g. s. pirmajā pusē ir ļoti liela, bet g. s. beigās vērojams, ka nīderlandiešu loma sāk mazināties.

¹⁵⁾ Sal. G. Hollihn, op. cit. 64. lpp.

¹⁶⁾ J. Denucé, *Die Hanse und die Antwerpener Handelskompanien in den Ostseeländern* (Antwerpen, 1938), 12. un sek. lpp.

¹⁷⁾ Ibid. VII lpp.

¹⁸⁾ J. Endzelīns, R. Klaustiņš, *Latvju tautas dainas II* (Rīgā, 1928), 687. lpp.

¹⁹⁾ E. Baasch, op. cit. 283. lpp.

Par 17. g. s. mūsu rīcībā ir dati, pēc kuriem varam spriest par Rīgas kuģu kustību tieši Rīgas ostā. Avots ir zviedru muitas — licenšu saraksti²⁰). Ar šiem datiem iegūstam mērauklu, cik lielā mērā Zunda pasāžas no Rīgas reprezentē kopējo Rīgas kuģniecību. Apm. 70—80% no kuģiem, kas iegriezās Rīgas ostā, devās caur Zundu. Salīdzinot 2. grafikā G un C līkni, redzam, ka samērs starp kuģu kustību Rīgas ostā

un pasāžām no Rīgas caur Zundu ir diezgan konstants. Ciešo sakarību izskaidrotas, ka ievērojama loma Rīgas kuģniecībā bija nīderlandiešiem, kam savas destinācijas ostas sasniegšanai bija jādodas caur Zundu. Sekojošā tabulā trijos izraudzītos gados 17. g. s. sākumā, vidū un beigās sargrupēti Rīgas ostā ienākušie kuģi pēc to piederības, salīdzinot ar Zunda pasāžām²¹).

Vietas nosaukums:	1639.		1652.		1690.	
	Pasāžas		Pasāžas		Pasāžas	
	Rīgā	Zundā	Rīgā	Zundā	Rīgā	Zundā
Holande	104	94	160	149	93	79
Frīzija	107	106	122	109	34	32
Citas provinces	—	—	2	2	—	—
Nīderlande	211	200	284	260	127	111
Anglija un Skotija	14	16	18	7	38	36
Dānija	7	3	11	6	15	7
Dānijas hercogistes	8	—	16	3	17	—
Dānijas Zunda provinces	—	—	3	—	—	—
Norvegija	3	3	5	2	12	6
Vācu pilsētas	52	2	142	41	67	19
Zviedrija	13	—	25	6	40	13
Zviedrijas Baltijas prov.	5	—	6	2	4	11
Kurzeme	—	—	5	—	3	—
Somija	7	—	7	—	1	—
Nezināms	5	—	12	—	—	—
Portugale	—	—	—	—	1	—
Francija	—	—	—	—	—	1
Kopā	325	224	534	327	325	204

No šīs tabulas redzama nīderlandiešu loma Rīgas kuģniecībā labāk, nekā to spēj rādīt Zunda muitas saraksti. Pēc Zunda muitas sarakstiem no visām Rīgas pasāžām nīderlandiešu kuģu bija: 1639. g. 89%, 1652. g. 79%, 1690. g. 54%. Turpretim Rīgas ostas kuģu kustībā nīderlandieši attiecīgos gados bija: 65%, 53% un 39%. Bet arī šī kvote liecinā par nīderlandiešu lielo nozīmi Rīgas 17. g. s. jūras tirdzniecībā.

Kurzemes kuģniecībā nīderlandiešu iepriekšējā gadsimtenī nodibināto monopolu centās lauzt Kurzemes hercogi, būvējot un izrīkojot paši savus kuģus. Sevišķi pazīstama hercoga Jēkaba darbība šai virzienā. Šie hercoga Jēkaba centieni guva panākumus, un 2. grafikā redzamā aina, ka nīderlandiešu kuģiem Kurzemes tirdzniecībā kopš 17. g. s. vidus vairs nav vienīgais vārds, ir šo centienu nopelns. Saprotais,

²⁰) Edgars Dunsdorfs, «Rīgas kuģniecība zviedru laikos», *Izglītības ministrijas mēnešraksts* 1935.

²¹) Dati par 1639. un 1652. gada pasāžām Rīgā, aplēsti pēc licenšu grāmatām Zviedrijas valsts archīva kamerālā nodaļā (KA Lizentrekenskaper). Sal. sīku specifikāciju darbā «Rīgas kuģniecība zviedru laikos». Dati par 1690. g. aplēsti pēc portorija grāmatas Rīgas pils. vēsturiskajā archīvā. Zunda pasāžas pēc N. E. Bang, op. cit.

ši kuģniecības politika, bet vēl vairāk hercoga Jēkaba koloniju politika padarīja Kurzemi par Nīderlandes konkurenti. Konkurences cīņas iznākums, kas beidzās ar koloniju zaudēšanu, nevar pārsteigt, ja ņem vērā lielo spēka samēra starpību ²²⁾.

Ka Kurzemes kuģniecība tomēr palika brīva no nīderlandiešu aizbildnības, tas izskaidrojams ar Kurzemes kuģniecības mazajiem apmēriem, kuŗas dēļ cīņa neatmaksājās. Tikai kuŗa gados, kad Rīgas kuģniecību kavē kuŗa darbība, Kurzemes kuģniecībā redzama lielāka rosība, jo tad Kurzemes ostām jāstājas Rīgas vietā.

Latvijas ostu loma nīderlandiešu kopīgajā Baltijas jūras kuģniecībā 17. g. s. ir ļoti mainīga. Tā svārstās no 3% līdz 42%. Gadsimteņa pirmajā ceturksnī, kad Latvijā posījās kuŗi, tikai retos gados 10% no visām nīderlandiešu pasāžām nāk no Rīgas un Kurzemes ostām. Otrā ceturksnī stāvoklis ievērojami mainās, un no Latvijas ostām jau nāk 20—30% no visām nīderlandiešu pasāžām. Trešā ceturksnī šo ostu loma atkal samazinās uz 10—20%. Tai pašā laikā samazinās arī nīderlandiešu aktivitāte Baltijas jūrā vispār, jo Nīderlandei jāizcīna sīvi kuŗi ar savu lielāko sāncensi koloniju jautājumā — ar Angliju. Gadsimteņa pēdējā ceturksnī Latvijas ostu nozīme nīderlandiešu Baltijas jūras kuģniecībā atkal pieaug virs 20%, atsevišķos gados sasniedzot 30% un 1694. g. pat 42%.

Septiņpadsmitā gadsimteņa pirmajā ceturksnī nīderlandiešu visvairāk apmeklētā osta Baltijas jūrā ir joprojām Danciga, otrā vietā ar lielāku distanci nāk Karaļauči, bet trešā vietā Rīgā, ko tikai atsevišķos gados izspiež Štetīne. Gadsimteņa otrā ceturksnī Dancigas nozīme mazinās, un kaut arī tā patur pirmo vietu pasāžu ziņā, Karaļauči un Rīga sasniedz apmēram to pašu līmeni. Rīga turklāt 30-tajos gados izvirzās otrā vietā. Stāvoklis paliek tāds pats līdz gadsimteņa beigām, bet 90-tajos gados Rīga uz vairākiem gadiem kļūst par ostu, no kurienes nāk vislielākais skaits Nīderlandes kuģu. Tā kā 17. g. beigās nīderlandiešu

kuģniecība Baltijas jūrā vispār samazinās, tad tas nozīmē, ka nīderlandieši Rīgas kuģniecību un tirdzniecību centās noturēt pēc iespējas ilgāk. Lielā Ziemeļu kuŗa dēļ Rīga savu vadītājas vietu tirdzniecībā ar nīderlandiešiem zaudē, un Danciga ar Karaļaučiem atkal izvirzās pirmajā vietā. Uz dažiem gadiem 18. g. sākumā redzamā vietā nīderlandiešu kuģniecībā izvirzās arī Stokholma.

Kaut gan līdz 18. g. s. Zviedrija nīderlandiešu kuģniecībā, spriežot pēc Zunda muitas sarakstiem, nekādu redzamu vietu neieņem, tomēr nīderlandiešu ietekme Zviedrijas tautsaimniecībā bija ļoti liela. Tā kā Vidzeme 17. g. s. bija Zviedrijas province un tā kā nīderlandiešu ietekme uz Zviedriju vairākos ievērojamos gadījumos izstrāvoja caur Rīgu, tad jāpiemin svarīgākie momenti par nīderlandiešu lomu Zviedrijas tautsaimniecībā.

Ja Latvijas 17. g. s. tautsaimniecībā redzamu vietu ieņem lauksaimniecība un lauksaimniecības un mežu produktu transits no Daugavas baseinam piegulošām zemēm, tad Zviedrijas tautsaimniecībā tai pašā laikā ievērojamā vietā izvirzījās kalnrūpniecība. Uz kalnrūpniecības pamata izauga Zviedrijas manufaktūras, un kalnrūpniecība deva arī produktus eksportam. Pirmā vieta Zviedrijas 17. g. s. eksportā bija dzelzij, tai sekoja vaŗš, bet trešā vietā nāca darva. Nīderlandiešu ietekme Zviedrijas kalnrūpniecībā bija ļoti liela. Daudzās raktuvēs strādāja valoņi, raŗojumu uzpircēji bija nīderlandieši. Nīderlandiešu rokās atradās arī svarīgākās manufaktūras, viņi kreditēja kroni un financēja tirdzniecību. Redzamākā persona šai ziņā bija Lujs Degērs (Louis De Geer), kroņa lielākais kreditors, kroņa ieroču fabriku vadītājs, lielākais Zviedrijas zemes un raktuvju īpašnieks, dzelzs produkcijas reformators, rēders un kuģu tirgotājs, vaŗa, salpetŗa, labības, sāls un ieroču tirgotājs. Kuŗā pret Dāniju 1644. g. Degērs sagādāja Zviedrijai floti. Viņa darbība un loma Zviedrijas tautsaimniecībā bija tik vispusīga, ka viņš vienā laikā uzsāka kolonizācijas pasākumu Afrikā un atvēra sīktirgotavu Norķepingā. Nīderlandiešu rokās Zviedrijā bija svarīgas saimnieciskās dzīves

²²⁾ Sk. priekšzīmīgo Kurzemes hercogu kolonijas politikas vēsturi: O. H. Mattiesen, *Die Kolonial- und Ueberseepolitik der kurländischen Herzöge im 17. und 18. Jahrhundert* (Stuttgart, 1940), Par Nīderlandi un Kurzemes koloniju politiku — 406. un sek. lpp.

atslēgas pozīcijas. Jeteborgas pilsētā un ostā viņi bija noteicēji, silķu zveja un sāļšana bija viņu rokās, darvas rūpniecība un valsts dibinātā darvas sabiedrība atradās nīderlandiešu pārziņā. Kādā oficiālā dokumentā par Zviedrijas ārējo tirdzniecību 1663. g. lasāms: «Zviedrijas tirdzniecība nevar iztikt bez nīderlandiešu kredīta, jo viņi Zviedrijas kalnrūpniecībā un gandrīz visos zviedru pasākumos tā ieinteresēti, ka arī tirdzniecība notiek ar viņu naudu.» Neaprobežotu apbrīnošanu par pasaules saimniecībā vadošo nāciju pauž sekojošais teikums tajā pašā dokumentā: «Tikai Nīderlandē tās mākas un čakluma dēļ tirdzniecībā un navigācijā no visām pasaules valstīm vienīgā spēj patērēt Zviedrijas preces»²³).

Ņemot vērā plašās iespējas un labvēlību pret nīderlandiešu saimnieciskajiem pasākumiem, nav jābrīnās, ka uzņēmīgākie nīderlandieši no Latvijas devās uz Zviedriju, lai tur realizētu savus projektus, kas Latvijā neatrada piekrišanu. Šajā ziņā redzamākie gadījumi ir divi.

Rīgas holandiešu tirgotāja Vitmachera dēls Johans (1611—1671), kas 1651. gadā ieguva muižnieka titulu un vārdu Palmstruchs, ierosināja nodibināt banku pēc Amsterdamas bankas parauga. Neatrodot Rīgā atbalstu, viņš 1651. gadā griezās pie Zviedrijas karaļa Kārļa X Gustava. Banku nodibināja, un tā kļuva par tagadējās Zviedrijas valsts bankas priekšteci²⁴).

Otrais pieminamais gadījums saistās ar Palmstrucha svaiņa nīderlandieša Reinholda Rademachera vārdu. 1654. g. Rademachers saņēma privilēģiju dzelzs, manufaktūras, misiņa lietuves un tērauda preču rūpniecības ierīkošanai Salaspils skanstīs. Pasākums vairākus gadus darbojās sekmīgi, rūpnīcā nodarbināja 30 no Vācijas aicinātus meistarus un kā lētu darba spēku somu kaņāvirus. Krievu iebrukumu un Rīgas tirgotāju neapmierinātības dēļ Rademachers pārcēla savu pasākumu uz Eskilstunu Zviedrijā, ar to liekot pamatu vēl tagad pastāvošajiem lielākajiem šāda veida uzņēmumiem²⁵).

Šie piemēri rāda, ka nīderlandieši 17. g. s. Latvijā nedarbojās vienīgi kā tirgotāji un kuģinieki, bet arī citās saimnieciskās dzīves nozarēs. Bet šie piemēri rāda arī, ka konservatīvisms, kas valdīja Latvijas saimnieciskās dzīves centros, pirmām kārtām Rīgā, neļāva attīstīties nīderlandiešu uzņēmībai un organizātoru spējām.

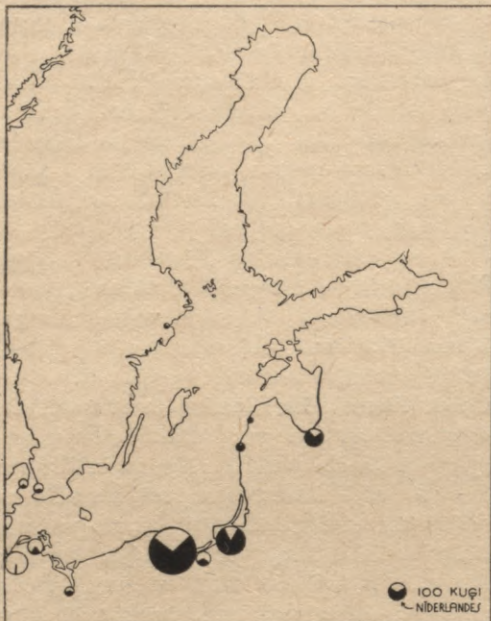
Astoņpadsmitais gadsimtenis Latvijas saimnieciskā dzīvē nesa lielākas pārmaiņas. Gadsimtena sākumā Krievijai tika pakļauta Vidzeme, gadsimtena otrā pusē — Latgale un gadsimtena beigās Kurzeme. Lielais Ziemeļu kaņš ietekmēja saimniecisko dzīvi visā Baltijas jūras telpā. Tas atspoguļojas arī Zunda pasāzās. Kaņam beidzoties, iestājās atplaukums, un pasāžu skaits no kādām 500 pieaug līdz 5000 (sk. 3. grafiku). Nīderlandiešu kuģu loma šajās pasāzās līdz g. s. vidum, kaut arī vēl mazā mērā, mazinās. Rīgas ostā kuģu kustība 18. g. s. aug no 200 kuģu uz 1000. Šāds skaits tiek sasniegts 60-tajos gados un vēlāk atsevišķās reizēs. Kopš 90-tajiem gadiem kuģu kustība sāk strauji augt, un 1805. g. kuģu skaits ir 2000. Salīdzinot kuģu apgrozību Rīgas ostā ar kustību no Rīgas caur Zundu, redzams, ka abas līknes labi saskan. Nīderlandiešu kuģu kvote no Rīgas Zunda pasāzās līdz 40-tajiem gadiem ir stabila, tad mazinās, bet 60-tajos gados tiecas atgūt iepriekšējo līmeni. Tomēr nīderlandiešu loma bija beigusies, un g. s. beigās 1795. g. viņi diezgan strauji pazūd no Rīgas ostas, lai pēc tam tikai reti atkal atgrieztos. Viņu vietā stājās angļu un skotu kuģi. Šo nāciju kuģu skaits Rīgas ostā auga visu 18. g. s. pirmo pusi, lai tad nostabilizētos sasniegtajā līmenī un gadsimtena beigās pilnīgi stātos nīderlandiešu vietā. Šīs pēkšņās pārvērtības iemeslus raksturosim turpmāk.

Kuģniecība no Kurzemes ostām caur Zundu ar lielām svārstībām aug visu 18. g. s. No kādām 10 pasāzām 20-tajos gados 80-tajos gados jau pārsniegts 100. Visvairāk to ir no Liepājas. Nīderlandiešu kuģu kvote sevišķi pieaug gados, kad Rīgas ostā nīderlandiešu kuģu ir mazāk. Tas nozīmēja, ka Kurzemes ostas turpināja augt uz Rīgas rēķina.

²³) Šie fakti pēc: E. Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, I, 2 (Stockholm, 1936), 360. un sek. lpp. et passim.

²⁴) E. Dunsdorfs, «Palmstrucha banka» *Latviešu konversācijas vārdn.*, 15 (Rīgā, 1937), 30492. un sek. lpp.

²⁵) *Ibid.* «Rademachers», 34696. lpp.

Kuģniecība caur Zundu 1581. gadā

Atzīmētas pilsētas Baltijas jūras dienvidaustrumu krastā, sākot no rietumiem: Kopenhāgena, Rostoka, Stralzunda, Štetīne, Dancīga, Elbinga, Karaļauči, Liepāja, Ventspils, Rīga. Pretējā krastā no rietumiem: Malme, Stokholma.

Kuģniecība caur Zundu 1775. gadā

Atzīmētas pilsētas Baltijas jūras dienvidaustrumu krastā, sākot no rietumiem: Kopenhāgena, Rostoka, Stralzunda, Svinemīnde, Štetīne, Dancīga, Pilava, Karaļauči, Klaipēda, Liepāja, Ventspils, Rīga, Kuresāre, Pērnavā, Hapsala, Rēvele, Narva, Pēterpils, Vīborga, Fredrikshamna, Helsingforsā, Obo, Pretējā krastā: Malme, Istāde, Karlskrūna, Kalmāra, Norķepinga, Stokholma, Ģefle. Gotlandē atzīmēta Visbija.

Nīderlandiešu Baltijas jūras kuģniecībā 18. g. s. norisinājās lielas pārmaiņas, kas jaunu lomu ierādīja arī Latvijas ostām. Kamēr 18. g. s. pirmajā ceturksnī galvenās ostas, no kurienes nāc nīderlandiešu kuģi, paliek Dancīga, Karaļauči un Rīga, pie kam pēdējā perioda beigās nodrošina sev atkal otro vietu, tikmēr otrā ceturksnī nīderlandiešu interese sāk pārvietoties vairāk uz ziemeļiem. Jau ar 1725. g. redzamā vietā sāk izvirzīties Narva. Šai ostai liela loma nīderlandiešu kuģniecībā līdz gadsimteņa vidum. Rīgas kuģniecību šī intereses pārvietošanās uz Baltijas jūras ziemeļiem ietekmē tādi, ka arī Rīga izvirzās redzamākā vietā, daloties ar Dancīgu un Narvu pirmajā vietā. Latvijas ostu līdzdalība kopējās nīderlandiešu pasāžās caur Zundu tomēr nepārsniedz 25% (tikai 1741. g. tā ir 30%).

Zunda muitas sarakstos 1713. g. pirmo reizi parādās nīderlandiešu kuģi, kas nāc no jaundibinātās Pēterpils. Lielāku lomu šajā ostā gadsimteņa pirmajā pusē nīderlandieši

tomēr neiegūst, jo te lielākais pārsvars ir angļiem, kas savukārt Narvā ir mazākumā. Tikai 50-to gadu beigās arī Pēterpils kuģniecībā nīderlandiešu loma pieaug, bet tai pašā laikā tā mazinās Narvā. Konkurences cīņā starp nīderlandiešiem un angļiem vērojams, ka nīderlandieši cenšas iegūt svaru Pēterpilī, t. i. virzīties uz ziemeļiem, kamēr angļi cenšas pēc tā paša Rīgā, t. i. virzīties uz dienvidiem. Rīga tomēr gadsimteņa otrā pusē bieži vien izvirzās nīderlandiešu kuģniecībā par galveno ostu. Gadsimteņa pēdējā ceturksnī redzamā vietā nīderlandiešu kuģniecībā blakus Rīgai, Dancīgai un Karaļaučiem sāk izvirzīties Liepāja un Klaipēda. Latvijas ostu loma kopīgā kuģniecībā g. s. otrā pusē atsevišķos gados sasniedz 40%. Šāds maksimums sasniegts 1774. g., bet nākošā, 1775. g. Latvijas ostu loma ir 39%. Šī gada pasāžas esam attēlojuši otrā kartogrammā šajā lpp. Skaitliskie dati par 1775. g. pasāžām no lielākajām Baltijas jūras ostām caur Zundu ir šādi (iekavās

nīderlandiešu kuģu pasāžu skaits): no Rīgas 639 (382), no Klaipēdas 552 (147), no Karaļaučiem 402 (144), bez tam Pilava 61 (32), no Dancigas 366 (148), no Pēterpils 386 (48), no Kopenhāgenas 355 (6), no Stokholmas 256 (1), no Liepājas 167 (82), no Štetīnes 136 (50), no Narvas 93 (54). Sīkāko ostu starpā atzīmēsim Ventspili — 28 (23).

Šie dati un kartogramma uzskatāmi rāda, ka galvenās ostas nīderlandiešu kuģniecībā caur Zundu ir Rīga un Klaipēda. Redzama arī pieaugusi Liepājas nozīme un Narvas, kā arī Pēterpils izvirzīšanās Baltijas jūras ziemeļos. Šo kartogrammu nevar pilnīgi salīdzināt ar 1581. g. stāvokļa attēlojumu, kaut arī abi zīmēti vienādā mērogā. Salīdzinājums, piem., nav nemaz vietā, zīmējoties uz Rostoku, Stralzundu un Štetīni, kā arī, zīmējoties uz Dānijas un Zviedrijas ostām. Dažāda reģistrācijas tehnika Zundā un vācu pilsētu (piem., Rostokas) iespējas kuģot caur Beltiem ainu padara nesalīdzināmu. Tomēr galvenās attīstības līnijas nīderlandiešu Baltijas jūras kuģniecībā šīs kartogrammas rāda: mazais sākums 16. g. s. un sasniegtie augstumi 18. g. s. lēni lejupejošā kustībā.

Nīderlandiešu kuģniecība Baltijas jūrā pēkšņi izbeidzās 1795. g. Jau pirms tām, 1780.—82. g. bija iestājusies ievērojama cezūra. Abos gadījumos iemesls bija politiskie notikumi. Laikā no 1780.—83. g. norisinājās Nīderlandes un Anglijas karš. Nīderlandes saimnieciskie spēki vairs ne-

bija tik lieli, lai arī kara laikā turpinātu nesašaurinātu tirdzniecību. Pēc kara tomēr nīderlandiešu kuģniecība atkal atplauka. Turpretim pēc 1795. g. tas vairs nebija iespējams. Minētajā gadā Nīderlandi okupē franči. Divus gadus vēlāk pasludina Bata-vijas republiku, bet 1810. gadā Nīderlandi ietilpina Francijas ķeizārvalstī. Tikai ar Napoleona režīma krišanu Nīderlande var sākt atjaunot savu izpostīto saimniecību. Nīderlandes loma Baltijas jūras tirdzniecībā ar šo lielo politisko katastrofu bija beigusies. Nīderlandieši gan mēģināja turpināt kuģniecību zem citiem karogiem, bet arī šīs iespējas ātri beidzās. Nīderlandiešu vietā stājās citi — Latvijas ostās tie bija angļi.

Tā beidzās vairāk kā divsimts gadus ilgstošā nīderlandiešu līdzdalība Latvijas tautsaimniecībā šīs zemes vācu, poļu, zviedru un krievu laikmetā.

Ir izteiktas domas, ka nīderlandiešu saimnieciskā vara izaugusi, laužot Hanzas monopolu un tai vietā²⁶⁾ nesot saimniecisko brīvību. Šis viedoklis nav pareizs. Mums jāpievienojas Bāšam: nīderlandieši centās lauzt Hanzas un citus monopolus, lai tai vietā nodibinātu savu. Nīderlandiešu lielos panākumus izskaidro, varētu teikt: to «kapitālistiskais» gars, kas prata saimniecības interesēm pakļaut visu pārējo, arī savas valsts iekārtu un politiku un kas saimniecisko interešu dēļ realizēja reliģisko brīvību tad, kad Eiropu saplosīja reliģiskie strīdi.

²⁶⁾ J. Kleijntjens, op. cit. 25. lpp.

TEKSTILPREČU SADALĪŠANAS KĀRTĪBA.

Latvijas ģenerālapgabālā pirms kara bija samērā labi attīstīta tekstilrūpniecība. Lielākie tekstilrūpniecības uzņēmumi, kuŗi koncentrēti galvenām kārtām Rīgā, strādāja gandrīz vienīgi ar ārzemju izejvielām, kā kokvilnu, vilnu vai mākslīgā zīda diedziņiem. Izņēmums bija lini, kuŗus kā tekstilrūpniecības svarīgu izejvielu ražoja vairāk eksportam.

Latvijā caurmēra linu ražu rēķina 20.000 to, no kuŗām caurmēram 12.000 to eksportēja, 5.000 to pārstrādāja vietējā rūpniecība, bet pārējais palika linu audzētājiem apstrādāšanai.

Visas Latvijas tekstilfabrikas atradās privātīpašnieku rokās. Boļševiku laikā tekstilrūpniecības struktūru pilnīgi pārveidoja. Mazākos uzņēmumus apvienoja, dažus pilnīgi slēdza, bet visus lielākos uzņēmumus nacionālizēja. No maziem tekstilrūpniecības uzņēmumiem, tos apvienojot, radās tā sauktie rūpniecības kombināti. Apvienošanā spēlēja galveno lomu teritoriālais princips, tāpēc radās Centra, Pārdaugavas, Sarkandaugavas, Latgales priekšpilsētas u. t. t. rūpniecības kombināti. Mazās darbnīcas apvienoja.

Lielākos nacionālizētos uzņēmumus un arteļus vadīja un pārraudzīja pie Vieglās rūpniecības tautas komisāriāta nodibinātie trestī: 1) vilnas un gatavo apģērbu, 2) kokvilnas un linu un 3) zīda un trikotāžas trests. Šie trestī atbilst visā ģenerālapgabālā pārstāvētām tekstilrūpniecības nozarēm.

Boļševiku laikā ierobežojumi civiliedzīvotājiem tekstilpreču iegādē nepastāvēja, izņemot rīkojumu, saskaņā ar kuŗu veikali nedrīkstēja pārdot patērētājam vairāk par 6 m kokvilnas, 5 m linu, 4 m zīdā, 3,5 m vilnas audumu, 1 pāri dāmu, 1 pāri kungu zeķu un 1 garnitūru triko veļas. Šis rīkojums izdots, lai pasargātu veikalus no pilnīgas preču izpirkšanas.

Pēc vācu kaŗaspēka ienākšanas Wirtschaftskommando izdeva rīkojumu, ar kuŗu noliegts pārdot jebkāda veida tekstilpreces. No veikaliem resp. noliktavām tekstilpreces varēja saņemt pret atļaujām vienīgi vācu kaŗaspēka piederīgie un civiliedzīvotāji, kas cietuši no kaŗa darbības. Vācu kaŗaspēka piederīgiem atļaujas izsniedza Wi Ko, bet kaŗā cietuši vietējās pašvaldības (rīkojums 13. VIII. 1941. publ. Tēvijā 1941./39, Deutsche Zeitung 1941./11).

Tekstilpreču ražošanu pārraudzīja boļševiku laikā radītās nozares, kas ietilpa Tirdzniecības un rūpniecības ģenerāldirekcijā. Vispārējās direktīvas par ražošanas atjaunošanu, ražošanas apmēriem, ražošanas programmu nāca no Wi In Nord tekstilpratēja. Fabrikas lielāko daļu gan atjaunoja savu darbību, bet strādāja ar samazinātu jaudu. Fabrikas izpildīja gandrīz vienīgi kaŗaspēka pasūtījumus, kuŗus nodeva Wi In Nord.

Tekstiliju sadalīšanas funkcijas piekrita Wi Ko, kuŗas galvenais uzdevums bija apgādāt ar tekstilijām. Ar darbiem pārkrautā Wi Ko rūpniecības apgādi uzticēja Apgādes un sadales pārvaldei, paturot sev virsuzraudzību. Vācu kaŗaspēka apgāde palika Wi Ko rokās.

Šai kārtībai bija trūkumi, jo nebija nepieciešamā pārskata par tekstilpreču krājumiem, kas kavēja noteiktu kārtību tekstilpreču apsaimniekošanā. Izejot no šiem apsvērumiem, jau augustā Apgādes un sadales direkciju pārvērtā par Wi Ko iestādi, bet vēlāk, 1. septembrī nodibinoties civilai pārvaldei, pārgāja ģenerālkomisāriātā kā pēdējā sastāvdaļa (Versorgungs- und Verteilungsstelle der Hauptabteilung Wirtschaft des Generalkommissars).

Sākot ar 1. sept., šī iestāde bija vienīgā, kam bija tiesība apsaimniekot Latvijas ģenerālapgabālā atrodošās preces. Iestāde tika sadalīta referātos, pēc preču nozarēm. Tekstilreferāta apsaimniekošanā nodotas

visas tekstilpreces, kas atrodas fabrikās, noliktavās, darbnīcās un tirdzniecības tīklā.

Lai rastu izeju noteiktas apsaimniekošanas kārtības radīšanai, Tekstilreferāts, saziņā ar Austrumapgabalu valsts komisāriāta Tekstildaļu, deva rīkojumu, visos rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumos uzņemt pilnīgu preču inventūru, pēc noteiktas reīchs komisāriātā apstiprinātas nomenklātūras. Tirdzniecības direkcijā gan bija jau dati par preču krājumiem 1941. g. 15. augustā, bet tie bija nepilnīgi un attiecās tikai uz tirdzniecības tīklā esošām precēm. Bez tam Wi In Nord 1941. g. 25. jūlijā bija devusi rīkoumu slēgt visas fabrikas, kas pārstrādā vilnu, un noteikt inventūru uzņēmumos atrodošām jēlvielām un fabrikātiem (Wi In Nord pavēle Nr. 10/9). Šie dati tomēr civīlās pārvaldes iestādēm nebija pieietami. Gatavo apģērbu krājumu inventūru, saskaņā ar ģenerālkomisāriāta rīkojumu, vajadzēja konstatēt līdz 29. IX. 41. (Tēvija Nr. 13 no 23. IX. 41.), bet šie dati saplūda kopā ar izsludināšanas inventūras datiem 1. okt.

Civiliedzīvotāju apgādē ar tekstilijām noteikta kārtība nepastāvēja. Vietējās pašvaldības bija pilnvarotas izsniegt tekstilpreces kaņā cietušiem (rīkojums 13. VIII. 41. g., publicēts Tēvijā 1941./39. g., D. Z. 1941./11), bet tālāk arī viņu tiesības nesniedzās. Tirdzniecības departaments, saskaņā ar ģenerālkomisāriāta tekstildaļu, sāka pakāpeniski izveidot noteiktu kārtību tekstilpreču piešķiršanai.

Paša tirdzniecības tīkla organizācijā bija palikusi bojševiku laika kārtība ar nelieliem pārgrozījumiem. Tagad visas tirdzniecības kārtošana piekrīt Tirdzniecības direkcijai ģenerālkomisāriāta Tirdzniecības referāta vadībā. Tirdzniecības departamentam padoti:

1) I Rīgas tirdzniecības uzņēmums, kuņam pakļauti visi nacionālizētie veikali Rīgā;

2) Liepājas, Ventpils un Jelgavas tirdzniecības uzņēmumi, kuņi apvieno nacionālizētos veikalus minētās pilsētās;

3) IV tirdzniecības uzņēmums, kuņš, nodibinoties Ostlandfaser G. m. b. H., saskaldījās 2 daļās, pie kam viena daļa palika kā minētās sabiedrības fabriku noliktava, bet otra pie Tirdzniecības departamenta, kā no-

liktava, no kuņas sedz visas publisko iestāžu vajadzības, ja to vairumi nav pārāk lieli. Pēdējā gadījumā tos apmierina no Ostlandfaser G. m. b. H. noliktavām.

4) Privāto tirgotāju lietas kārto centrā resp. Tirdzniecības departamentā.

5) Visas lauku patērētāju b-bas apvienotas centrālā savienībā «Turība», kuņai tika nodota visa lauku iedzīvotāju apgāde nevien ar tekstilijām, bet arī ar visām citām lauksaimniekiem nepieciešamām precēm.

Jau 1941. g. beigās tekstilpreču sadalīšanā bija šāda kārtība, kuņa ar nelieliem grozījumiem pastāvēja līdz 1942. g. vidum:

1) Visas rūpniecības uzņēmumu publisko un sabiedrisko iestāžu, amatnieku, mākslas iestāžu, kā arī atsevišķu mākslinieku vajadzības pārbaudīja un apmierināja Apgādes un Sadales direkcija. Arī darba uzvalku piešķīrumi piekrita šai iestādei.

2) Latvijas civiliedzīvotāju vajadzības apmierināja Tirdzniecības departaments resp. tā pilnvarotās pilsētu un lauku pašvaldības.

3) Vācijas civilistus, kas nodarbināti Austrumapgabalos, apgādāja kartiņu biroji pie novadu komisāriem.

4) Armijas piederīgie apgādāti lielāko daļu savā armijas apgādes kārtībā, bet armijas pašapgādnieki caur savām kasēm (Kleiderkasse). Tikai izņēmuma gadījumā armijas vajadzībām izsniedza tekstilijas. Apgādes un sadales direkcija pie ģenerālkomisāriāta Rīgā. Tekstilpreču produkcijas pārraudzība atradās attiecīgu nozaņu rokās, kas darbojas pie Tirdzniecības un rūpniecības departamenta. 1941. g. 7. okt. publicēts rīkojums par Ostland-Faser G. m. b. H. nodibināšanu Ostlandē (Einweisungs-Anordnung) «Auf Grund des Erlasses des Reichsmarschalls des Grossdeutschen Reiches, Beauftragten für den Vierjahresplan, vom 27. VII. 1941 — V. P. 12.028" izdots rīkojums, saskaņā ar kuņu minētās sabiedrības uzdevumi ir: 1) ražot, apstrādāt, pārstrādāt un sadalīt kokvilnu, linus, kaņepājus, vilnu, dažāda veida dzīvnieku spalvas un citas tekstilizējvielas, kā arī celulozi un tās atkritumus.

Ostland-Faser G. m. b. H. pārņem: a) Tektislrūpniecības daļu pie Rūpniecības

departamenta, b) zīda un trikotāžas, c) kokvilnas un lina, d) vilnas, e) papīra un celulozes nozares, f) lina un kaņepāju monopolu Rīgā un g) savienību «Linās» Kauņā.

Savā darbībā s-ba pakļauta reichskomisāram, kuŗš nosprauz galvenās darbības līnijas. Ražošanas plānu, importa un eksporta apmērus, kā arī cenu izveidošanu nosaka ģenerālplāns, kuŗu apstiprina reichskomisārs. Pēdējais pārtrauga arī pašu s-bas darbību.

Saskaņā ar šo rīkojumu, Ostland-Faser G. m. b. H. pārņēma visas tekstilfabrikas, kuŗas lielinieku laikā bija pakļautas Vg RTK, izņemot arteļus, kuŗus pārņēma savā pārvaldīšanā arteļu pārņemšanas komisija. Vilnas savākšana, kas agrāk piekrita Ādu un vilnas centrālei, tāpat arī lina savākšana, pārgāja Ostland-Faser G. m. b. H. rokās.

Pastāvošā tekstilpreču piešķiršanas kārtībā nebija vienveidības. Kārtīga tekstiliju apsaimniekošana prasa noteiktu sistēmu, produkciju visos sīkumos saskaņojot ar patēriņu. Produkcijas programmu izstrādā Ostland-Faser G. m. b. H. un to apstiprina apgabala komisārs. Produkcijas plānu sastādot, ņemtas pamatā Austrumapgabalos atrodošās izejvielas, kā arī pilnīga plāna piemērošana kaŗa laika apstākļiem. Arī preču sadalīšanā ievadīts jauns posms, mēģinot izslēgt gadījuma raksturu līdzšinējā preču sadalīšanā un pieskaņojot to Vācijā pastāvošai kārtībai.

Sākot ar š. g. 1. jūliju, visos Austrumapgabalos noteikta tekstilpreču apsaimniekošanā jauna sistēma — punktu norēķināšanās kārtība. Sakarā ar to Tirdzniecības departamentam uzlikts par pienākumu noteikt sīku inventūru visos viņam padotos veikalos, darbnīcās un noliktavās. Tāda pat inventūra vajadzīga arī bijušiem Rūpkombinātiem, arteļiem un privātiem uzņēmumiem. Jāpiezīmē, ka Ostland-Faser G. m. b. H. sev pakļautās fabrikās un darbnīcās šo preču pārrēķināšanu punktus uzsākusi jau apm. 3 mēnešus agrāk. Inventūra jānoteic pēc reichskomisāra izdotā tekstilpreču saraksta. Ņemot par pamatu šo sarakstu, Tirdzniecības departaments izstrādājis inventūrai vajadzīgās veidlapas, preču birkas, kā arī tekstilpreču krājumu

kopsavilkuma blankas. Tāpat izstrādāta diezgan plaša instrukcija, kas sagādā uzņēmumiem zināmu atvieglojumu šī sarežģītā uzdevuma veikšanai.

Nomenklatūrā, kas izdota 3 valodās: vācu, latviešu un krievu, preces sargrupētas sekojošajās pamatgrupās, kas savukārt dalās sīkākās apakšgrupās:

- A. Izejmateriāli un šķiedrviela,
- B. Vērpumi,
- C. Audumi, dažādi,
- D. Apģērbi, gatavi,

E. Virves, tauvas, tīkli, tūbas, vate un citas gatavas preces, izņemot audumus un apģērbus.

A, B un E punktu precēm kā mēra vienības paredzēti kilogrami, gabali vai pāri un tiem punktu vērtība nav noteikta; turpretim C un D punktos paredzētām — metru un gabalu precēm sīki nosacīti attiecīga auduma resp. apģērba gabalu punktu vērtība.

Inventūrā uzņemamas arī tās preces, kas nomenklatūrā neietilpst, piem., gumijoti audumi, vaska drāna, dažādas lentas, rokdarbi, mežģīnes u. t. t. Arī pusfabrikāti, audumu atgriezumī un bojātas tekstilpreces uzņemamas inventūrai; pēdējie 2 posteņi gan tikai atsevišķā sarakstā bez punktu vērtības uzrādījuma.

Atsevišķu uzņēmumu inventūras sarakstus apstrādā un sakopo centrālie uzņēmumi; centr. sav. «Turība» visus patērētāju biedrību iesniegumus, Rīgas IV tirdzniecības uzņēmums — visu privāto tirgotāju iesniegumus, tirdzniecības uzņēmumos ietilpstošos veikalus — attiecīgais tirdzniecības uzņēmums Rīgā, Liepājā, Jelgavā, Ventpilī, bet visus pārējos — tirdzniecības departaments. Pēdējam jāiesūta visi kopsavilkumi, kuŗi sastāda sarakstu par visiem Latvijas ģenerālapgabala preču krājumiem iesniegšanai ģenerālkomisāriāta Tekstildaļai. Jāpiezīmē, ka centrāliem uzņēmumiem materiāli jāsakopo arī pēc apgabaliem, vadoties no Latvijas ģenerālapgabala sadalījuma atsevišķos novados.

Pēc inventūras datu saņemšanas un apstrādāšanas tekstilpreču apsaimniekošanā noteikta jauna kārtība, kuŗa pilnos apmēros sāks funkcionēt tikai ar š. g. 1. augustu.

Latvijas ģenerālapgabals, saskaņā ar Austrumapgabalu komisāriāta norādījumu, saņem no Ostland-Faser G. m. b. H. noteiktu skaitu punktu tekstiliju, kuŗus tad apsaimnieko 2 iestādes: Apgādes un sadales direkcija un Tirdzniecības departaments. Ģenerālkomisāriāts tekstilpreču piešķiršanā apstiprinājis šādu kārtību:

1) Tekstilpreces publisko iestāžu un organizāciju vajadzībām, kā arī ražošanai rūpniecības un amatniecības uzņēmumos piešķir un sadala Apgādes un izdalīšanas direkcija. Pēdējā sadala arī darba tērpus iestāžu un uzņēmumu strādniekiem, amata tērpus dažādu profesiju darbiniekiem, kā arī apgādā māksliniekus ar drēbēm skatuves vajadzībām.

2) Civiliedzīvotāju vajadzībām tekstilpreces piešķir un sadala Tirdzniecības departaments, saskaņā ar ģenerālkomisāriāta norādījumu civiliedzīvotāju patēriņam piešķirtā kontingenta robežās. Tirdzniecības departaments sadala šo kontingentu starp pašvaldībām un pilnvaro pašvaldības piešķirt tekstilijas individuālam patērētājam, nepārsniedzot attiecīgai pašvaldībai noteikto kontingentu (punktu kopdaudzumu). Pieturoties pie šādas kārtības, Tirdzniecības departamentam būs iespēja proporcionāli iedzīvotāju skaitam, kā arī ņemot vērā katra apgabala vajadzību pēc tekstilijām, puslīdz taisnīgi sadalīt preces pēc atsevišķiem novadiem.

Atgriežoties pie rūpniecības uzņēmumu amatnieku apgādes ar tekstiliju palīgmateriāliem, jāpiezīmē, ka šeit materiāli netiek ņemti no civilās kvotas, bet gan tos piešķir valsts komisāriāta Tekstilreferāts iespējamības robežās no produkcijas vajadzībām noteiktās kvotas. Tas pats sakāms arī par slimnicu, bērnu namu, sanātoriju un līdzīgu iestāžu apgādi ar tekstilijām, kuŗa notiek uz speciāla valsts komisāriāta piešķiruma pamata.

Tirdzniecības deartaments resp. lauku un pilsētu pašvaldības pilnvarotas no ģenerālkomisāriāta piešķirt tekstilijas tikai sevišķos gadījumos: 1) bērnu pūriņiem, 2) kristībām, 3) iesvētībām, 4) kāzām, 5) nāves gadījumos, 6) personām, kas kaŗā cietušas vai boļševiku laikā pazaudējušas savu mantu, 7) bērnu un skolnieku vajadzī-

bām, 8) slimiem ar ārsta apliecību, 9) sievietēm grūtniecības stāvoklī un 10) personām, kas atrodas vācu armijas dienestā, kā žēlsirdīgās māsas, tulki un brīvprātīgie, kuŗi dodas uz fronti (publ. Tēvijā 1942/42). Šis rīkojums vēlāk papildināts ar sekojošiem jauniem punktiem (Tirdzn. direkcijas apkārtraksts 20. II 42.). 11) Personām, kuŗām nepieciešamie apģērba gabali un veļa gājusi bojā nelaimes gadījumos. 12) Personām, kuŗām nepieciešamie apģērba gabali nozagti. 13) Personām, kuŗām nepieciešamie apģērba gabali nemaz nav. Ņemot vērā tekstilpreču krājumu samazināšanos, kā arī ierobežotās iespējas tos atjaunot un papildināt, tekstilpreču apsaimniekošana varēs noritēt tādā pat ierobežotā veidā kā līdz šim.

Šī paša apsvēruma dēļ Tirdzniecības departaments noteicis arī dažus ierobežojumus gatavo apģērbu pagatavošanā. Ar š. g. jūnija apkārtrakstu noteikts, ka nedrīkst ražot dažus luksus vai mazāk vajadzīgus priekšmetus, piem., frakas, smokingus, sporta tērpus, pidzamas, rīta svārkus un kleitas, peldu mēteļus, plūdmales apģērbus un daudz citu priekšmetu, kuŗi nav sevišķi nepieciešami iedzīvotāju ikdienišķai lietošanai un darbam. Minētos priekšmetus iespējams izgatavot vienīgi atsevišķos gadījumos ar sevišķi motivētu pasūtījumu.

Tāpat materiālu taupības nolūkā noteikti gatavu apģērbu vai gatavas veļas vietā izsniedzamo materiālu daudzumi. Š. g. 1. jūnija apkārtrakstā sīki noteiktas normas, kādas nedrīkst pārsniegt, izsniedzot gatavas preces vietā materiālu. Materiālu izsniegšanā jāievēro, kāda vecuma un kāda auguma personai atļauja attiecīgā priekšmeta iegādei piešķirta.

Vietējie civiliedzīvotāji tekstilpreces var iegādāties bez jau augšā minētām 1) Tirdzniecības departamenta resp. lauku vai pilsētu pašvaldību atļaujām, 2) arī ar punktu zīmēm, kas saņemtas kā prēmija par vilnas vai lina nodošanu, un 3) ar Tirdzniecības departamenta ar īpašu rīkojumu izsludinātiem iepirkšanās zīmju kuponiem. Novadu komisāru atļaujas, ja tās izsniegtas vietējiem civiliedzīvotājiem, nav derīgas. Šis noteikums izdots, lai ieturētu vienveidību tekstilpreču apsaimniekošanā.

Valsts vācieši tekstilpreces var iegādāt ar novadu komisāru kartiņu izdalīšanas vietu (Kartenausgabestelle der Gebietskommissare) izdotām atļaujām. Šīs atļaujas izdodot, nogriež vajadzīgo daudzumu Vācijas apgērbu kartiņas kuponus (rīkojums izdots 1941. g. 11. X, publ. D. Z. 1941/73 un Tēvijā 1941/94).

Atgriežoties pie jautājuma par punktu zīmēm, kas izsniegtas kā prēmija par vilnas vai līnu nodošanu, īsumā jāpakavējas pie minēto jautājumu kārtēšanas gaitas. Šī kārtība saistīta ar tekstilpreču izejmateriālu iegūšanas problēmu.

Vispirms īsumā apskatīsim, kā kārtots vilnas savākšanas jautājums, jo tas lielā mērā skar arī tekstilpreču apsaimniekošanu. Jauns pagrieziens vilnas apsaimniekošanas kārtībā bijis ģenerālkomisāra p. g. 8. dec. rīkojums par aitu turēšanu un vilnas iegūšanu Latvijas ģenerālapgabalā. Šis rīkojums paredz obligātu vilnas nodošanu, bet tas nodrošina arī aitkopjus ar tiesībām saņemt audumus un adāmās dzijas. Pati nodeva — 1 kg no aitas un $\frac{1}{2}$ kg no jēra, nav liela, jo caurmēra raža gadā svārstās ap 2,6 kg, un nodeva bija domāta nevien no rudens, bet arī no iepriekšējiem cirpumiem.

Par katru nodotu kilogramu vilnas aitu īpašniekiem tiesība saņemt 350 g preču, kas, atskaitot attīrīšanas un ražošanas zaudējumus, faktiski līdzinās 80% no nodotās vilnas. Vēlāk šis noteikums grozīts tādejādi, ka par katru $\frac{1}{2}$ kg nodotās vilnas izsniedzama atļauja 125 g tekstilpreču iegādei. Tiesības saņemt tekstilpreces ierobežotas līdz 5 kg katram aitu turētājam, ieskaitot viņa ģimeni (1942. g. 17. febr. rīkojums un 2. izpildnoteikums pie rīkojuma). Sakarā ar šo ieviesto kārtību, Tirdzniecības departaments izdevis rīkojumu par tekstilpreču izsniegšanu ar tekstilpreču saņemšanas zīmēm (1942. g. 2. IV.), nosakot, kādā veidā preces izsniedzamas, cik daudz, kādas atzīmes taisāmas apgādes grāmatīnās un kādā veidā jānorēķinās par izsniegtām precēm (Tēvija Nr. 78 1942. g. 4. apr). Trešie izpildnoteikumi paredz pie rīkojuma par aitu turēšanu un vilnas ražošanu Latvijā, ka aitu turētāji var saņemt punktu zīmes par vilnu, kas nodota virs obligātās normas. Uz šo punktu zīmju pamata tiesības saņemt tekstilpreces, pie

kam par katru virs obligātās normas nodoto vilnas daudzumu RM 1,— vērtībā, saņem 8 punktus. Nododamās vilnas likme pavasara cirpumam ir šāda: no katras aitas jānodod $\frac{1}{2}$ kg, bet katra jēra $\frac{1}{4}$ kg vilnas.

Visu šo svaru resp. punktu atļauju segšanai Austrumu valsts apgabalu komisārs nodod tirdzniecības tīklā noteiktu skaitu tekstiliju. Tā, piem., šim nolūkam š. g. II cet. Tirdzniecības departaments saņēma no Ostland Faser G. m. b. H. 6 milj. punktu dažādu tekstiliju; tāpat šim nolūkam bija domāti un arī lielākā vairumā izlietoti tekstilpreču krājumi, kas atradās tirdzniecības tīklā un noliktavās.

Līdzīgs stāvoklis ir arī līnu savākšanā. Saskaņā ar Ostland-Faser G. m. b. H. rīkojumu no 42. g. 12. febr., katra lauksaimnieka pienākums bija nodot visus līnus, kas atrodas viņa saimniecībā un paša vajadzībām nav nepieciešami. Kā kompensāciju par nodotiem līniem lauksaimniekiem bija tiesības saņemt līnu dzijas 10% (D. Z. 1942/45 no 14 II 42.) apmērā no nodoto līnu vērtības, un $\frac{1}{2}$ litra spirta. Līnu, resp. pakulu dziju cenas bija augstas un izsniedzamās dzijas rupjas (angļu N. N. 6—10, kādēļ šī līnu akcija nedeva cerētos rezultātus.

Sākot ar š. g. 15. jūliju līnu nodošanā noteikta jauna kārtība. Lauksaimniekiem jānodod līni par oficiāli noteiktu cenu, bet bez tam viņiem tiesība saņemt kā prēmiju punktu atļaujas, kuŗas dod tiesību iegādāties dažādas tekstilpreces. Prēmiju atļaujas (derīgas arī vilnas akcijā) ir 1, 3, 5 un 10 punktu un tiek izsniegtas ņemot par pamatu nodoto līnu vērtību šādā veidā:

- 1) par kulstītiem līniem (Schwungflachs) RM 1,— = 1 punktam;
- 2) par maltiem līniem (Dreschflachs) RM 1,— = $\frac{1}{2}$ punkt.;
- 3) par mērcētiem stiebrīņiem (Restflachs) RM 1,— = $\frac{1}{4}$ punkt.

Kārtība tekstilpreču izsniegšanā vēl nav noteikta, bet tā tagad vienkāršosies sakarā ar inventūru resp. visu tekstilpreču pārvērtēšanu punktos. Lauksaimnieku ērtības labad punktu zīmju otrā pusē ir saraksts visvairāk patērējamām tekstilprecēm, punktu novērtējumā, kas dod lauksaimniekam zināmu pieturas punktu tekstilpreču

izvēlē. Jāpiezīmē, ka 1942. gada linu ražas nodošanā projektēta atkal jauna kārtība, un proti, noteikta nodeva no katra linu sējas ha. Tuvāki dati par šo kārtību vēl nav pieejami.

Civiliedzīvotāju apgādē ar tekstilijām svarīga loma piekrīt bezatlauju tekstilprecei. Vācijā, piem., pastāv rinda dažādu sīku priekšmetu, kuŗus apģērbu papildināšanai vai kā to piederumus iespējams iegūt bez atlaujām. Latvijas ģenerālapgabālā, sakarā ar maziem tekstilpreču krājumiem, kā arī frontes tuvumu, nav bijis iespējams šo jautājumu atrisināt civiliedzīvotājiem labvēlīgā garā. Pirmais tirdzniecības departamenta rikojums šai plāksnē dod tiesību katram civiliedzīvotājam iepirkt tekstilpreces brīvā tirdzniecībā līdz 30 Rpf vērtībā. Kamēr vēl pastāvēja vecās cenas, šis noteikums deva iespēju iegādāties dažādas lentas, diegus un pat dažus bērnu apģērbu gabalus, turpretim pēc cenu pārkārtošanas šīs iespējas jūtami samazinājās.

1941. g. 24. augustā izdots noteikums, ka karogus un arī kokvilnas drēbi karogiem var pirkt bez atlaujas. Karogdrēbi no jauna gatavot aizliegts (Deutsche Zeitung im Ostland Nr. 20 no 24. augusta 1941. g.). Šis noteikums gan tika vēlāk no valsts komisāra grozīts, atstājot bez atlaujām vienīgi tikai gatavos karogus.

1941. g. 1. novembrī ar apkārtrakstu veikaliem Tirdzniecības departaments noteicis rindu preču, kuŗas var pirkt bez atlaujām. Šeit ietilpst dažādi kungu apģērbu piederumi, kā getras, bikštuŗi u. c., dažādas modes preces, kā špicu krādziņas, manšetes, mākslīgas puķes, dažādas garnitūras, tālāk dāmu salmu cepures, kurpju saites, ausu sildītāji, pārsienamie materiāli atsevišķu personu lietošanai, tils, špicu audumi, brokats, putekļu un grīdu lupatas (ierobežotā skaitā), rokdarbi, rotaļlietas, kā arī lietotas tekstilpreces.

Tāpat ar 1941. g. 10. dec. apkārtrakstu nosacīts, ka bez speciālām atlaujām var pārdot dažādu iestāžu, organizāciju un skolu formas cepures personām, kuŗām tiesības tādas nēsāt.

1941. g. 17. dec. Tirdzniecības departamenta apkārtraksts nosaka, ka bez atlaujām var pārdot lietus un saules sargus, bet

pārdevums ierakstāms apģādes grāmatiņā. Veikalā jāved speciāls saraksts par pārdotiem lietussargiem.

Bez tam ar apģādes grāmatiņām Latvijas civiliedzīvotājiem, ar ģenerālkomisāriāta piekrišanu, dota iespēja iegādāties katram 1 spolīti diegu (200 jardu) un 3 kamilpus lāpāmos diegus. Šī akcija netika pabeigta, jo tirdzniecības tīklā nebija pietiekoša daudzumā minētās preces.

Līdzīgā kārtā (pret pārtikas kartiņu kuponiem un ierakstu apģādes grāmatiņā) bija domāts nokārtot arī 1 pāra zeķu izsniegšanu katram iedzīvotājam. Arī šī akcija vēl nav noslēgusies aiz preču trūkuma.

Beidzot vēl apskatīsim īsumā preču norēķināšanās kārtību pēc jaunās punktu sistēmas. Tirdzniecības departaments resp. tā pilnvarotās pilsētu un lauku pašvaldības izsniedz atlaujas sākot ar š. g. 1. jūliju pēc jauniem formulāriem, ar kuŗiem bez saņemamās preces vairuma uzrādīta arī viņu punktu vērtība, kuŗu veikals, izsniedzot preci, nekādā gadījumā nedrīkst pārsniegt. Atlaujas otrā pusē atrodas atzīmes par preces saņemšanu, kur sīki jāuzdod: preču nomenklāturā pozīcijas N.N., punktu vērtība par mēra resp. svara vienību un kopējā punktu vērtība. Veikalā realizētā atļauja jāanullē, to pārsvītrotot vai apzīmējot un dzēšot punktu markas.

Tirdzniecības departaments paredzējis katram pilsētu resp. lauku pašvaldību vecākam izsniegt zināmam periodam noteiktu punktu skaitu, kas stingri jāievēro atlaujas izsniedzot.

Atlaujas pēc to izrakstīšanas jāieraksta atļauju izsniegšanas sarakstā pēc noteikta parauga. Katrai grupai (civiliedzīvotāji, publiskās iestādes un organizācijas, amatnieki, rūpniecība u. c.) pastāv atsevišķs saraksts.

Atļauju izdevēja iestāde ved arī speciālas personālkartiņas, kuŗās ieraksta izsniegtās atlaujas ar sīkākām ziņām par piešķirto preču šķiru un vairumu.

Ne vēlāk par katra mēneša 3. dienu atļauju izdevēja iestāde iesniedz norēķinu Punktu kontu birojam, ko domāts dibināt pie Tirdzniecības departamenta, par izsniegto atļauju skaitu un punktu vērtību pēc noteiktās formas. Noliktavās reālīzē

to Rūpniecības, amatniecības, armijas un publisko iestāžu vajadzībām izdoto atļauju; norēķini iesniedzami apgādes un sadales direkcijai, uzrādot katru no augšminētām grupām atsevišķi. Veikalos pastāv saraksti (Einlieferungslisten) par realizētām atļaujām, iekārtojot katrai izdevējai iestādei savu sarakstu. Šos sarakstos ierakstāmi katras dienas realizētās atļaujas pēc noteikta parauga. Saraksti 3 eksemplāros kopā ar atļaujām veikala vadītājam jāiesniedz lieltirgotājam jaunu preču saņemšanai. Oriģinālsarakstu ar kvitējumu saņem veikals atpakaļ. Lieltirgotājs vienu saraksta norakstu kopā ar realizētām atļaujām iesniedz Punktu kontu birojam. Realizētās punktu vērtības atļaujas, ko izdod kā prēmiju vilnas un līnu nodevējiem, jāieraksta atsevišķā sarakstā.

Ar iesniegto sarakstu katram veikalam ir tiesība saņemt no lieltirgotāja tekstilpreces savu krājumu atjaunošanai.

Lieltirgotājs atveļ katram mazumtirgotājam, ko tas apgādā ar tekstilijām, atsevišķu punktu kontu pēc noteikta parauga, kurā iegrāmato veikalā realizēto un krājumu atjaunošanai pienākošos un izsniegto punktu skaitu.

Pārbaudītās atļaujas lieltirgotājs iesniedz noteiktā grupējumā punktu kartiņu birojam, kurš ved kontus katram lieltirgotājam par saņemtām un izdotām tekstilijām.

Punktu konta birojam katru mēnesi jāiesniedz ģenerālkomisāriātam pārskats par notecējušo mēnesi par punktu kontu stāvokli. Ar iesniegto pārskatu Tirdzniecības departaments saņem caur Apgādes un sadales direkciju no Ostlandfaser G. m. b. H. tekstilijas civiliedzīvotājiem piešķirtās kvotas robežās. Turpretim armijas, rūpniecības un publisko iestāžu vajadzībām izsniegtos punktus Tirdzniecības departaments pilnībā saņem atpakaļ. Apgādes un sadales direkcija ved sarakstu par tām atļaujām, kuru realizēšana nodota Ostland-Faser G. m. b. H. rokās. Šo sarakstu salīdzina un saskaņo ar Ostland-Faser G. m. b. H. realizēto atļauju sarakstu.

Noslēdzot šo apskatu, beidzot jāaizrāda, ka šī jaunā kārtība atrodas organizācijas stadijā. Jādomā, ka, attiecīgām iestādēm sadarbojoties un saskaņojoties, būs iespēja šo sistēmu izveidot tādu pat, kāda tā pastāv Vācijā. Šī kārtība dod nevien iespēju tekstilpreču sadalīšanu ietvert noteiktā sistēmā, bet dod arī veikaljiem noteiktu drošību preču atjaunošanā.

CHRONIKA UN INFORMĀCIJA.

Saimniecības pētīšanas institūta dibināšana.

Jau pirms kara visā Eiropā arvien noteiktāki iezīmējās pāreja pie t. s. valsts vadītās saimniecības kā pretstata brīvai saimniecības plūsmei, ko ietekmē tirgus piedāvājuma un pieprasījuma likumi. Apstākļi rādījuši, ka tieši vadītā saimniecība var vislabāki izcelt zināmas tautas un zināmas telpas maksimālās ražotspējas, jo tā vislabāki saskaņo un kārtro pēc individuālās nozīmes atsevišķas saimniecības nozares.

Sie apsvērumi bija noteicoši jau miera laika apstākļos. Vēl svarīgāki tie kļūst kara saimniecībā, jo tieši pēdējā prasa maksimālo spēku sasprindzinājumu un saimnieciskās enerģijas vadīšanu virzienos, kas atzīti par kara svarīgāku un pie tam tā, lai kļūtu novērsti katrs saimnieciskās enerģijas nelietderīgs zudums. Ciešāki un lietderīgāki jāaskaņo visa saimnieciskā aparāta darbība, ievērojot un izmantojot visas zemes dotības un iespējas, kā arī pārkārtojot ražošanu tā, lai ar mazāk svarīgu lietu pieiešanu panāktu produkcijas kāpinājumus kara svarīgās nozarēs. Ja arī saimnieciski-administratīvais aparāts tagad apvienots kopējā Saimniecības ģenerāldirekcijas vadībā, tad materiālus saimnieciskās politikas veidošanai saskaņot un to zinātniski pamatot var vislabāk ne atsevišķie galvenās direkcijas un departamenti, kas ietelp Saimniecības ģenerāldirekcijā, bet gan objektīva neitrāla iestāde. Tādēļ Saimniecības ģenerāldirektors V. Zāgars izšķīrās par Saimniecības pētīšanas institūta dibināšanu.

Saimniecības pētīšanas institūta darbības pamatā liekama sīka saimnieciskās dzīves pētīšana, sevišķu vērību veltot Latvijas saimnieciskiem apstākļiem un lomai, kāda mūsu saimniecībai būtu austrumtelpā un jaunajā Eiropā. Šim nolūkam nepieciešams sekot saimniecisko zinātņu un saimniecības politikas paņēmieniem un sasniegumiem, un jo sevišķi Lielvācijas vadītā Eiropas kontinentā, lai varētu pārbaudīt to noderību mūsu tautas saimniecībā. Tāpat jāizvērtē un jāanalizē vēl pieejamie materiāli par Latvijas saimniecības attīstību 23 gados, kā arī boļševiku laikmeta darba praktiskie veidi un formas. Šie pētījumi un materiāli kalpo par izejas vielu ierosinājumiem nepieciešamai un mūsu apstākļiem vislabāk piemērotai rīcībai saimnieciskā politikā un likumdošanā, kā arī līdzšinējās saimnieciskās politikas analizē. No tā izriet institūta uzdevums: veicināt Latvijas saimniecības attīstību kā kara saimniecības, tā miera

laika apstākļos. Tikai pareizi atrisinot ikdienas jautājumus, var sagaidīt, ka saimnieciskā politikā izraudzītie līdzekļi dos vēlamos panākumus. Šeit institūts, strādājot ciešā kontaktā ar mūsu zinātniekiem un izmantojot viņu zinātnisko rutīnu, avotu un literatūras pārzināšanu, kā arī modernās pētīšanas tehnikas un metožu pārvaldīšanu, centīsies rast iespējami pareizāko atrisinājumu tām saimnieciskās dzīves problēmām, ar kurām ik dienas iznāk sastapties. Reizē ar to institūts apvienos un ievirzīs kopējā gultnē mūsu zinātnisko un praktisko tautsaimniecību, kopojot tās aktīvos spēkus. Kara apstākļos netiks aizmirsti arī nākotnes uzdevumi; līdztekus kara saimniecības problēmas pētīšanai domāts rast zinātniskus un praktiskus pamatus arī miera laika saimniecībai, lai pāreja no kara miera laika saimniecībā varētu risināties plānveidīgi, bez lūzumiem un liekiem kavējumiem.

Institūts pastāv pie Saimniecības ģenerāldirekcijas. Institūta kodolā ir institūta locekļi, kuru vadībā pie institūta darbojas atsevišķas pēc saimniecības nozarēm grupētas sekcijas līdz ar vajadzīgo, skaitliski ierobežoto tehnisko aparātu. Sekcijas veic galvenā kārtā tekošo darbu un atsevišķu jautājumu koordinēšanu. Materiālu vākšanai institūts izmanto pastāvošo statistisko iestāžu starpniecību, Saimniecības ģenerāldirekcijai pakļautās pārvaldes un iestādes, kā arī pieaicina lietpratējus pēc vajadzības.

Paralēli institūts izveidojis plašu līdzstrādnieku tīklu. Par institūta zinātniskiem līdzstrādniekiem aicināti Latvijas zinātnieki, it sevišķi universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes, kā arī Lauksaimniecības akadēmijas mācības spēki. Plašu atbalstu un līdzdarību solījusi arī Latvijas statistiskā pārvalde. Bez tam institūts saistījis kā līdzstrādniekus mūsu tautsaimniekus un pārējos lietpratējus visās saimnieciskās dzīves nozarēs un vadošās pašvaldības iestādēs. Līdzstrādnieki, institūta aicināti, izdara pētījumus par atsevišķiem saimnieciskiem tematiem, izmantojot šim darbam arī institūta tehnisko aparātu un materiālus.

Institūts paredzējis turpmāk pēc vajadzības rīkot priekšlasījumus, diskusijas, sasaukt kongresus vai rīkot izstādes. Tāpat institūts domājis par savu darba rezultātu publicēšanu, izdodot grāmatas, brošūras vai cita veida publicējumus. Viens no pirmiem institūta nodomiem šajā plāksnē ir tautsaimniecības latviešu terminoloģijas vārdnīcas sagatavošana un izdošana

Formāli institūts darbojas tikai ar š. g. 1. jūliju. Faktiski tā kodolā ietelp Sadalesapgādes direkcijas tautsaimniecības daļa, kas mazākos apjomos pie saimnieciskās politikas dienas uzdevumu veidošanas un pētišanas strādājusi jau kopš šīs direkcijas pastāvēšanas. Ar to institūta rīcībā pārgājuši materiāli, kas vākti un apstrādāti pēdējā gada laikā, un lietpratēju kadrs, kas darbojies šo materiālu apstrādāšanā. 15. jūlijā notika pirmā plašā informātīvā apspriede, kurā bija aicināti dalībnieki no projektēto institūta zinātnisko un pārējo līdzstrādnieku vides. Šajā informātīvā apspriedē starp līdzstrādniekiem sadalīti temati, kuŗos ietverta pašlaik aktuālāko saimniecisko problēmu apstrādāšana. Paredzams, ka lielākā daļa līdzstrādnieku varēs nekaņējoties stāties pie tematu apstrādāšanas. Informātīvā apspriedē parādītā interese un atsaucība institūta sprautiem mērķiem ļauj cerēt, ka institūta darbība varēs risināties sekmīgi. Z.

Uzturēt un ražot.

Jūnija beigās valsts sekretārs Backe kādā runā Hanoverā pasludinājis dažus svarīgus grozījumus Vācijas agrāro organizāciju uzbūvē. No trim galvenām valsts pārtikas sagādātāju kārtas (Reichsnārstand) daļām (I — «Der Mensch», II — «Der Hof», III — «Der Markt») pirmā daļa («Der Mensch») tiek savā līdzšinējā veidā likvidēta. Cilvēku politiskās vadības lietas, tagad nodotas NSDAP agrārpolitikas valsts galvenai pārvaldei (Reichsammt für Agrarpolitik in der NSDAP). Gādība par lauku iedzīvotāju arodnieciskām, sociālām un tiesiskām lietām, piem., darba attiecību, laukstrādnieku apmācības, dzimtsaimniecību saimes attiecību kārtošana, rentnieku un izrentētāju konfliktu izlīdzināšana, līdzdarbība iekšējās kolonizācijas un sadrumstaloto zemes gabalu apvienošanas lietas piekrīt II galvenai daļai. Pirmās daļas uzdevums paliek tikai valsts pārtikas sagādātāju kārtas pārvalde, un tās vadība nav vairs pildāma kā goda amats, kā tas bijis līdz šim, bet tiek nodota algota ierēdņa rokās. Par tādu iecelts Dr. Manns.

Bez tam likvidētas ārpus galvenām nodalām darbojošās atsevišķās speciālās iestādes un pilnvarnieki (Sonderdienststellen und Sonderbeauftragte), kas pārzināja, piem., cenu politiku un cit. lietas, šo iestāžu un personu funkcijas pārņem galvenās daļas.

Šī reorganizācija izdarīta darba vienkāršošanas interesēs un skaŗ tiklab valsts, kā arī apgabalu un apriņķu valsts pārtikas sagādātāju kārtas organizācijas — visās tās līdz šim dominēja trīs galveno daļu princips.

Valsts sekretārs Backe atkārtoti uzsveris, ka svarīgākais viņam ir skaidra un noteikta uzdevumu sadalīšana. «Nacionālsociālistiskas agrārpolitikas izveidošana atkal jāpārnes uz turieni, kur ir tās pirmavots, kur vienīgi tā rod savu aktivitāti, uz partiju...; partija turpmāk ir atbildīga par agrārās politikas principiālo noteikšanu, kamēr valsts pārtikas ministrijai piekrīt valsts vadības, bet valsts pārtikas sagādātāju kārtai — agrārsaimniecisko un pārtikas saimniecības uzdevumu praktiskās realizēšanas veikšana.»

Vienotības princips saglabāts ar to, ka visu šo triju centrālo iestāžu vadība apvienota vienas personas — Backe's rokās.

Viņš ir reizē Pārtikas un lauksaimniecības ministra lietvedis, valsts zemnieku vadonis un NSDAP agrārās politikas valsts galvenās pārvaldes vadītājs (Reichsleiter des Amtes für Agrarpolitik in der NSDAP).

Ja partijai pēdējā laikā uzticēta direktīvu došana vairākās publiskās pārvaldes nozarēs, piem., sociālā dzīvokļu celtniecībā, novadu saimnieciskajās kamerās darba spēka izvietošana, kas uzskatāms par partijas darbības aploka paplašināšanu, tad šinī gadījumā to nevarētu teikt, jo partijas agrārās politikas valsts galvenā pārvalde bijusi vienmēr cieši saistīta ar nacionālsociālistiskas valsts agrārpolitiku. Jau 1933. g. ar nedaudziem likumiem agrārpolitika visā pilnībā nosprausta un uz tās pamatiem priekšplānā izvirzījusies pārtikas politika.

Šo divu jēdzienu atšķirību varētu apmēram raksturot ar izteicienu: «Agrārpolitika ir darbs par labu zemniekam, bet pārtikas politika ir paša zemnieka darbs». Kaŗa apstākļos pēdējais stāv pirmajā vietā, kas, protams, neizslēdz to, ka zināmos saimnieciskos un sociālos apstākļos agrārpolitikai būs vēl jāatrisina svarīgi uzdevumi vācu zemniecības interešu nodrošināšanai. Par tām Backe izteicās: «Lielvācijas valsts radīšana dod iespēju atrisināt dažu labu svarīgu agrārpolitisku uzdevumu, kuŗu līdz šim Vācijā nevarēja atrisināt.»

No šiem uzdevumiem varētu atzīmēt, pirmkārt, lauku apgādi ar tehniskām ierīcēm: traktoriem, lauku ratiem uz riepotiem riteņiem, ūdensvadu mazaizsaimniecībās u. t. t. un otrkārt, vācu zemniecības jaunuzbūvi. Vācijai šodien ir pietiekami daudz zemes, ko dot saviem zemniekiem. Pārvietojot desmitiem tūkstošu cilvēku uz Austrumiem rodas iespēja (bijušās Vācijas robežās) palielināt zemnieku sētu apmērus, tā piešķirot tām lielāku dzīvotspēju. Līdz ar to rodas izredzes samazināt lielo plaisu starp pilsētu un laukiem. Šīs perspektīvas attaisno ievadīto agrārpolitikas aktivizēšanu.

L— is.

KURZE INHALTSÜBERSICHT IN DEUTSCHER SPRACHE.

Die Arbeit der Konsumvereine.

Der Direktor der Zentralvereinigung «Turība» gibt einen Rückblick auf den Stand der Konsumvereine Lettlands nach der Verjagung der Bolschewisten und die im verflochtenen Jahr geleistete Arbeit. Hervorgehoben wird die führende Rolle der Konsumvereine, als des ausschlaggebenden Sektors der Privatwirtschaft, welches von den Bolschewisten nicht nationalisiert wurde, bei der Versorgung der Wehrmacht und der Zivilbevölkerung mit Gütern und deren Verteilung. Ungeachtet der bedeutenden Verluste der Bolschewistenzeit, welche mehr als 8 Mill. RM. betragen, haben die Konsumvereine ihre Arbeit nicht unterbrochen. Zum 1. Juli 1942 waren bereits 1287 Geschäfte der Konsumvereine in Betrieb. Dieses Netz versorgt mit Nahrungsmitteln ca. 73 v. H. der Einwohnerzahl; in der Textilbranche und einigen anderen Zweigen ist dieser Hundertsatz kaum geringer. Was die Versorgung der Landwirtschaft mit Maschinen, landwirtschaftlichen Geräten, Kunstdüngern, Kraftfutter und anderen Erzeugungsmitteln anbetrifft, so sind hier die Konsumvereine die einzigen Lieferanten. Die «Turība» und das Netz der Konsumvereine versorgen auch die Handwerker mit Rohstoffen. In der praktischen Arbeit wird die Hauptaufmerksamkeit einer gerechten Verteilung von Mangelwaren zugewendet. Durch die bei den Konsumvereinen übliche öffentliche Kontrolle ist hier die größtmögliche Objektivität gewährleistet, was einen Vorzug gegenüber reinen Privatunternehmen bedeutet. Das System einer gerechten Warenverteilung wird durch eingehende Beispiele belegt.

Der zweite Hauptzweig der Tätigkeit der Konsumvereine ist die Versorgung mit landwirtschaftlichen Erzeugnissen. Durch die «Turība» und das Netz der Konsumvereine werden folgende landwirtschaftliche Erzeugnisse sowohl für die Wehrmacht, als auch für den Zivilbedarf aufgekauft: Kartoffeln, Gemüse, Obst und Beeren, Getreide, Honig, Butter und Eier, Heu und Stroh, Flachs, Saaten, Heilkräuter, Rohhäute u. a. m.

Hauptschwierigkeit bei der Tätigkeit ist die Rentabilitätsfrage. Transportspesen und sonstige Unkosten der Konsumvereine sind angestiegen. Die genehmigten Rabatte und Verdienstpennen sind aber die gleichen geblieben. Werden die letzteren nicht erhöht, sowie die Frage der Anrechnung von Transportunkosten nicht gelöst, so müssen die Konsumvereine mit Verlust arbeiten, was auf die Dauer nicht tragbar erscheint. Die

Förderung der Tätigkeit der Konsumvereine würde das Hinterland stärken und die Versorgung der Front erleichtern.

Die Organisation der deutschen Ernährungswirtschaft.

Unter Benutzung der neuesten Fachliteratur (Herbert Backe, *Um die Nahrungsmittelreiheit Europas. Weltwirtschaft oder Großraum*; Dr. Prof. A. Schürmann, *Deutsche Agrarpolitik*; Dr. H. Reischle und Dr. V. Saure, *Der Reichsnährstand. Aufbau, Aufgaben und Bedeutung*; Dr. J. Müllenbusch, *Die Organisation der deutschen Ernährungswirtschaft*) gibt der Autor einen Querschnitt durch den Aufbau und die Aufgaben der deutschen Ernährungswirtschaft. Es wird hervorgehoben, daß die Ernährungswirtschaft mehr als je ein politischer Faktor ist. Die Ernährungswirtschaft Deutschlands ist keine bloße Auswirkungsform der Kriegswirtschaft, sondern eine Bewegung mit weitgestreckten, auf längere Zeit berechneten Zielen und mit weitgehendem sozialen und ideologischen Unterbau. Es werden die zwei Entwicklungsperioden der deutschen Ernährungswirtschaft näher betrachtet: die Ernährungswirtschaft vor dem Kriege und während der Kriegszeit. Besonders ausführlich wird der Begriff des Reichsnährstandes und seine Rolle in der Ernährungswirtschaft behandelt. Gleichzeitig wird der Aufbau der Kriegsernährungswirtschaft und der Kriegswirtschaftsverwaltung Großdeutschlands graphisch dargestellt. Am Schluß wird gezeigt, inwieweit die Organisation der deutschen Ernährungswirtschaft die Ostgebiete direkt oder indirekt beeinflusst. Insbesondere wird auf die Rolle der Zentral-Handelsgesellschaft Ost und der Landbewirtschaftungsgesellschaft Ostland m. b. H. hingewiesen.

Die Niederländer in der Wirtschaftsgeschichte Lettlands.

Niederländische Kaufleute besuchten Lettland seit dem 13. Jh. Bis zum 15. Jh. wird die Handelsschiffahrt der Niederländer von der Hanse geduldet, da sie noch geringfügig ist. Dann aber wendet sich das Blatt und die Hanse erlässt gegen die Niederländer Verbote, die zu mehreren Kriegen führen. Diese Verbote sind wiederum nicht im Interesse der livländischen Städte, so daß der Einfluss der Niederländer in diesem Raum wächst. Im 16. Jh. kommt der Handel und die Schiffahrt der Niederländer zu einem grossen Aufschwung. Über den Ost-

seehandel der Niederländer seit diesem Jahrhundert besitzen wir eine vorzügliche Quelle — die Sundzollisten.

Nach den Angaben aus dieser Quelle sind die graphischen Darstellungen S. 117 gezeichnet. Diese Darstellungen umfassen die Zeitspanne von der Mitte des 16. Jh. bis zur zweiten Hälfte des 18. Jh. Seit dem 17. Jh. lässt sich der Schiffsverkehr aus Riga durch den Sund mit dem Schiffsverkehr im Rigaer Hafen vergleichen. Die Angaben über den Schiffsverkehr im Rigaer Hafen sind in den Lizentrechnungen und den Portoriumbüchern zu finden. Die Zollverzeichnisse erlauben die Darstellung bis zum 19. Jh. fortzusetzen.

Die Bezeichnungen der Kurven S. 117 bedeuten:

- A — der gesamte Schiffsverkehr durch den Sund in westlicher Richtung (Schiffszahl);
- B — die Anzahl der niederländischen Schiffe;
- C — Schiffe von Riga durch den Sund;
- D — niederländische Schiffe aus Riga;
- d — englische und schottische Schiffe aus Riga;
- E — Schiffe aus Kurland;
- F — niederländische Schiffe aus Kurland.

Der Schiffsverkehr im Rigaer Hafen (Anzahl der eingelaufenen Schiffe) wird durch die Kurven G, H und h dargestellt.

- G — die Gesamtzahl;
- H — die Zahl der niederländischen Schiffe;
- h — die Zahl der englischen und schottischen Schiffe.

Die Rangordnung der Häfen Lettlands im Schiffsverkehr aus der Ostsee durch den Sund wird in den Kartogrammen S. 124 erfasst. Zur Darstellung sind die Jahre 1581 und 1775 gewählt worden. Die Grösse des Kreises stellt die Gesamtzahl der Schiffe (Sundpassagen) aus dem entsprechenden Hafen dar. Der schwarze Ausschnitt des Kreises entspricht dem Anteil der niederländischen Schiffe.

Der Schwerpunkt der niederländischen Schifffahrt in der Ostsee verlagert sich seit dem 16. Jh. immer weiter nach Norden. Die niederländischen Schiffer und Kaufleute gelangen in den Häfen Lettlands zu einer ausschlaggebender Bedeutung.

Im 17. Jh. ändert sich die Lage, was aus der Tabelle S. 121 hervorgeht. Diese Tabelle bietet einen zahlenmäßigen Vergleich zwischen den Angaben der Sundzollisten und den Lizent- und Portoriumbüchern Rigas (für die Jahre 1639, 1652 und 1690). Der Anteil der niederländischen Schiffe im Rigaer Hafenverkehr sinkt von 65 v.H. im Jahre 1639 auf 39 v.H. im Jahre 1690. In

Kurland werden die niederländischen Schiffe von den herzoglichen verdrängt.

Im 18. Jh. werden von den Niederländern weitere Häfen nach Norden zu erschlossen (Narwa, Petersburg), wobei auch in den Häfen Lettlands die Rolle der Niederländer wieder wächst. Die Bedeutung Rigas in der gesamten Ostseeschifffahrt ist für die Niederländer in diesem Jh. hervorragend. Danzig ist nicht mehr der erste Umschlagplatz der Niederländer.

Ende des 18. Jh. nimmt infolge des französischen Krieges die Schifffahrt der Niederländer ein jähes Ende.

In Lettland beschränkten sich die Niederländer nicht nur auf Handel und Schifffahrt, sondern sie haben sich auch in anderen Gebieten betätigt. In diesem Zusammenhange müssen Johann Palmstruch und Reinhold Rademacher genannt werden. Die Palmstruchsche Bank in Stockholm und die Eisenwerke in Eskilstuna sind dank der Tatkraft dieser Männer, die beide auf dem Umweg über Riga nach Schweden gelangten, entstanden.

Die Verteilungsordnung von Textilien.

Nach einem kurzen Umriß der lettischen Textilindustrie in der Vorkriegszeit und ihrer Strukturveränderungen während der Bolschewistenherrschaft wird die Entwicklung der Bestimmungen, welche die Verteilung von Textilwaren regeln, behandelt. Die Abschnitte dieses Entwicklungsganges — die Tätigkeit des WiKo, der Verteilungs- und Versorgungsstelle, der Ostland-Faser G. m. b. H., des Handelsdepartements und der Selbstverwaltungen, sowie die späteren Kompetenzbereiche der einzelnen Stellen sind im einzelnen dargestellt. Die Hauptaufmerksamkeit ist der seit 1. Juli 1942 für das gesamte Ostland festgelegten Bewirtschaftungsordnung für Textilien (Punktverrechnungsverfahren) gewidmet. Besonders ausführlich ist die vom Herrn Generalkommissar für den Generalbezirk Lettland festgesetzte Verteilungsordnung behandelt. Es kommt die Verteilung von Textilien a) an die Wehrmacht, b) an Behörden und Organisationen, sowie für Erzeugungszwecke in der Industrie und im Handwerk, c) für den Zivilbedarf und d) an Reichsdeutsche in Betracht. Anschließend wird die Ordnung der Woll- und Flachsbevirtschaftung, sowie die Verteilung von Textilwaren, deren Erwerb bezugscheinfrei ist, behandelt. Es werden auch Hinweise bezüglich der Richtlinien zur Abrechnung für Textilhändler gegeben. Die neue Ordnung befindet sich noch im Organisationsstadium; es ist zu hoffen, daß in Zukunft sie der in Deutschland sich bereits gut bewährten Ordnung angeglichen werden wird.

Sākot ar 1942. g. jūniju Saimniecības ģenerāldirekcijas apgādā iznāk žurnāls tautsaimniecībai, tirdzniecībai, rūpniecībai, financēm, kooperācijai, lauksaimniecības un mežsaimniecības ekonomikai un darba politikai

LATVJU TAUTSAIMNIEKS

Izdevējs un atbildīgais redaktors mag. oec. V. Zāgars.

Redaktors: Prof. Dr. J. Bokalders.

Žurnāls iznāk divreiz mēnesī.

Redakcija: Rīgā, Smilšu ielā 6.

Apgāds: Rīgā, Laudon'a ielā 4a, dz. 15.

Redakcijas sekretāra tālrunis 24112.

Apgāda tālrunis . . . . . 30313.

Abonēšanas maksa:

Ņemot apgādā:	Ar piesūtīšanu Latvijas ģenerālapgabalā:
Gadā . . . . . RM 24,—	Gadā . . . . . RM 25,—
Līdz 1942. g. beigām " 14,—	Līdz 1942. g. beigām " 15,—

Atsevišķs numurs maksā RM 1,—

Divkārtšs numurs maksā RM 2,—

17. AUG. 1942